

DARCA SCHOOLS

אקלים כדרך חיים

מהדורה מורחבת

**Youth
Renewal
Fund**
INVEST • INNOVATE • EDUCATE

Fondation
Adelis

קרן
עזריאלי
Azrieli
Foundation

קרן רשי
RASHI FOUNDATION

ישראל חברים
ALLIANCE ISRAËLITE UNIVE

לרדת לעלות / דוד אבידן

להבין משמע לרדת לסוף-דבר
אבל מה לעשות, אם סוף הדבר נמצא למעלה?
אז להבין - משמע לטפס במעלות הדברים,
דרך שבעה רקיעים ולמעלה מהם,
ישם הדבר נמצא, ממתין בעטיפה זוהרת, לא נגוע.
מה לעשות עם הדבר הבלתי-נגוע הזה?
איך לגעת ולא לגעת בהבנה?
זה כבר ענין של הבנה דקה, של צליל,
אבל גם של דממה דקה ויכולת-המתנה,
אבל גם ענין של כשר-זנוק ברגע הנכון.
להבין משמע להגיע, וזה כבר ענין של לוגיסטיקה
אבל להגיע אין משמע להבין, וזה כבר ענין מיסטי.
אז מה עושים עם זה?
קדם כל לא לרדת לסוף-דבר, אלא לעלות אליו.
ואחר-כך לא לגעת בדבר עצמו, אלא לגעת בעצמו
למראה הדבר הגדול הזהר למעלה.
ואחר כך לא לסלוח לעצמו על ההחטאה.

מתוך ספר האפשרויות, שירים וכו', הוצאת כתר, 1985

התלמיד שוהה רוב היום בבית הספר, ולכן סביבה חינוכית זו מהווה סוכן חברות משמעותי המשפיע על גיבוש אישיותו. במהלך השנה בבית הספר נפגש התלמיד עם אנשים שונים הנמצאים סביבו - תלמידים בני גילו, מורים ואחרים, כאשר המגעים עם חלק מהם תכופים ועם אחרים פחות. תחושותיו של התלמיד לגבי ערכו מושפעות מן האנשים הסובבים אותו.

לצערנו, גילויי האלימות בחברתנו, ההולכים ומתרבים, נכנסים גם לבתי הספר, המהווים זירה דומיננטית לאלימות בין בני נוער. בתי הספר מודעים לחשיבות של סיפוק ביטחון והגנה לתלמידיהם כתנאי למימוש עצמי, ולכן הם מנסים למגר את האלימות באמצעות עבודה על משמעת: ניסוח כללי התנהגות, ציפייה לציות ועיצוב התנהגות באמצעות תגמול ועונש; דרכים אלו לא תמיד מוכיחות את עצמן.

בחברת זו נציג בפניכם **מודל להשגת משמעת** מתוך משמעות ושיתוף ולא מתוך כפייה וציות.

עקרונותיו המרכזיים - עבודה מבוססת נתונים, עבודת צוות ושיח דיאלוגי.

אנו מאמינים כי בית ספר ששורר בו אקלים חינוכי מיטבי, הוא מוסד חינוכי המאפשר לתלמידיו למצות את הפוטנציאל הלימודי שלהם, מקנה להם ערכים של כבוד וסובלנות לשונה, מכשיר לשיתוף פעולה, לתקשורת בין-אישית יעילה וליכולת למידה והתפתחות מיטבית. כל זאת, תוך התייחסות לצרכים הבסיסיים ולצרכים המיטביים של התלמידים.

בחברת שני חלקים: החלק הראשון יתייחס למודל הפעולה ויפרט את עקרונות הפעולה שלו בקידום אקלים בית ספרי מיטבי.

בחלקה השני של החוברת מופיעים הנספחים ובכללם פעילויות לשיעורי חינוך, שסייעו לכם להטמיע שפה בית ספרית "המדברת" ערכים - של כבוד הדדי, של אחריות חברתית, של שייכות ושל שיתוף.

עבודה פורייה!

עריכה ופיתוח חומרים: מלי אליאס, שרון נימן-הקר, מנהלות תחום חינוך וחברה ברשת דרכא

6-43	חלק א - סקירה עיונית
6	עקרונות הפעולה של המודל - מ.ש.מ.ע.ת.
7	מודל הפעולה - מניעה ראשונית, שניונית ושלישונית
8-36	I. מעגל ראשוני - כלל אוכלוסיית בית הספר
	עקרונות הפעולה:
8-10	א. משמעת - מערכת ערכים מוסכמת
9	א.1 תיאוריית כבוד האדם - אורית קמיר
10	א.2 תיאוריית כבוד האדם ותופעת האלימות - רבקה אלישע
11-12	ב. משמעת - שייכות
13	ג. משמעת - מחויבות ועקביות - מבט על גישת האפשר
14-15	ד. משמעת - תקנון בית ספרי
16-36	מחקר פעולה - היערכות בית ספרית לקידום אקלים מיטבי:
16	א. מחקר פעולה- היערכות בית הספר לקידום אקלים מיטבי
17	ב. נושאי הליבה של סקרי אקלים והסביבה הפדגוגית
18-22	ג. שלבי העבודה במסלול הבית ספרי
19	ג.1 שלב 1 - ניתוח נתוני סקרי האקלים
19	ג.2 שלב 2 - הצגת עיקרי הנתונים של סקרי האקלים בפני המורים ובפני התלמידים
19-21	ג.3 שלב 3 - הקמת צוות אקלים שיוביל תהליכים מקדמי אקלים מיטבי - הכנת תוכנית ההתערבות
21	ג.4 שלב 4 - אישור התוכנית על ידי ההנהלה והצגתה בפני חדר המורים
21	ג.5 שלב 5 - יישום התוכנית
21-22	ג.6 שלב 6 - היערכות ההתערבות - שלב האבחון
22-25	ד. הצעה לפעילות בית ספרית בנושא האקלים - מעגלי שיח
26-28	ד.1 שלבי העבודה במסלול כיתתי
29-30	ד.2 הצעה למודל היערכות במסלול הבית ספרי
31-32	ד.3 כלי ניהולי - שגרות בית ספריות בקידום אקלים חינוכי מיטבי
33-36	ה. הצעות לפעולות בנושאי הליבה שבאקלים
37-40	II. מוגנות וטיפול באירועי אלימות לסוגיה - מעגל שניוני - טיפול בקורבן ובפוגע
37	א. מה מאפיין את הפוגעים הטיפוסיים
37	ב. מה מאפיין את הקורבן הטיפוסי
37-38	ג. להיות קורבן - סימנים אפשריים
38-40	ד. מה ניתן לעשות בקשר לפגיעה / להתעללות - התערבויות ברמת בית הספר, השכבה, הכיתה והפרט
41-43	III. מעגל שלישוני - התארגנות מערכתית לאחר אירוע חריג
42-43	ריכוז רשימת פעולות להתנהלות המערכת באירוע חריג, כולל טיפול באירוע של פגיעה מקוונת

44-104	חלק ב - נספחים
44	א. כללי ברזל לשיח כיתתי
45-59	ב. נספח א - יחידת לימוד - חינוך לערכים
45-47	שיעור מספר 1 - ערך מהו?
48-50	שיעור מספר 2 - סולם ערכים
51-53	שיעור מספר 3 - התנגשות בין ערכים - דיון דילמה
54-56	שיעור מספר 4 - נורמות חברתיות
57-58	שיעור מספר 5 - נורמות חברתיות וחוקים
59	שיעור מספר 6 - אמנה כיתתית
60-68	ג. נספח ב - יחידת לימוד - אחריות חברתית
61-65	שיעור מספר 7 - כולנו גיבורי אל
66-68	שיעור מספר 8 - התקנון
69-79	ד. נספח ג - שיעורים בנושאי אלימות לסוגיה
69-70	שיעור מספר 9 - אלימות, כוחה של מילה
71-72	שיעור מספר 10 - אלימות, זה רק בצחוק
73-74	שיעור מספר 11 - גלישה בטוחה - נפגעת, פגעת
75-76	שיעור מספר 12 - גלישה בטוחה - מתי זה מפסיק להצחיק
77-79	שיעור מספר 13 - גלישה בטוחה - העומדים מהצד
80-81	ה. נספח ד - הצעות לסדנאות למורים
82-92	ו. נספח ה - ההיגדים שבכל תחום ליבה בסקרי האקלים והסביבה החינוכית
93-100	ז. נספח ו - פערים במיצ"ב - אכפת לך ממני? מדוע תלמידים אינם מרגישים אכפתיות ממוריהם וקרבה אליהם - חלי ברק שטיין, פסיכולוגית חינוכית מומחית
101-102	ח. נספח ז - פסיכופדגוגיה- התמודדות עם אתגרי למידה באמצעות כלים פסיכו-פדגוגיים
103-104	ט. נספח ח - ההיגדים שבכל תחום ליבה בסקרי האקלים והסביבה החינוכית, תשפ"ב
105	רשימה ביבליוגרפית

חלק א - סקירה עיונית

עקרונות הפעולה של המודל:

מ ערכת ערכים מוסכמת

ש ייכות

מ חויבות כל באי בית הספר (הנהלה, מורים, מנהלה, תלמידים והורים)

ע קביות

ת(ו) קנון בית ספרי ואמנה כיתתית

אתוס בית ספרי - מוגנות וטיפול באירועי אלימות לסוגיה
העמדת הנושא בסדר עדיפות גבוה על ידי המנהל/ת וחברי ההנהלה

מעגל ראשוני - כלל אוכלוסיית בית הספר

א. משמעת - מערכת ערכים מוסכמת

החינוך לערכים הוא מרכיב מרכזי וחשוב בתחום החינוך.

הערכים הופכים להיות "פלקטים על הקיר", משפטים יפים שלא תמיד מבינים כיצד ליישם אותם - איך נשארים מנומסים כשמישהו תוקף אותך? כיצד נשארים חבר טוב לילד, ששאר התלמידים בכיתה אינם סובלים?

הערכים אמורים להיות מפת דרכים שתכונן אותנו בתוך דילמות החיים: כשאנחנו מתלבטים אם להתאמץ עבור מישהו אחר, ערך העזרה לזולת אמור להדריך אותנו.

בתוכנית המוצעת ילמדו התלמידים מהו ערך ומהי הדרך למושג. ערך הוא מושג יחסי וסובייקטיבי המביא את האדם ליכולת הבחנה בין טוב לבין רע, בין יפה למכוער ובין נכון לשגוי. על מנת שהעולם שבו אנו חיים יתפתח ויעמוד על איכויות אנושיות מוסריות, צריך שתהיה לאדם יכולת הכרעה ערכית שתקבע לא רק על בסיס שיקול דעת אישי, כי אם על בסיס שיקול דעת חברתי כללי.

בעולם תחרותי קשה מאד לחנך לערכים, במיוחד לאלה הסותרים השגת מטרות אישיות מיידיות. ערכים כמו כבוד, צדק, שלום, שוויון והערך העליון של קדושת החיים, ראוי שילובנו ויילמדו בבית הספר.

לא כל הערכים מוסכמים על כולם - לאנשים שונים ולארגונים שונים יש סולם ערכים משלהם. חשוב אפוא שקהילת בית הספר תקיים שיח משותף ותברר את הערכים החשובים לה - ערכים אלה יהפכו למצפן ויהוו את האתוס הבית ספרי, שממנו ייגזרו המטרות והיעדים הבית ספריים.

מן הראוי שהחינוך לערכים יהיה תהליך מתמשך, והוא חייב להשפיע על כל העשייה החינוכית המתנהלת במסגרת בית הספר - על מקצועות הלימוד, על היחסים בין מורים לתלמידים, על הבחינות, על הנעשה בהפסקות, בטיולים וכיו"ב. (אבינון, 1999, עמ' 42).

באילו דרכים ניתן לעשות זאת?

1. הערכים יילמדו באמצעות דיון ודיאלוג. המורה יציג בפני הכיתה דילמה ערכית. על בסיס דילמה זו המורה יאפשר לתלמידים לגבש קריטריונים ערכיים, דרכי חשיבה מוסריות וכללים לשפיטה ערכית. המורה יציע רף ערכי שיגרום לתלמידים להתקדם בחשיבתם לרמה ערכית גבוהה יותר.

2. במהלך הדיון הערכי המורה יפנה הן לחלקים קוגניטיביים והן לחלקים רגשיים, בין-אישיים וחברתיים.

3. ייעשה שימוש באירועים שקרו לתלמידים, על מנת לשקף את מצבם המוסרי העכשווי ולקדם אותם דרך רפלקציה על ניסיון חייהם.

4. דרך נוספת לחינוך ערכי הינה באמצעות התנהגות בפועל: הבאת התלמידים לעשייה ערכית, למשל התנדבות אצל נזקקים.

5. דוגמה אישית של כלל המורים בבית הספר.

6. הקניית הרגלים טובים ומוסריים החוזרים על עצמם.

פעילויות בכיתה:
נספח א - יחידת לימוד
חינוך לערכים

אורית קמיר מבחינה בין שני פנים למושג "כבוד": הכבוד הסגולי והדרת כבוד.

"הכבוד הסגולי" (באנגלית - human dignity), היא שיטה חברתית-ערכית הקובעת באופן קשיח שלכל בני האדם, באשר הם בני אדם, ערך אנושי אחיד ובלתי משתנה, שאינו תלוי בשום סוג של נסיבות או התנהגות. "הכבוד הסגולי" מתייחס באופן אוניברסלי לכל אדם מעצם אנושיותו, תמיד, בכל תנאי וללא יוצא מן הכלל.

שונה בתכלית היא שיטה חברתית-ערכית עתיקה ונפוצה מאוד, המעניקה לכל אדם ערך ביחס לערכם של עמיתיו, על פי עמידתו של כל אחד מהם בסטנדרטים חברתיים מוכרים. ערך זה, **"הדרת כבוד"** (honor), הוא יחסי, משתנה, תלוי נסיבות, הייררכי ומעמדי.

קמיר טוענת במאמרה ("ישראל בורחת מכבוד האדם", 2019) שלאחר כשני עשורים (מאז חקיקת חוק יסוד "כבוד האדם וחירותו") שבהם כבוד האדם הלך וקנה לו הכרה כערך ליבה של החברה הישראלית, בעשור השני של המאה ה-21, התחזקה מאוד תגובת הנגד, שמצדדיה התלכדו סביב מנטליות של הדרת כבוד, כפי שיבואר בהמשך.

כל חברת "הדרת כבוד" קובעת לעצמה (בין במפורש ובין בהבנה בשתיקה) "קוד הדרת כבוד". ככל שפרט צובר יותר הדרת כבוד על ידי עמידה טובה בכללי הדרת הכבוד - כך גדלים ערכו ומעמדו. מכיוון ש"עוגת" הדרת הכבוד מוגבלת, המשחק הוא מסוג 'סכום אפס'. כישלון או הכשלה בעמידה בנורמות הדרת הכבוד של הקבוצה חושפים את בושתו של מי שנכשל או הוכשל, ומביאים להיעדר הדרת כבוד. הבושה מציינת פחיתות ערך ונחיתות חברתית.

כדי להסיר מעצמו כתם בושה שדבק בו, חבר בקבוצת הדרת כבוד שחש מבוש מסמן חבר אחר כאחראי להשפלה ומפעיל כלפיו פעולות גמול ונקמה אשר מעבירות אליו את כתם הבושה ומנקות את הדרת כבודו של הנוקם. פעולות אלה מהוות גם הרתעה של שאר חברי הקבוצה מפני פגיעה עתידית בהדרת כבודו של הנוקם. לשם ביצוע פעולות אלה קבוצת הדרת הכבוד מצפה ממנו "לקחת את החוק בידיו", להתעלם מכל מערכת נורמטיבית מגבילה (כמו שלטון החוק) ולהשיב לעצמו את הדרת כבודו בכל מחיר - "לא לצאת פריאר", "שלא יפגעו לי בכבוד", "לנקום", "להשפיל לפני שישפילו אותי" - עמדות אלו מייצגות אימוץ של **תפיסה קיצונית של ערך הדרת הכבוד**.

למאמר המלא, ניתן לסרוק את הברקוד:

כיצד מסייעת לנו תיאוריית כבוד האדם למגר את תופעת האלימות? (המרכז הישראלי לכבוד האדם, "אלימות וכבוד הילכו יחדיו" / רבקה אלישע)

א. **מעבר מהתמקדות בפרט להסתכלות על הקבוצה שבה הוא פועל** - הבנת תופעות האלימות כחלק מתפיסה ערכית-חברתית משותפת שבבסיסה מאבקים על הדרת כבוד, מאפשרת הטמעת תהליכים מקצועיים-רוחביים בקרב קבוצות וקהילות, כגון: הקניית מיומנויות שליטה והרחבת קשת אפשרויות הפעולה בצומתי קבלת החלטות, הטומנים בחובם סיכון של התנהגויות מקצינות ואלימות.

ב. **השבת הסמכות אל המבוגרים**: הבנת המשמעויות של חברת "הדרת כבוד" והשלכותיה הקשות על חינוך בני/בנות הנוער, מסייעת למבוגרים לקחת אחריות גם על החינוך לערכים. באמצעות כלים השאובים מתוך תפיסות של כבוד האדם הסגולי יתאפשר לדמויות החינוכיות השונות להיות משמעותיות ולהכתיב את נורמות ההתנהגות ולא להיות מובלות ע"י הצעירים.

ביסוס סמכות המבוגרים כנובעות מכבודם הסגולי, מאפשרת להם לא להיגרר למאבקי הדרת כבוד, ולזכות באמצעותה בהדרת כבוד מתונה.

ג. **ביסוס שפה חברתית משותפת**: השימוש במושגים השונים המתארים סוגי כבוד שונים מאפשר, בפעם הראשונה, לבסס את התקשורת על הבנה משותפת של סוגי הכבוד השונים. שפה זו מייצרת לכידות חברתית, הבנה מהירה של תהליכים בין-אישיים וחברתיים וכיוון מוגדר של שינוי. לפיכך, כאשר שני אנשים אומרים זה לזה: "נכנסנו למאבק של הדרת כבוד" - שניהם יודעים למה הכוונה, ושניהם יודעים לאן עליהם להתור.

ד. **מתן "מפתחות" לקבלת החלטות במצבים חברתיים**: התיאוריה ויישומיה מאפשרים להעניק לאנשים תובנות לגבי האופן שבו עליהם לנהוג במצבים חברתיים משתנים. "מפתחות" אלו מעודדים שיקול דעת וחשיבה לטווח רחוק.

כך לדוגמה, בבחירה של נער הניצב בפני דילמה של לחץ קבוצתי - האם עליו להשתתף במשחק של "רולטת כביש" או להסתייג ממנו ולהיחשב "חנון"; או בבחירה של שכנה, השומעת את שכנתה צועקת לעזרה ושוקלת האם לצלצל למשטרה. במצבים כאלה, שבהם צריך לבחור בין הדרת הכבוד ובין הכבוד הסגולי, המטרה היא שהאדם יעשה כאן בחירה מודעת בכבוד הסגולי.

ה. **שימוש בכלים, הנובעים מהבנת מרכיבי ערך כבוד האדם, לצורך קבלת החלטות ברמות המערכתיות - בבחירת בית הספר התערבות, תיעודן ושיתוף פעולה בין הגופים השונים**:

על מנת שערך כבוד האדם לא יישאר בגדר מושג תיאורטי בלבד, עליו לשמש את מקבלי ההחלטות, בבואם לבחון תהליכים מורכבים ולקבל החלטות בכל תחומי החיים.

מגוון גורמים מקצועיים פועלים לצמצום האלימות. היותו של ערך כבוד האדם ערך מוסכם מאפשר יצירת תשתית ערכית משותפת לעבודתם של הגורמים השונים. הוא מאפשר גם הובלת תהליכים סינרגטיים, אשר יאפשרו להתמודד עם הבעיות מזוויות שונות ועם זאת לייצר תואו ברור המשותף לכולם.

תחושת שייכות היא צורך בסיסי וקיומי של האדם. האדם הוא יצור חברתי - מלידתו ולאורך כל חייו הוא שואף להשתייך. לכל אדם מספר מעגלי שייכות כמו: משפחה, חברים, כיתה, שכונה, עיר, ארץ, מעגלים ההולכים ומתרחבים עם התפתחותו האישית.

הקבוצה אליה משתייך הפרט מסייעת לו לבסס ולברר את זהותו העצמית באמצעות שאלות כמו: מי אני? לאן אני שייך? במה אני ייחודי? במה אני שונה מהאחר? ניתן להשתייך לכיתה או לקבוצה ועדיין לא להרגיש שייך.

הציניות וחוסר האמון, המאפיינים את המציאות הפוסט-מודרנית, הביאו לעלייה ניכרת בניכור, בבדידות ובהיעדר תחושת השייכות. לכן ניתן לראות עלייה באלמות, בנטייה לנהנתנות ובהיעדר קריטריונים מוסכמים לשיפוט ערכי ומוסרי.

שיח על אודות זהות, שייכות וקבוצה, עשוי לסייע בבירור מקומם של הפרטים בקבוצה ובטיפוח אקלים התורם לתחושת שייכות. טיפוח תחושת שייכות של תלמידים לבית הספר היא חיונית לקידום של תהליכים חינוכיים רבים.

המורה הוא הדמות המשמעותית ביותר המעניקה לתלמיד תחושת שייכות לבית הספר ולכיתה. על המורה לבסס את גישתו על שלושה עקרונות הבסיסיים: "Three C" (Albert, 1991)

Connect - קשר בין תלמידים. התלמידים צריכים לחבור אחד לשני, בעידוד המורים, ללמידה משותפת.

Capable - מסוגלות. המורים צריכים לסייע לתלמידים להרגיש שהם מסוגלים להצליח במילוי משימות ומטלות שיעצבו עבורם. חשוב שהמורים יתנו לתלמידים משוב מקדם-למידה כדי שיוכלו להתקדם ולצמוח.

Contribute - תרומה לבית הספר. התלמידים צריכים לתרום לבית הספר על ידי מילוי חובות ותפקידים שיוטלו עליהם על ידי המורים, כדי שיחוו מוערכים. בנוסף, חשוב מאוד לשתף את התלמידים בנושאים שונים ומגוונים בחיי בית הספר, מה שסייע רבות לתחושת השייכות שלהם ולמחויבות שלהם כלפי בית הספר.

בכוחו של מורה לבסס את ההוראה על העקרונות שהוזכרו לעיל - לקדם את השיתוף ואת תחושת השייכות של תלמידי כיתתו ולהטמיע בכיתה תשתית איתנה ליצירת אמון של התלמיד במורה, כאדם שמלווה אותו ומעוניין בהצלחתו. תלמיד שיחוש שייך ויבסס קשרי אמון עם מוריו יהיה בעל מוטיבציה להתמודד עם משימות מאתגרות ויהיה מוכן לקחת סיכונים כדי להצליח בלמידה שלו.

תחושת שייכות קשורה גם לתחושת מוגנות של התלמיד. כפועל יוצא, על מנת לקדם מוטיבציה איכותית ללמידה, בית הספר כארגון חייב לדאוג לקיומן של:

- סביבה בטוחה, שבה קיימות נורמות של התנהגות חברתית המכבדת מורים ותלמידים.
- סביבה שבה מתקיים תהליך הוגן של פתרון בעיות וקונפליקטים.
- מסגרת המציבה גבולות ברורים להתנהגות, שיש בה תגמולים וסנקציות המקובלים על המורים ועל התלמידים.
- סביבה המכבדת את הצרכים של כל המעורבים באירועי התנהגות החורגת מגבולות אלה.

ג. משמעת - מחויבות ועקביות

שיתופם של כל בעלי העניין בבית הספר יתרום תרומה משמעותית להגברת מחויבותם למימוש התוכנית ולהצלחתה. תרומת הצוות הבית ספרי כוללת שלושה מרכיבים עיקריים:

א. דוגמה אישית

ב. נוכחות

ג. מחויבות ועקביות באכיפת תקנון בית הספר ובמימוש התוכנית.

א. **דוגמה אישית: "נאה דורש, נאה מקיים"** - הדגמת ההתנהגות הרצויה היא בעלת כוח השפעה המשמעותי ביותר. התלמידים מושפעים מהליכותיו של המורה ומדפוס התנהגותו, יותר מכל מלל או ממערכת של שכר ועונש.

התלמידים והוריהם אינם מעריכים מורים שהתנהגותם סותרת את המטרות והערכים שהם מכריזים עליהם. מורה שמציג ימרות גבוהות אבל אינו נותן להן ביטוי בהתנהגותו, מערער את מעמדו בעיני תלמידיו.

דוגמה שלילית שנותן המורה (למשל בביטויי אלימות מילולית) - עלולה לשבש את פעילותו החינוכית ולשמש עילה לתלמיד הנפגע או לתלמידים שצפו במתרחש, לנקוט דפוסי התנהגות אלימים.

ב. **נוכחות של מבוגרים משמעותיים בשטחי בית הספר** - מרבית אירועי האלימות בבית הספר מתקיימים באזורי מעבר (מסדרונות, שירותים, מגרשי חנייה), חצר בית הספר והדרכים המובילות לבית הספר. נוכחותם של המורים באזורים אלו תגביר את רמת המוגנות ואת תחושת הביטחון של התלמידים.

ג. **מחויבות ועקביות של צוות בית הספר במימוש התוכנית - מבט על שיטת ה"אפשר"**

(מבוסס על הספר *Respect And Protect*, מכון ג'ונסון, ארה"ב, 1998)

בדרך כלל אנו מתייחסים אל המושג "אפשר" כאל מושג חיובי: מורה טוב מאפשר לתלמידיו ללמוד, הזדמנויות מאפשרות לבני אדם לשפר עצמם. אך "אפשר" עלול גם להזיק: אדם המחפה על חברו הצורך סמים או אלכוהול, או הורים המחפים על ילדם הנעדר תדיר מבית הספר - מאפשרים להם למעשה להמשיך במעשים אלה, במקום להיחלץ מהם. הוא הדין לגבי אלימות. אלה שאינם נרתמים לחדול ממנה הם בחזקת משתפי פעולה, דהיינו מאפשרים אותה ותורמים להמשכה.

האדם המאפשר אמנם איננו הגורם לאלימות ואינו ראוי לעונש, אך מבלי דעת, הוא שותף סמוי במעגל הקסמים של האלימות. התלמיד המחפה על חברו האלכוהוליסט אינו רוצה להזיק לו, אולם כוונות טובות עלולות להביא לתוצאות גרועות.

בהתייחס לאלימות הבית ספרית, האפשר במשמעותו השלילית, היא דרך המבוססת על האמונות, הרגשות, הגישות והפעולות השגויות המאפשרות המשך התנהגות בלתי רצויה.

בכך שאנו סובלים בשקט תופעות אלימות, אנו משדרים לתלמידים החשים שיש להם "זכות" להיות אלימים, שאנו מסכימים איתם. פעולות מוטעות המאפיינות את גישת האפשר במשמעותה השלילית:

- התעלמות מהתנהגות פסולה.
 - מתן הסברים וצידוקים להתנהגות פסולה (למשל, "הוא נוהג כך משום שהוא בגיל ההתבגרות. זה נורמלי, זה יעבור עם הזמן").
 - אי-עדכון של האחראים בבית הספר או של ההורים.
 - הימנעות מפנייה לגורמים המיועדים לטיפול בבעיות אם יש צורך (יועצת, פסיכולוג וכדו')
- על מנת להימנע מהסכנות שב"גישה מאפשרת", דרושה מודעות לנושא לצד מציאת פתרונות שיטתיים שכוללים דרכי התערבות מוגנות **שכל** מבוגר בבית הספר מחויב להן.

חשיבות רבה נודעת לבניית תקנון בית ספרי, שייבטא את רוח בית הספר ואת מערכת הערכים שלו ויסדיר את אורח החיים בבית"ס.

המלצות לכתיבת התקנון:

- ✓ חשוב כי בבניית התקנון יהיו שותפים ומעורבים כל באי בית הספר - ההנהלה, המורים והתלמידים (ומומלץ אף נציגי הורים). ככל שתלמידים והורים יראו את עצמם שותפים לתהליך של ניסוח תקנון בית ספרי ולקידום אקלים מיטבי, ויכירו באחריותם המשותפת, כך תגבר נכונותם לקיים וליישם תהליכים אלו.
 - ✓ התקנות ייגזרו מהערכים שנבחרו על ידי קהילת בית הספר.
 - ✓ ככלל, רצוי לנסח את התקנות כך שיציגו את התועלת של התלמידים מקיומן.
 - ✓ סנקציה חייבת להיות ריאלית, פרופורציונלית ורלוונטית. תפקידה לעצור התנהגות לא ראויה ולהרתיע. אין לקבוע תקנות שאינן ניתנות לאכיפה - פירוט סנקציות שאינן כוונה או יכולת לממשן, מחליש את תוקף התקנון והופך אותו למסמך חסר טעם.
 - ✓ יש להקפיד על ניסוח ברור ולא מעורפל.
- לדוגמה:

**פעילויות בכיתה:
נספח א - יחידת לימוד
חינוך לערכים, שיעור 8**

התנהגות תלמידים במהלך השהות בבית הספר

התקנה	התועלת ללומד הנובעת מביצוע התקנה	מדרג הסנקציה במקרה שהתקנה איננה מתקיימת
על התלמידים להתנהג כראוי בהפסקות ובזמן שהותם בבית הספר. שימוש באלומות פיזית או מילולית וגרימת נזק אסורים בהחלט.	הלומד זכאי לביטחון גופני ונפשי במהלך שהותו בבית הספר.	<ul style="list-style-type: none"> • שיחה אישית בין התלמיד ובין המחנך/ מורה מקצועי. • יידוע הורים בכתב - על פי שיקול דעת הצוות. • הזמנת הורים - על פי שיקול דעת הצוות. • הגשת עבודה, השעיה וזימון הורים - במידת הצורך ועל פי חומרת המעשה. • במקרים חריגים - דיווח לפיקוח, לרווחה, למשטרה

לסיכום:

מערכת ערכים מוסכמת שתהווה את האתוס הבית ספרי שממנה יגזרו מטרות ויעדים, תחושת שייכות של התלמידים לבית הספר, מחויבות הצוות החינוכי וההורים למטרות הבית ספריות ועקביות באכיפת תקנון בית הספר שייבנה בשיתוף, יביאו יחדיו לאקלים בית ספרי מיטבי שיש בו צמיחה ומשמעות. על מנהל המעמיד את נושא האקלים הבית ספרי בסדר עדיפות גבוה לשאוף להתקדמות מתמדת של בית ספרו בנושא, ויבצע בדיקה שיטתית שתצביע על צמצום הפער בין המצב הרצוי למציאות הקיימת.

שפת הלמידה והמחקר:

מחקר פעולה (Action Research)

הוא תהליך עבודה מתוכנן, מובנה ושיטתי. צלרמאיר (2001), טוענת כי השימוש במונח מחקר פעולה להתערבות חינוכית המיועדת לשנות מצב קיים, מוביל לתהליכים אפקטיביים תכופים של משוב ושל הערכה ומשפר את תהליך ההתערבות על בסיס הממצאים המתקבלים מהם.

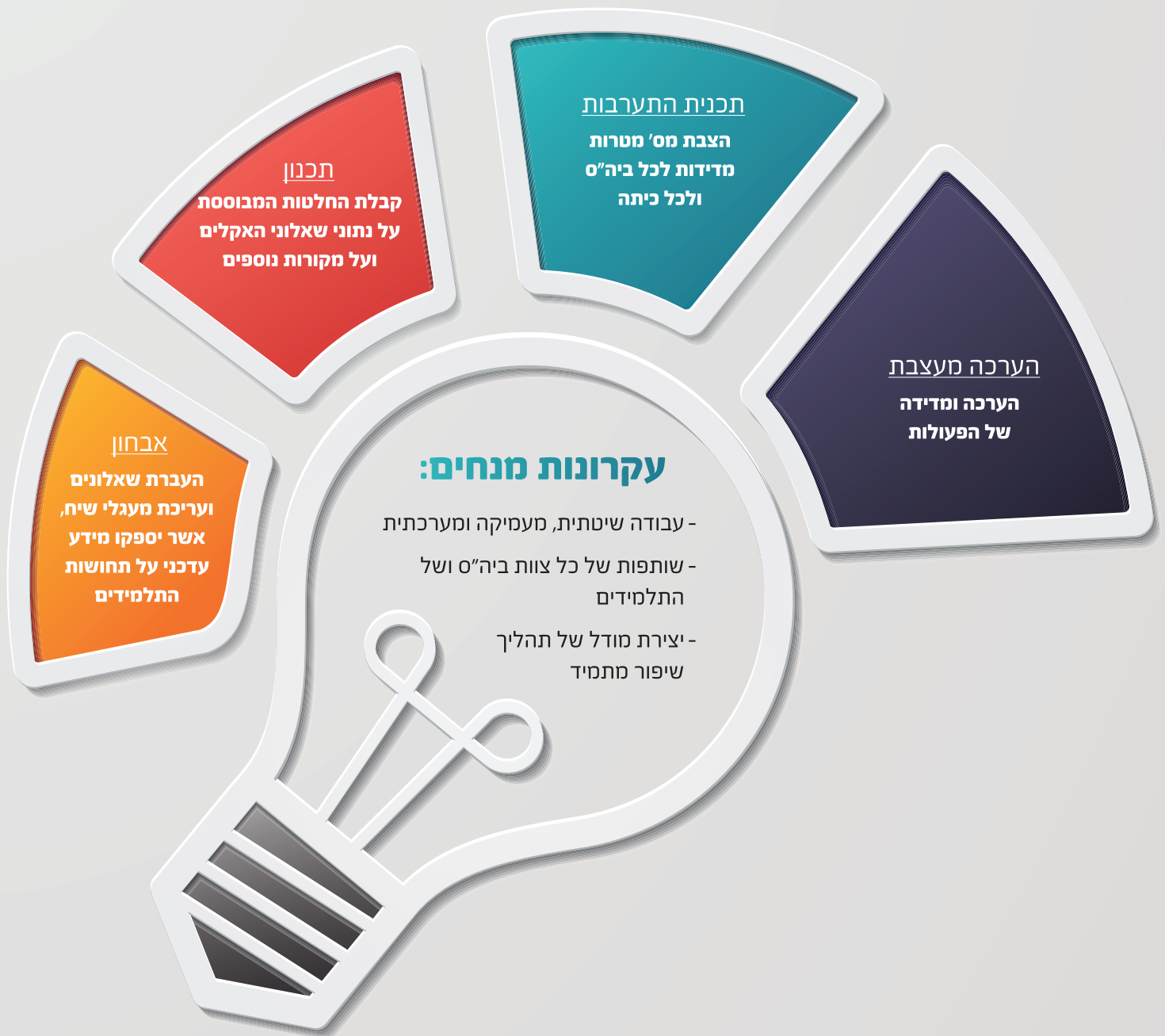
ניתן לתאר את מחקר הפעולה באמצעות ארבעה שלבים הפועלים בצורה מחזורית:

שפת החקירה מאפשרת לבית הספר לבוא ממקום של אי-ידיעה, לצמצם את סימני הקריאה ולהגביר את סימני השאלה. יש בשפה זו הזמנה להקשיב לשפה המדוברת בקהילת בית הספר, למה שמדובר ולמה שלא מדובר.

שפת החקירה והלמידה משלבת תהליכים של אבחון ומיפוי המציאות על מנת לאתר את הפער בין המצב המצוי למצב הרצוי.

האבחון בתהליך הלמידה איננו אירוע חד-פעמי, אלא תהליך חוזר הנמצא בדיאלוג מתמיד עם היעד ועם הפעולות הננקטות להשגתו.

אנו ממליצים על עבודה גם במישור הבית ספרי וגם במישור הכיתתי.

נושאי הליבה של סקרי האקלים והסביבה הפדגוגית

בשל העובדה שבסקרי האקלים ישנם נושאים רבים, אנו ממליצים להתמקד בנושאים הבאים:

• שביעות רצון מבית הספר

המדד המסכם - תחושה כללית חיובית כלפי ביה"ס
המדד המסכם - שביעות הרצון של המורים מביה"ס

• יחסים בין באי בית הספר

המדד המסכם - יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
המדד המסכם - יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם בכיתה
המדד המסכם - שותפות הורים בבית הספר

• הוראה למידה והערכה

המדד המסכם - פרקטיקות הוראה - למידה - הערכה
המדד המסכם - מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה
המדד המסכם - תפיסת ההוראה כמעניינת וברורה
המדד המסכם - ניהול פיתוח הצוות החינוכי

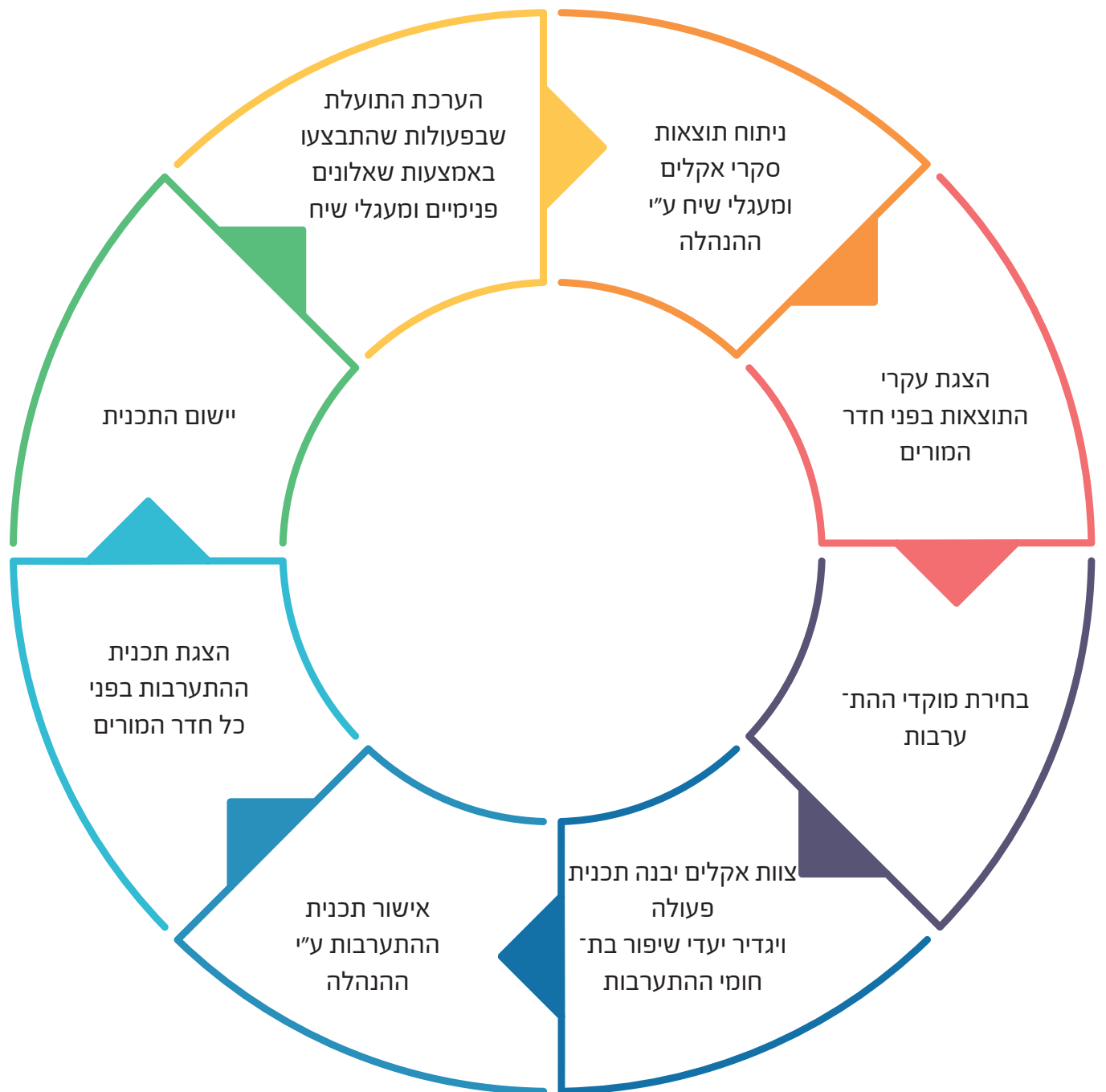
• חינוך חברתי ערכי

המדד המסכם - מאמצי ביה"ס לקידום סובלנות כלפי האחר והשונה
המדד המסכם - מאמצי ביה"ס לעידוד למעורבות חברתית אזרחית

• מוגנות והתנהגות נאותה

המדד המסכם - התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
המדד המסכם - מאמצי ביה"ס לעידוד תחושת המוגנות
המדד המסכם - מעורבות באירועי אלימות

פירוט ההיגדים הנמצאים בכל מדד מסכם מופיע בנספח א

שלב 1 - ניתוח נתוני סקרי האקלים ע"י המנהל וצוות ההנהלה

מיפוי נקודות החוזק והחולשה שעלו בסקרי אקלים על מנת שימשו כבסיס לבחירת מוקדי ההתערבות של שנת הלימודים.

שלב 2 - הצגת עקרי הנתונים של סקרי האקלים בפני כלל המורים

במפגשים עם חדר המורים חשוב להקדיש זמן רב להצגת הנתונים העקרים שהתקבלו ברמה הבית ספרית בנוגע למיצ"ב ולשיח מעמיק אודות משמעות הנתונים. השיח חשוב הן כדי לאפשר אוורור מחשבות ורגשות בנוגע למיצ"ב שהתקבלו והן כדי לשמש בסיס לבחירת מוקדי ההתערבות ברמה הבית ספרית ולהעניק לכל מורה כלים לעבודה על נושאי הליבה. הצעה לסדנאות למורים נמצאת [בנספח ד'](#).

יש לציין כי הערכת הצוות החינוכי את האקלים הבית ספרי נוטה להיות גבוהה באופן משמעותי מזו של התלמידים, ולכן דיווחים בתקשורת על ממצאי מחקרים המבוססים על מדגם ארצי אינם נתפסים על ידי התלמידים כרלוונטיים ספציפית לבית הספר שלהם (ארהרד, 1998).

מומלץ לצוות ההוראה "להביט במראה" - לבחון אם בית הספר הוא באמת מקום בטוח ששורר בו אקלים חינוכי מיטבי. המודעות לנושא תוביל למציאת פתרונות שכוללים דרכי התערבות מגוונות שכל מבוגר בבית הספר מחויב להן. ראה מאמרה של חלי ברק שטיין - פערים במיצ"ב - אכפת לך ממני? מדוע תלמידים אינם מרגישים אכפתיות למוריהם וקרבה אליהם? [נספח ו](#).

עדכון ושיתוף התלמידים - מאד חשוב שהתלמידים יהיו שותפים וירגישו אחריות לפעול לקידום אקלים מיטבי.

חשוב לציין כי ניתן לשתף את התלמידים בממצאים באופן סלקטיבי ועל פי הסכמת מנהל בית הספר.

בשאלונים פנימיים, הנתונים יתקבלו בחתכי כיתות ושכבות, ולכן כל מחנך יוכל להציג לתלמידים מספר נתונים ומדדים משמעותיים, בעיקר כדי לקבל יחדיו החלטות לגבי השינויים הנדרשים.

*שיתוף הורים - המנהל וצוות הניהול, המכירים את קהילת ההורים ואת מסורת שיתוף הפעולה ביניהם, יחליטו כיצד לשתף את ההורים: באילו תחומים לערב אותם ואת המועד המתאים לכך.

שלב 3 - הקמת צוות אקלים שיוביל תהליכים מקדמי אקלים מיטבי

רצוי שצוות האקלים יכלול את מנהל ביה"ס ונציגי הנהלה, יועצות, רכז ח"ח, נציגי מועצת תלמידים וכן מורים נוספים שמעוניינים להשתתף בו ויתכנס אחת לשבועיים.

מטרות הצוות:

3.1. תכנון ההתערבות, ביצוע והערכתה - לאור מוקדי ההתערבות הבית ספרים שנבחרו במליאת המורים או שיבחרו ע"י צוות האקלים, יגדיר הצוות מטרות ויעדי שיפור ויבנה תכנית פעולה שתתמוך בצמצום הפער בין המצוי לרצוי באותם נושאים.

חשוב שצוות אקלים יזמן גם תלמידים וישמע מהם רעיונות כיצד לקדם סוגיות אקלימיות שונות שנמצאו בממצאים.

המלצות לכתיבת תכנית התערבות

1. התוכנית מתבססת על ממצאי האבחון - ממצאי השאלון, איתור מוקדם של ילדים בעלי בעיות התנהגות קשות, נתוני איחורים והיעדרויות וניטור מקומות האלימות.

הסבר

- התוכנית תתמודד עם נקודות הקושי, נקודות החולשה ונקודות אי-הנחת, כפי שהתלמידים נתנו להן ביטוי, תוך שימוש יעיל בנקודות החוזק והיכולת שעלו מתוך האבחון.

2. התכנית צריכה להיות בעלת אוריינטציה מערכתית

הסבר

- יש לטפל בראש ובראשונה בתחושת הביטחון של התלמידים.
- הגברת תחושת השייכות - קיום סדנאות למורים ולתלמידים בנושאים של הקשבה לזולת, דיאלוג מיטבי, קבלת האחר, פתרון קונפליקטים, הכשרת תלמידים מגשרים.
- אכיפת תקנון בית הספר בעקביות על ידי כל צוות בית הספר כדי ליצור שפה משותפת, גבולות ברורים ומניעת הסכנות בגישת האפשר.
- בעת עיצוב תוכנית ההתערבות יש להגדיר את "אוכלוסיית היעד" שאליה מכוונים מאמצי השינוי - יש להתייחס לאוכלוסיית התלמידים ולצוות החינוכי על פי התעדוף של מפתחי התוכנית.
- תוכנית ההתערבות מחייבת בדרך כלל הקמת מנגנונים והקצאת משאבים, ולכן חשוב גם להתייחס אליהם בבניית התוכנית. (שעה "צבועה" במערכת למפגשים, זמן כיתה וכיו"ב)
- יש לתת תשומת לב למתח השכיח בין טיפול נקודתי לטיפול מקיף. טיפול נקודתי, משמעו, התייחסות למוקדי חולשה כמו "הקיוסק בהפסקות", טיפול בכיתה ספציפית. לרוב ניתן לבצע התערבות כזו בנקל, אך חשוב למצוא את האיזון בין טיפול נקודתי לבין טיפול מקיף, הכולל את מרב תת-המערכות בבית הספר (למשל כאלה הכרוכות בדפוסית תקשורת), שהוא המשפיע העיקרי על האקלים הבית ספרי.

3.2. הנכחת נושאי האקלים בכלל הפעילויות הבית ספריות הקיימות ויצירת שפה אקלימית משותפת ע"י המשגה ותיווך (קישור הנעשה בפועל להיגדים המופיעים בשאלונים).

דוג' לתכנית עבודה על נושא האקלים

בחירת מוקדי ההתערבות	מצב נוכחי	מטרה מדידה	דרכי התערבות	אבני דרך לבדיקת התקדמות השגת המטרה

שלב 4 - אישור התכנית ע"י ההנהלה והצגתה בפני כל חדר המורים. הצגת התכנית תאפשר לכלל המורים להיות שותפים במימוש התכנית ותסייע ביצירת שפה אקלימית בית ספרית.

שלב 5 - יישום התכנית

שלב 6 - הערכת ההתערבות - מעקב אחר ביצוע התכנית ומדידה של האפקטיביות שלה. המדידה תעשה ע"י העברת שאלונים במס' מועדים שיקבעו מראש. הנתונים שיתקבלו במדידה הראשונה יהוו את הבסיס להשוואת שאר המדידות וללמידה אם יש שינוי ומה היקפו ובהתאם לנתונים האחרונים תתעדכן תכנית ההתערבות.

הערכת ההתערבות - שלב האבחון

האבחון מספק מידע עדכני ושיטתי על היבטים שונים המשקפים את האווירה השוררת בבית הספר. האבחון יישמש בסיס לדיוני צוות ההנהלה של בית הספר ושל הצוות החינוכי.

מומלץ להעביר את השאלונים לכל תלמידי בית הספר, כיוון שכך מתקבלת התמונה המקיפה והמהימנה ביותר. דרך זו מאפשרת לעבד את הנתונים בחתכים שונים: ברמת הכיתה הבודדת, ברמת השכבות השונות וברמת בית הספר בכללותו.

הדרך הנוחה ביותר להעביר את השאלון היא באמצעות שימוש בכלים דיגיטליים למיניהם כגון: **Google Forms**, מערכת משו"ב וכיו"ב.

הגדרה מראש של לוח זמנים לעבודה היא גורם חיוני בתהליך. מומלץ כי שאלון האבחון יועבר בתחילת שנת הלימודים כדי שיישום תוכנית ההתערבות יוכל להתבצע החל מחודש נובמבר, באמצע השנה, על מנת שבית הספר יוכל להעריך את יישומה של תוכנית ההתערבות בסוף השנה. כך אפשר יהיה לנצל את חופשת הקיץ ואת ימי היערכות, שבהם מתעצבת על פי רוב תוכנית העבודה השנתית, לשם היערכות מתאימה.

היערכות בכיתה להעברת שאלונים

כדי לעורר אצל התלמידים תחושות של שיתוף ומעורבות וכדי שהתשובות על השאלון יינתנו מתוך רצינות מרבית, חשוב שבהסבר שיינתן בכיתות תהיה התייחסות נרחבת לנקודות הבאות:

- **הצגת מטרת עריכת השאלונים ושימוש באבחון כבסיס לתוכנית ההתערבות** - יש להסביר עד כמה חשוב מקומם כתלמידים במערכת הבית ספרית ולהדגיש את הצורך בסיועם כדי למפות את האווירה הבית ספרית וכדי לדעת מה הם חווים ומרגישים ביחסים שבינם לבין חבריהם ושבינם לבין המורים. יש להבהיר כי הרצון לשיפור האקלים הקיים, ולא אי-נחת ובעייתיות, הוא שהניע את הנהלת בית הספר לנקוט מהלך זה.

- [אנונימיות השאלונים](#) - יש להסביר לתלמידים כי האנונימיות מאפשרת להם להשיב בכנות, ללא חשש.
- [ביאור המושגים](#) - יש לעבור עם התלמידים על השאלות טרם העברת השאלון כדי לוודא שהתלמידים מבינים את משמעותם של המושגים.
- [שיום \(naming\) והמשגת הפעילויות הקיימות בבית הספר](#) - למשל המשפט "בבית הספר מתבצעות פעילויות רבות כדי למנוע אלימות"; האם כל תלמידי בית הספר מכירים את הפעילויות שנעשו? האם הם משייכים את הפעילויות שנעשו אל המטרה של מניעת אלימות? סקירת הפעילויות והתוכניות הקיימות בבית הספר בנושא יכולות לסייע לתלמידים לענות על השאלון באופן מהימן.
- [מבנה השאלון והתייחסות לציין הביניים 3](#) - לכל שאלה יש מספר תשובות אפשריות, והתלמיד מתבקש לסמן את התשובה המבטאת את תחושותיו. הסולם הוא בין 1-5 כשהמספר 1 מבטא את התחושה של "לגמרי לא נכון" והמספר 5 מבטא את התחושה של "נכון מאוד". אנו ממליצים לומר לתלמידים כי לגבי כל שאלה מומלץ להכריע - האם אני יותר בכיוון של 1,2 או בכיוון של 4,5. לציין 3 קשה להתייחס, כי הוא ניטרלי ולא משקף עמדה ברורה.
- [התייחסות לחוויות עדכניות](#) - יש לומר לתלמידים כי לגבי השאלות המתייחסות לחודש האחרון יש להתייחס למה שחוו בתקופה זו ולא להתייחס לאירועים שקרו לפני זמן רב. יש לומר להם שבית הספר עושה מאמצים מתמשכים להגביר את תחושת הביטחון שלהם, לכן חשוב שהתשובות יתבססו על חוויה עדכנית מן החודש האחרון.
- [התייחסות לחוויה כללית](#) - יש להסביר לתלמידים שמצופה שיתייחסו לחוויה כללית/שגרתית בבית הספר ולא לאירוע ספציפי. אין לענות על השאלון תחת השפעה של אירוע חד-פעמי שלילי או חיובי עם מורה מסוים או אירוע שקרה באותו יום או בסמוך למענה על השאלון; מטרתו של שאלון המיצ"ב היא לספק לצוות בית הספר מידע, שממנו ניתן יהיה לצמוח ולהשתפר.

מומלץ לערוך תשאול (Debriefing) ולשאול את התלמידים איך הם מרגישים לאחר מילוי השאלון.

דרכים נוספות לאבחון האקלים הבית ספרי

הכלי "צא ולמד"

"צא ולמד" הוא כלי להתבוננות וליצירת תמונת מצב של התנהגויות ושל פרקטיקות בית ספריות והוא מספק תמונה איכותית על חיי בית הספר. הוא מבוסס על סדרת ביקורים קצרים, בכיתות או במרחבי בית הספר האחרים, שיתמקדו בפרקטיקה שנבחרה מראש. כלי זה מאפשר למנהל לבנות את עצמו בתור מנהיג חינוכי ולפתח שיח מקצועי בין אנשי הצוות דרך זיהוי חוזקות הצוות ודרך הנעת הצוות ללמידה. הסדירות הארגונית ש"צא ולמד" יוצר, מאפשרת לקיים תהליך של למידה ושל שיפור בית ספרי מתמיד.

לעיון נוסף על הכלי ומתווה הנושאים המוצעים לבדיקה, ניתן לסרוק את הברקוד:

מעגלי שיח בית ספריים בנושאי אקלים

מטרתם של מעגלי השיח היא לאפשר שיח פתוח בנושאי האקלים על מנת להבין מהי עמדת התלמידים בנושאים שונים ולשמע מהם רעיונות כיצד להתמודד עם סוגיות אקלימיות שונות. השיח צריך להתנהל באופן פתוח, מכבד ולא שיפוטי על מנת לשמוע דעות אותנטיות ולחזק את הקשר בין המורים ובין התלמידים ואת תחושת השייכות והאוטונומיה בקרב התלמידים.

כל מעגל יעסוק בהצעות לשיפור אחד מתחומי הליבה של סקרי האקלים. בכל מעגל ישתתפו עד 10 תלמידים מכיתות שונות והמור־ה יאפשר שיח פתוח ומכבד בין כל המשתתפים. בכל שולחן תונח מעטפה ולידה פתקיות. ניתן להציע גם לנציגות ההורים ו/ לכלל ההורים להשתתף במעגלי השיח. מנחה כל מעגל יעביר את עקרי הדברים שעלו ונכתבו במעגל שהנחה לחברי צוות אקלים לשם עיבוד וניתוח הדברים וחשיבה על קידומם.

מעגלי שיח עם קלפי האקלים בהנחיית המנהל - הקלפים מאפשרים לנו לגעת בנקודות רגישות שלעיתים חוששים לדבר עליהן וכן להעלות תהיות ומחשבות באווירה פתוחה ולא שיפוטית. אחת לזמן מה המנהל יכול לערוך מעגלי שיח עם קבוצות קטנות ומגוונות של תלמידים בנושאים שונים של האקלים. השיח המשמעותי והתקשורת הישירה בין המנהל לתלמידים יכולים לחזק את תחות השייכות והאוטונומיה של התלמידים ולאפשר למנהל להבין לעומק את עמדות, מחשבות ורגשות התלמידים ביחס לסוגיות שונות.

דוג' שאלות שניתן להעלות בשיח:

- איזה קלף משקף את תחושותיך?
- האם יש היגדים שלא מתאימים לביה"ס שלנו/ לשכבה שלכם?
- מה היו תלמידים בכיתה/ שכבה אחרת עונים על היגדים מסוימים?
- האם תלמידים בכיתה אחרת היו עונים באופן שונה על ההיגד?

קלפי האקלים כוללים היגדים שונים מסקרי האקלים נמצאים בנספח ד.

מעגלי שיח בנושאי אקלים

מטרות הפעילות:

- יצירת שיח פתוח, המאפשר לתלמידים לבטא את רגשותיהם ואת מחשבותיהם ביחס לנושאי האקלים.
- חיזוק הקשר בין מורים לתלמידים והעמקת הבנה של המורים בנוגע לתחושות התלמידים.
- מעורבות תלמידים בקבלת החלטות בנושאי אקלים בית ספרי.

חלק א - מעגלי שיח בהנחיית מורים

משך הפעילות: כל מעגל שיח ימשך כ-30 דקות

היערכות

סביב כל שולחן עגול ישבו כשמונה תלמידים מכיתות שונות (מומלץ להפריד בין חט"ב לחט"ע) וכל מעגל יונחה על ידי מורה אחד או שניים (עדיפות למורים מקצועיים).

על כל שולחן עגול יונחו כעשרים קלפי אקלים. לצד השולחן תונח מעטפה עליה כתוב "דברים נוספים שרציתי לומר" ולצידה עטים ופתקיות.

מהלך הפעילות

אפשרות 1 - כל מעגל שיח יעסוק באחד מנושאי הליבה של האקלים. (יהיה על השולחן דף עם שם הנושא). אפשר לתת לתלמידים לבחור לאיזה מעגל שיח ללכת או לחילופין, לכוון אותם. בתום הזמן שהוקצב למעגל שיח, התלמידים יעברו למעגל שבו עוסקים בנושא אחר. כל תלמיד יעבור שני נושאים.

אפשרות 2 - כל מעגל יעסוק בכל נושאי האקלים. כאן, כל תלמיד ישתתף במעגל שיח אחד.

שלב ראשון - בחירת קלף ושיח בקבוצה

- 1.1 מבקשים מכל תלמיד המשתתף במעגל לבחור שני קלפים - קלף אשר לדעתו משקף חוזקה שקיימת בבית הספר / בשכבה שלו, וקלף שמשקף חולשה, ולהסביר את בחירתו.
- 1.2 מבררים עם התלמידים כיצד ניתן לשפר דברים שעלו בשיח.

דגשים והמלצות:

- לא להתווכח עם התלמידים על תחושותיהם.
- להימנע מלהזכיר שמות של מורים ושל תלמידים.
- אם תלמיד משמיע עמדה שנראית למורה קיצונית באופן חיובי ו/או שלילי ביחס לנעשה בבית הספר, כדאי לפנות לשאר התלמידים ולשאול מה דעתם בנושא.
- אם התלמידים מתקשים לבחור קלף ולדבר על עצמם (לדוגמה בנושאי אלימות), אפשר לבקש מהם לבחור קלף שלדעתם משקף תחושות של תלמידים משכבה אחרת, ו/או לבקש מהם לבחור קלף באופן אקראי ולומר באיזו מידה הוא משקף לדעתם את המצב בכיתה שלהם / בשכבה / בבית הספר.
- בסיום ההקשבה לתלמידים, ורק אם המורה חש שהמצב הולם, הוא יכול לשתף את התלמידים בדברים שנעשים בבית הספר ביחס לנושאים השונים שהם העלו.

שלב שני - התייחסות אישית בכתב להיגדים

מבקשים מהתלמידים לכתוב על פתק דברים נוספים שברצונם להביע ביחס לנושאים שבהם עסקנו בשיח ולהכניס את הפתק למעטפה. (המטרה היא לאפשר לתלמידים לבטא דברים שהיה להם פחות נוח לומר בפומבי).

חלק 2 - קבלת החלטות המבוססת על תוכני מעגלי השיח

שלב ראשון - ריכוז כל התכנים שעלו במעגל ובפתקים שבמעטפות

בסיום מעגלי השיח כל מורה שהנחה מעגל יעלה על הכתב את כל הדברים שאמרו התלמידים וכן את תוכני הפתקים שבמעטפה, ויציג את המסמך בפני ועדת האקלים. חשוב שהמסמך יעבור לוועדת האקלים תוך שלושה ימים ממועד עריכת המעגלים.

שלב שני - ריכוז התכנים והמלצות

- 2.1 ועדת האקלים תרכז במסמך את כל הנושאים המרכזיים שעלו בכל מעגלי השיח ובמעטפות, ותקיים דיון באשר לדרכי ההתמודדות עמם.
- 2.2 המלצות ועדת האקלים באשר להתמודדות עם הנושאים המרכזיים שעלו במעגלי השיח, תוצגנה בפני מליאת המורים תוך שלושה שבועות מיום עריכת מעגלי השיח.

שלב שלישי - החלטות

- 3.1 מליאת המורים / ההנהלה תחליט אלו המלצות של ועדת האקלים היא מיישמת בשלב הראשון, ומהם דרכי הבקרה והמדידה לבחינת יישום ההחלטות והשפעותיהן.
- 3.2 יידוע התלמידים (רצוי באמצעות מועצת תלמידים) באשר להחלטות שהתקבלו כתוצאה ממעגלי השיח. רצוי שהדבר יעשה תוך חודש מיום עריכת מעגלי השיח.

שלבי העבודה במסלול כיתתי - עבודה עם הכיתה של המחנכים והמורים המקצועיים

עבודה של כל מחנך עם כיתת החינוך שלו

1. שיח עם התלמידים לקראת העברת השאלון - בנספח ג' נמצא שאלון אקלים מקוצר כללי

מטרות השיח:

1.1 הסבר על מטרת השאלון - באמצעות שאלון הסקר אנחנו מקבלים תמונה על המצב הבית ספרי ובאמצעות השאלון המקוצר אנחנו יכולים ללמוד מה המצב הכיתתי ולהבין מה הן נקודות החוזק ועל מה כדאי לעבוד ולכן מאד חשוב לענות על השאלות באופן רציני ואחראי.

1.2 להפוך את התלמידים למעורבים ושותפים בעבודה על האקלים

1.3 הסבר על סגנון השאלות שבשאלון והדרך לענות עליהן -

- השאלון הינו אנונימי ולכן מקל על התלמידים לענות בכנות מלאה
- ההתייחסות היא לכלל המורים ולא למורה ספציפי
- ההתייחסות היא לשגרה הבית ספרית ולא לאירועי קיצון חיובים ושיליים
- כדאי לעבור על מושגים שיכולים להיות לא מובנים וכן על שאלות הפוכות

2. העברת שאלון אקלים מקוצר כללי. לאחר מילוי השאלון כדאי לשוחח עם התלמידים על תחושותיהם. ניתן להיעזר בשאלות הבאות:

- איך הרגשתם כשמילאתם את השאלון?
- האם היו שאלות שהיה לכם קשה לענות עליהם?
- האם יש שאלות חשובות שהיו צריכות להישאל ולא נשאלו?
- האם השאלות מתאימות לכיתה/שכבה/ביה"ס שלנו?
- האם לדעתכם המורים יפתעו מהתוצאות?

3. ניתוח תוצאות השאלון ע"י כל מחנך

4. שיחה של כל מחנך עם היועצת/רכז השכבה אודות תחושותיו ותובנותיו ביחס לממצאים והכנת השיח בכיתה

5.1 - הצגת עקרי התוצאות בפני הכיתה ושיח על משמעותן.

לפני הצגת הנתונים אפשר לשאול את התלמידים מה לדעתם יהיו התוצאות ואז להציג את התוצאות על פי נקודות חוזק ונקודות חולשה או בסיווג של אדום, צהוב ירוק.

אפשר לשאול את התלמידים:

- האם הם הופתעו מהתוצאות?
- האם ציפו לתוצאות אחרות?
- האם התוצאות משקפות לדעתם את המצב בכיתה?

הצגת הנתונים צריכה להתנהל תוך כדי שיח פתוח ומעמיק עם התלמידים באשר למשמעות תשובותיהם. חשוב לנהל את השיח ממקום של הקשבה ושיתוף ולא ממקום של ביקורת והאשמה.

השיח מהווה הזדמנות למורה לשמוע מה חשים התלמידים בנושאים שונים וגם לשתף אותם בדברים שהוא מרגיש ועושה ולעיתים נתפשים כמובנים מאליהם בעיני התלמידים, זאת תוך התייחסות חינוכית לראיית הטוב שסביבנו. ההתבוננות המחודשת על הרצונות והפעולות של התלמידים והמחנך תאפשר להפחית את העיוורון ההדדי וליצור תיאום ציפיות מחודש.

5.2 - **בחירת מטרה לקידום ע"י התלמידים** - לאור נתוני השאלון הכיתתי, התלמידים והמחנך יבחרו מטרה שברצונם לקדם במשותף ויחליטו על הדרכים ועל פרק הזמן הנדרשים לקידום המטרה. מומלץ להציג את המטרה במקום בולט בכיתה

דוגמא לתכנית עבודה כיתתית:

מטרה	מצב נוכחי	דרכי התערבות	אחריות על ביצוע ההתערבות	לו"ז

6. **יידוע הצוות החינוכי בדבר המטרה הכיתתית** - על המחנך ליידע את היועצת, רכזת השכבה ואת המורים המקצועיים הרלוונטיים לכיתה באשר למטרה שנבחרה. רצוי שרכזת השכבה / יועצת תלווה את המחנכים בעבודה.

7. **בדיקת מידת ההתקדמות בהשגת המטרה** - אחת לחודש או חודש וחצי יועבר בכל כיתה שאלון מאד קצר המתייחס רק להיגדים הקשורים למטרה שנבחרה. (שאלונים המתייחסים למטרות שונות נמצאים בנספח ה'). אם הושגה המטרה תבחר מטרה חדשה. אם לא הושגה התקדמות, המורה והתלמידים ינתחו יחדיו מהן הסיבות לכך ויחשבו על דרכים נוספות להשגתה.

עבודה של מורה מקצועי עם אחת הכיתות

עבודה של כל מורה מקצועי על מטרה לימודית ו/או מטרה הקשורה ליחסי מורים תלמידים עם אחת מהכיתות בה הוא מלמד.

כל מורה מקצועי יבחר כיתה שבה הוא מלמד ויעביר בה שאלון קצר הקשור לאווירה לימודים וליחסי מורה - תלמיד. (השאלון נמצא בנספח ה') התהליך יתנהל באופן דומה לתהליך שהוצג בס' הקודם: העברת שאלון בכיתה ע"י המורה, שיח עם התלמידים על הנתונים ובחירה משותפת של מטרה הקשורה בנושאי השאלון, חשיבה על הדרכים להשגת המטרה, בדיקה חוזרת כעבור חודש ע"י שאלון קצרצר שייתייחס רק למטרה שנבחרה, ובחינה עד כמה הושגה התקדמות בהשגת המטרה.

- צריך לתאם שכל כיתה תעבוד עם מורה מקצועי אחד.

- המורה המקצועי ידווח על המטרה שנבחרה למחנך הכיתה, לרכז וליועצת.

הצעה למודל הערכה במסלול הבית ספרי

תהליך הערכה ייעשה בעבודת צוות של המנהל, ההנהלה וצוות האקלים. מומלץ לשלב בחלק מהמפגשים גם נציגי תלמידים.

להלן מודל בעל ארבעה שלבים שיכול לשמש כשלד עבודה להתמודדות יעילה ומיטבית בתהליך הערכה:

שלב ראשון: תיאור תמונת מצב - רצוי מול מצוי

שלב זה מורכב משני חלקים:

א. הגדרת יעד - תמונה מיטבית (מצב רצוי, ששואפים להגיע אליו)

ב. תיאור מפורט של המצב הקיים; תמונת המצב תהיה מבוססת על נתוני המיצ"ב / המיצ"בון, מעגלי השיח, ועל הכלי "צא ולמד".

הפער בין השניים יחדד את תמונת המצב העכשווית ויכוון את הצוות החינוכי באשר לשלבים שיש לבצע בהתקדמות בסולם הצמיחה הבית ספרי בתחום.

שלב שני: מדוע זאת תמונת המצב? - שלב הסיבות

לאחר שנוסחה תמונת מצב ברורה, חשוב לעצור ולהרהר בשאלה - מדוע זאת תמונת המצב?

בדרך כלל, אנשים נוהגים לדלג על שלב זה; לתחושתם, הם יודעים מה תמונת המצב ומדלגים לפתרונות מבלי לעצור ולשאול את השאלה הקריטית - מדוע? חשוב לא למהר לדון בפתרונות, אלא להתעכב ולעסוק בסיבות. מיקוד הסיבות יוביל אותנו טוב יותר לשלב הפתרונות.

דוגמה: מדוע קיים ריבוי במקרי אלימות בהפסקות?

- האם יש שטחים "עיוורים" במתחם בית הספר?
- האם מספר המורים השומרים בהפסקה מספיק כדי לכסות את השטח?
- האם למורים השומרים ברור בדיוק מה תפקידם?
- עד כמה ברורה לתלמידים מדיניות בית הספר בדבר איסור התנהגות לא אלימה?
- מה ידוע לתלמידים על תגובות בית הספר להתנהגות אלימה?
- מהן הפעולות וההתנהגויות שנוקט בית הספר לשם כך?
- עד כמה פעולות אלה הן עקביות ומתמשכות?
- על אילו צרכים מלמדת התנהגות אלימה?
- אם ניתן בעבר מענה והמלצות לקשיים - האם ההמלצות יושמו? האם נבדקה יעילותן?

שלב שלישי: שלב ההצעות

מה ניתן לעשות בשלב הזה כדי לשפר את תמונת המצב הנוכחית? לאחר שהצגנו את התמונה המיטבית ולצידיה את תמונת המצב הקיימת, ולאחר שהעלינו סיבות אפשריות לפער ביניהם, זה המקום להעלות הצעות ולבנות תוכנית התערבות בית ספרית תוך קביעת יעדים לשיפור מתמשך.

שלב רביעי: מה ניתן לעשות בעתיד על מנת שתמונת המצב הנוכחית לא תחזור על עצמה?

זהו שלב קריטי בעל משמעות רבה; אם בשלב השלישי הצענו פתרונות להתמודדות עם המצב הקיים, השלב הרביעי מזמין ראיה עתידית: מה יהיה שונה להבא כדי שהמצב הקיים לא יחזור על עצמו. למשל, יצירת שגרות בית ספריות למפגשי צוות מוביל לקידום אקלים, מעגלי שיח בין מורים לתלמידים, קיום שיחות אישיות קבועות, חשיבה על דרכים מגוונות ליצירת גיבוש ותחושת שייכות של תלמידים לבית הספר.

במקרים שבהם המטרה הושגה, ותמונת המצב הקיימת תואמת לתמונה הרצויה, יבחר צוות האקלים מטרות חדשות בתחומים אחרים בבית הספר שבהם קיימים פערים.

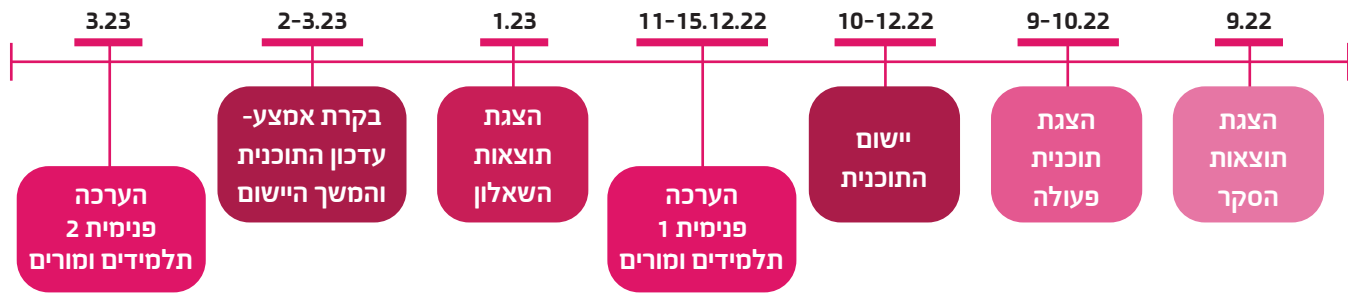
מחונן לקידום אקלים מיטבי

הערות	לא קיים	קיים באופן חלקי	קיים באופן מלא ואיכותי	אקלים ביה"ס
				כל מורי ביה"ס מכירים את שאלון האקלים
				קיימת בביה"ס תכנית מוגדרת להתקדמות בתחומים שנבחרו באקלים.
				כלל צוות המורים מודע ושותף לתוכנית, לפעולות וליעד שאליו מכוונים.
				קיים צוות אקלים העוקב אחר ביצוע מטרות תכנית האקלים ואחר השגת יעדיה.
				התלמידים משיבים על שאלונים וקובעים תכניות להשגת המטרות כיתתיות.
				היועצת/הרכזת מלווה ומדריכה את המורים בעבודתם עם התלמידים

כלי ניהולי לבניית תכנית עבודה בית ספרית ותחומי אחריות של הצוותים החינוכיים

אקלים חינוכי כדרך חיים - תוכנית עבודה בית ספרית צוותי חינוך

ציר זמן לתהליכי העבודה:

תוכנית העבודה ותחומי אחריות ופעולות מחנכים, מורים מקצועיים, יועצות ותוכניות חיזוק בית ספריות עד חופשת חנוכה:

תחום	דגשים לחיזוק לאור תוצאות הסקר	פעולות מחנכים/מחנכות	פעולות מורים/ות מקצועיים	פעולות יועצות	פעילות כלל בית ספרית
מיומנויות רגשיות חברתיות	(יש לציין עפ"י חולשות בסקר כגון... ולאור השאלות בהן היה קושי לדוגמא) -חוסן נפשי	דוגמה: אחת לשבועיים שעת מחנך תעסוק בסדנה של ניהול כעסים	דוגמה: אחת לשבועיים מורה מקצועי יקדיש 10 דקות להתמודדות עם לחץ בלימודים	דוגמה: תקיים סדנה וכלים עם מורים מקצועיים על דרך העברת נושא של ניהול כעסים והתמודדות עם לחץ דוגמה: יועצת תתערב בסדנה בכיתה ז'1	דוגמה: אחת לחודש מפגש שכבתי הכולל סדנה חיצונית פנימית בנושא של איך לומדים כשיש הפרעות או הסחות דעת.
	מאמצי בית הספר לקידום מעורבות חברתית של תלמידים	דוגמה: אחת לחודש תלמידים יבחרו את נושא שעת המחנך	דוגמה: אחת לחודש מורה מקצועי יאפשר לתלמידים לבחור את הנושא הנלמד בכתה	דוגמה: עבודה מול צוותי חינוך במשמעות הבחירה ודרכים למימוש הבחירה	דוגמה: אחת לחודש יום עיון בנושא סביבה ירוקה ותלמידים יוכלו לבחור את ההרצאות שהם ירצו לשמוע
אקלים חינוכי	(יש לציין עפ"י חולשות בסקר כגון... ולאור השאלות בהן היה קושי לדוגמא) -יחסי קרבה ואיכפתיות בין מורים לתלמידים	דוגמה: אחת לחודש תלמידים יבחרו את נושא פעילות החברתית	דוגמה: אחת לחודש מורה מקצועי יאפשר לתלמידים לבחור את דרך ההיבחנות בבוחן	דוגמה: עבודה מול צוותי חינוך במשמעות הבחירה ודרכים למימוש הבחירה	דוגמה: אחת לחודשיים מורים מעבירים נושא וכל תלמידי החטיבה בוחרים את הנושא
		דוגמה: אחת לחודש מחנך קיים שיחת איכפת לי עם קבוצת תלמידים	דוגמה: אחת לשבוע מורה מקצועי יקדיש שיחת איכפת לי עם תלמיד אחד או שיחת הקשבה עם תלמיד אחד	דוגמה: יועצת תקיים סימולציה של שיחת איכפת לי - שיחת הקשבה עם מחנכים / מורים מקצועיים	אחת לחודשים יום "מקשיבים לך" - תלמידים בוחרים עם מי הם רוצים לדבר, דמות חינוכית בית ספרית או עם תלמידים
		דוגמה: אחת לשבוע שיחת טלפון בערב לתלמיד על הצלחה	דוגמה: אחת לשבוע הודעת סמס ממורה לתלמיד על הצלחה	דוגמה: יועצת תקיים בכל חודש סדנה לתלמידים	סדנת מורים פעמים בשנה - על הקשבה
נהלים בנושא מוגנות		על כל צוותי החינוך להכיר את העקרונות ודרכי טיפול בנושא אלימות המחייבות את כלל צוותי חינוך, תורנות הפסקות, דרכי תגובה באלימות ועוד.			
מ-מעורבות באירועי אלימות מוגנות	דוגמה: אחת לחודש מחנך יקיים סדנה איך נכון לפעול כשיש הפרעות בשיעור	דוגמה: אחת לחודש מורה מקצועי יקדיש סדנה של 15 דק' איך מונעים אלימות	דוגמה: יועצת של יועצות בכיתות אדומות בנושא אלימות	1. בית הספר יקיים יום עיון בנושא אלימות ברשת, מעגלי שיח. 2. יוקם צוות מוגנות משכבה י' שיהיה אחראי בהפסקות	

עקרונות ודגשים לטבלת תכנית העבודה בתחום אקלים:

עקרונות:

1. ראייה מערכתית שנתית.
2. כל הצוות החינוכי בביה"ס מחויב ושותף לתהליך.
3. כל בעלי התפקידים רואים את כלל מערך הפעולות בתחום מסוים.
4. כל הפעולות ניתנות למדידה ומעקב.
5. כל הפעולות נכנסות לסדירויות הבית ספריות.

הסבר:

• ראייה מערכתית שנתית - ציר זמן שנתי אקלים חינוכי:

כל צוותי החינוך רואים את ציר הזמן - זמן פעולה וזמן מדידה לפי הלוח השנתי.
- דגש לפני יציאה לחופשת חנוכה ויציאה לחופשת פסח - יתקיימו שאלוני אקלים פנימי לתלמידים ולמורים על בסיס השאלות שהופיעו בסקר ראמ"ה ועל בסיס החולשות שעלו בו.

• ראייה הוליסטית:

הטבלה המוצעת לעיל, מאפשרת ראייה הוליסטית של כל פעולות הצוות החינוכי, מחנכים, מורים מקצועיים וכיו"ב. לכולם יש מבט רחב על כל הפעולות המתרחשות בבית הספר בתחום מסוים וכתוצאה מכך מאמץ משמעותי לשיפור האקלים באותו תחום.

• פעולות מדידות:

מוצעות כאן דוגמאות - הרעיון לכתוב פעולות מדידות כך שבסוף כל חודש נוכל למדוד את הפעלתן אצל כל צוותי החינוך.

המדידה צריכה להיות פשוטה, לדוגמה:

מורה מקצועי במהלך החודש/ חודשיים צריך לקיים:

- X שיחות 'איכפת לי'
- X שיחות סמס להצלחה וחיזוק (יש לרשום רק שם תלמיד)
- X אפשרות בחירה בנושא
- X אפשרות בחירה בבחינה
- ישתתף X פעמים בחודש בסדנה או במפגש תלמידים בתחום
- יעביר פתיחה - סדנה קצרה בשיעור של 10 דק' אחת לשבועיים
- חשוב לקבוע את הכלי שבאמצעותו ניתן יהיה לעקוב אחר הפעולות של המורים כדי לבחון את שמות התלמידים שהשתתפו במפגשים. בחינה מערכתית זאת עשויה להרחיב את מעגל התלמידים המשתתפים במפגשים הפרטניים עם הצוות החינוכי ולסייע בבחינת התהליך והצלחתו. כלים לדוגמה: כגון: משו"ב, קובץ שיתופי וכיו"ב.
- בתכנון הפעולות של צוותי החינוך חשוב לבחון את מכלול השיקולים והאילוצים (זמינות המורה, כיצד ניתן להגיע למספר רב של תלמידים וכדו') כדי שהפעולות תהיינה ברות ביצוע ואפקטיביות.
- לא כל המרבה במשימות, הרי זה משובח. לפעמים 2-3 משימות פשוטות וקבועות, הוא המתכון להצלחה.

• סדירויות:

חשוב שכל הפעולות נכנסות לתוך הסדירויות הבית ספריות, וכל הצוות החינוכי שותף לאחריות קיום הסדירות. פעולות מזדמנות ואקראיות אינן אפקטיביות.

• כלל בית ספרי וחינוך חברתי:

בעמודה זו מציינים את הפעולות החיצוניות או הפנימיות המתרחשות בבית הספר ותוקפות את הנושא הנדון, בכך נוצרת קוהרנטיות ושפה משותפת בית ספרית.

חינוך חברתי חשוב מאוד במתן מענה מבחינת סיוע בפעולות בתחום המשרתות נושאים ערכיים כגון: כבוד הדדי, מיגור אלימות, קבלת האחר ועוד. בנוסף באמצעות מעורבות חברתית, מועצת תלמידים, צוות אקלים וכיו"ב - מעורבות התלמידים בעשייה הבית ספרית למיגור תופעת האלימות (סיירת מוגנות, או מובילי מעגלי שיח ועוד) תרתום את התלמידים כשותפים לקידום הנושא.

הצעות לפעולות בנושאי הליבה שבאקלים

תחום: יחסים בין באי ביה"ס

בשנים האחרונות, נראה שהמושג "חינוך לערכים" נשמע יותר ויותר, בעיקר בהקשר של היעדרותו. קידום אקלים חינוכי מיטבי מושגת על ערכים של דרך ארץ, כבוד הדדי, אחריות וסובלנות, ולכן הבסיס לקידום אקלים בית ספרי מיטבי הוא החינוך לערכים. מומלץ מאוד להעביר בכיתות את יחידת הלימוד בנושא ערכים הנמצאת בנספח א, כבסיס לפעילויות הבאות.

מדד מסכם: יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים

הצעות לפעולות בנושא

- **עידוד שיח רגשי** - לדוג' פתיחת יום באוויר רגשות - סבב "מה נשמע?"
- **שיחות אישיות** עם תלמידים
- **חיזוק התנהגויות חיוביות** בקרב תלמידים
- **ציון ימי הולדת** של תלמידים
- יצירת קשר מידי עם **תלמידים הנעדרים מבית הספר**
- **חניכה חברתית ולימודית של תלמידים** ע"י תלמידים מכיתות גבוהות יותר
- **דיווח להורים על אירועים חיוביים** הקשורים בבנם (אפשר אפילו בסמס קצר)
- **הצמדת מורה מקצועי לכל כיתה**, אשר יהיה כתובת משמעותית לצד המחנך ויחליף את המחנך כשהוא לא נמצא (המורה ישובץ במערכת הכיתה ביום בו המחנך אינו נמצא ויצטרף לטיולים ואירועים נוספים של הכיתה)
- התמודדות עם אתגרים בלמידה באמצעות כלים פסיכו-פדגוגיים - ראה נספח ז.

מדד מסכם: יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם בכיתה

הצעות לפעולות בנושא

- **להחליט מראש מי מתקשר כשתלמיד נעדר**, מי דואג לסייע לו להשלים חומר
- **להמעיט בתחרויות והשוואות**
- **"על עצמי לספר ידעתי"** - בסבב כל תלמיד יספר על עצמו לכתה (תחביב/ משהו על המשפחה וכולי) אפשר באמצעות חפץ/ תמונה...
- **ליזום פרויקט כיתתי** בו שותפים כל התלמידים
- **איתור ילדים בודדים** או דחויים וסיוע בשילובם
- **הפסקות פעילות ומשחקי קופסה** בהפסקות
- לתת כמה שיותר **תפקידים לתלמידים בכיתה**
- להרבות **בעבודה בקבוצות**, תוך חשיבה על חלוקה נכונה לקבוצות

מדד מסכם: שותפות הורים בבית הספר

הצעות לפעולות בנושא

- **הבניית מסגרת לשיתוף פעולה** ולמעורבות הורית (ביה"ס צריך להגדיר את תחומי המעורבות)
- **העברת מידע להורים** באופן שוטף על מצבו הלימודי, חברתי ורגשי של ילדם
- **סדנאות משותפות להורים ותלמידים** בנושאים שונים (מסכים, מיניות, ניהול קונפליקטים ועוד)

מדדים מסכמים: מאמצי ביה"ס לעידוד למעורבות חברתית אזרחית ולקידום סובלנות

הצעות לפעולות בנושא

- **קיום אספות תלמידים** - לפני האסיפה, כל תלמיד ממלא שאלון המתייחס למצבו הלימודי החברתי וההתנהגותי. בזמן האספה השאלון משמש בסיס לשיח בין המחנך לתלמיד, המחנך מביע גם את דעתו על הנושאים שנשאלו בשאלון ובסיום השיח בוחר מס' מטרות שהיה רוצה לקדם והמטרות נכתבות בדף שמקבל התלמיד. יש לעקוב אחר ההתקדמות בהשגת המטרות
- **לתת במה ליכולות וכישרונות של תלמידים**
- **לציין תרומה חברתית של תלמידים** (הן לטובת ביהס והן לטובת הקהילה)
- **הכנה לפני כל התנדבות ורפלקציה** לאחריה
- **לערוך דיונים בנושאים אקטואליים**
- **עידוד תלמידים להיות חברים בתנועות נוער**
- **בנית תכנית שתאפשר לכמה שיותר לתלמידים לקחת על עצמם תפקידים בביה"ס ולהיות שותפים בקביעת אורח החיים הבית-ספרי** (כתיבת עיתון, תכנון והדרכת טיולים, כתיבת תקנון, הנחיית דיונים, חברותות)
- **עידוד של יוזמות שונות של תלמידים**
- **מועצת תלמידים פעילה**

מדד מסכם: התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה

הצעות לפעולות בנושא

- **קביעת כללי התנהגות** להתנהגות מקובלת בשיעור וגבולות ברורים להתנהגות לא מקובלת
- **תגובה מיידית** על כל התנהגות לא נאותה
- **חיזוק התנהגויות חיוביות** בכיתה
- למדוד עם התלמידים **זמנים** מרגע שמתחיל השיעור ועד שמתחילים ללמוד. כל פעם לנסות לקצר את הזמנים

מדדים מסכמים: מאמצי ביה"ס לעידוד תחושת מוגנות ולצמצום מעורבות באירועי אלימות

הצעות לפעולות בנושא

- **מדיניות אחידה**, ידועה מראש ונאכפת, שתשדר מסר חד-משמעי של אפס סובלנות לאלימות
- **בנית תקנון** בשיתוף נציגי התלמידים וההורים, הקובע נורמות להתנהגויות מקובלות ומדרג של תגובות להתנהגויות לא רצויות. הוראות התקנון ידועות לכלל המורים והתלמידים וההורים והתקנון יאכף באופן עקבי
- **קביעת מדיניות לתגובה, לדיווח ולמעקב אחרי אירועי אלימות**
- **ביה"ס יבנה תכנית לאיתור מוקדם של ילדים בעלי בעיות התנהגות קשות**. תבחר דמות משמעותית מצוות ביה"ס לליווי התלמיד ולעבודה אתו על נושאים של עיצוב התנהגויות ותיעול כעסים
- **מעקב אחר היעדרויות ואיחורים**
- **ניטור מקומות האלימות באמצעות שאלוני המיצ"ב ותצפיות והגברת הנוכחות וההשגחה של המורים** באותם מקומות ובהפסקות. חשוב להסביר לתלמידים שנוכחות המורים נועדה להגביר את תחושת המוגנות שלה
- **ספורט** (קבוצות ריצה)
- **סדנאות בנושא ניהול קונפליקטים ולמידה חברתית** על מנת לתת לתלמידים כלים לפתרון בעיות שלא בדרך של אלימות ומיומנויות לניהול נכון של רגשות ותיעול כעסים
- **תגמול אישי וכתתי** על התנהגויות חיוביות
- **יצירת אמנה כיתתית** שתיכתב ע"י התלמידים בכל כיתה באשר לנורמות ההתנהגות של תלמידי הכיתה. כל התלמידים יחתמו על האמנה והיא תיתלה בכיתה.
- **תלמידים מגשרים** - הכשרת תלמידים מגשרים, שמסתובבים בהפסקה ומנסים לפתור קונפליקטים בין תלמידים.

בית הספר מהווה סביבה בעלת השפעה עצומה על התלמידים, נוכח הזמן הרב שהם נמצאים בין כתליו; לפיכך הוא חייב לספק לתלמידיו ביטחון, מוגנות ושייכות כבסיס וכתנאי למימוש העצמי.

השיעורים ההולכים וגדלים של גילויי האלימות בחברתנו בכלל ובקרב בני נוער בפרט, מחייבים את בית הספר לפעילות חינוכית ומערכתית בנושא כאוב זה.

בתהליכי הערכה בית ספריים בנושאי האקלים, מומלץ מאוד לאבחן את תחושת המוגנות של התלמידים והמורים על כל היבטיה. עד כה, סקרנו את דרכי העבודה המומלצות במעגל המערכתי - כלל אוכלוסיית בית הספר. בפרק הבא נתמקד בתופעת הבריונות בבתי הספר ונתייחס למעגל השניוני - הטיפול בקורבן ובפוגע.

מעורבות באירועי אלימות - מעגל שניוני - טיפול בקורבן ובפוגע

פרק זה מבוסס על המחקר 2003 (Bullying at School / Dan Olweus)

מה מאפיין את הפוגעים/מתעללים הטיפוסיים?

הפוגעים/מתעללים הטיפוסיים מפגינים לעיתים את אלימותם גם כלפי מבוגרים - הורים ומורים. יש להם נטייה לפתרון בעיות דרך אלימות; הם במקרים רבים מוגדרים כאימפולסיביים ובעלי צורך חזק לשלוט באחרים. לעיתים קרובות יש להם דימוי עצמי חיובי, והבנים חזקים יותר פיזית מבני גילם.

שלושה מניעים עיקריים לפגיעה:

1. לפוגעים יש צורך חזק בשליטה ובדיכוי אחרים.

2. משפחותיהם לרוב פיתחו עוינות רבה לסביבה, ולפיכך הם מקבלים סיפוק מפגיעה ומגרימת סבל לאחרים.

3. קיים "מרכיב התועלת" - לעיתים קרובות הם מאלצים את קורבנותיהם לספק להם סיגריות, בירה, כסף, ובמקרים רבים הם זוכים גם ביוקרה.

ישנם תלמידים שלוקחים חלק בפגיעה, אך אינם יוזמים אותה; אלה הם פוגעים פסיביים, נגררים. ביניהם ניתן למצוא תלמידים חסרי ביטחון עצמי.

מה מאפיין את הקורבן הטיפוסי?

הקורבנות הפסיביים - הם חרדים יותר ובעלי ביטחון עצמי קטן מזה של תלמידים אחרים. לעיתים קרובות הם זהירים מאוד, רגישים ושקטים, סובלים מהערכה עצמית נמוכה ולעיתים קרובות רואים את עצמם ככישלונות וחשים טיפשים, אשמים ובלתי מושכים. תלמידים אלה הם בודדים, אין להם אפילו חבר טוב אחד בכיתתם, והם לרוב חלשים יותר פיזית מחבריהם.

תכונות אלו יוצרות אצלם קושי להגיב באופן אסרטיבי. ההטרדות החוזרות מגבירות את החרדה, את חוסר הביטחון ואת ההערכה העצמית השלילית של הקורבנות.

חלק מהנתונים מצביעים על כך שקורבנות אלו הם בעלי קשר חיובי והדוק עם הוריהם (בייחוד עם אימותיהם), יותר מאשר ילדים אחרים. יחסים אלו נראו לפעמים למורים כהגנת יתר של ההורים. ניתן לראות בקשרים אלה גם סיבה וגם תוצאה של התעללות בבית הספר.

הקורבנות הפרובוקטיביים - אלה משלבים באישיותם חרדות ותוקפנות. הם לרוב תלמידים בעלי בעיות ריכוז, המתנהגים בדרכים שיוצרות בסביבתם עצבנות ומתח. חלקם היפר-אקטיביים.

הבעיות שנוצרות בכיתה סביב התעללות בקורבנות האלה שונות מאלה של הפסיביים. הקורבן הפרובוקטיבי אינו נוטה לשתף ואינו מספר הרבה להוריו.

להיות קורבן - סימנים אפשריים

סימנים ראשוניים

- הם נקראים בכינויים (בדרך כלל בעלי קונוטציה שלילית), מעליבים אותם, מושפלים, מותחים אותם, מאיימים עליהם, משתלטים עליהם, מדברים אליהם באופן מכוער, דוחפים אותם, נטפלים אליהם.
- הם מעורבים בקטטות שבהן הם חסרי אונים וידם על התחתונה.
- ספרים או חפצים שלהם נלקחים או מושלכים סביב.
- יש להם פצעים ושריטות, ואין לכך הסבר סביר וטבעי.

- לעיתים קרובות הם אינם מבליים את זמנם בהפסקות עם קבוצת הגיל שלהם.
- נבחרים אחרונים, בלית ברירה, לקבוצות ספורט.
- נשארים בהפסקות בכיתה או בקרבת מורים.
- עלולים לגלות ירידה בתפקוד הלימודי בבית הספר.

סימנים לקורבנות פרובוקטיביים:

- מהירים לרגוז, נוטים לתקוף או לענות כאשר הם מותקפים או כאשר מעליבים אותם, אך בדרך כלל לא באופן יעיל.
- עשויים להיות היפר-אקטיביים, חסרי מנוחה וריכוז, מתגוננים ומעוררי מתח, עשויים להיות מגושמים בתנועותיהם, לא בוגרים ובעלי הרגלים מרגיזים.
- עשויים להיות בלתי חביבים גם על מבוגרים, כולל המורים.
- עשויים לגלות התנהגות תוקפנית כלפי החלשים מהם.

מה ניתן לעשות בקשר לפגיעה/התעללות?

אמצעים ברמה הבית ספרית

1. המבוגרים בבית הספר יהיו מודעים לעוצמת בעיות הקורבן / מתעלל בבתי הספר בכלל ובבית ספרם בפרט.
 2. המבוגרים יחליטו להיות מחויבים ומעורבים לשינוי המצב.
 3. לתת כלים לקורבן להתמודד עם קללות והשפלות בצורה 'מקרתית' שאינה מסלימה את המצב ומעצימה אותו.
- מיפוי הבעיה באמצעות שאלון (מיצ"בון) הוא נקודת פתיחה טובה לתוכנית התערבות, גם אם נראה כי הבעיה אינה מופיעה במינון גבוה. אין להקל ראש במינון נמוך של התופעה, שכן המטרה היא ביעור מוחלט שלה.

הדרכים הבסיסיות והחשובות ביותר לביעור תופעת הבריאות / פגיעות:

א. נוכחות מורים במרחבי בית הספר

רוב הפגיעות מתרחשות בתוך בית הספר, ולכן חשוב שיהיו מורים (ומבוגרים בכלל) עם התלמידים בזמן ההפסקות. הפגיעות מתרחשות באזורים מסוימים יותר מאשר באחרים. השירותים והקפיטריה, למשל, הם אזורים "בסיכון גבוה", ולכן יש להקדיש להם תשומת לב רבה יותר.

יש לציין כי אין די בנוכחות המורים בהפסקות. הם צריכים להיות ערוכים להתערב מהר ובהחלטיות באירועים של אלימות ואפילו באירועי חשד לאלימות. אפילו אמירות של הקורבן שהכול נעשה "בצחוק", אינן יכולות להתקבל ללא בדיקה.

התערבותם של המבוגרים בצורה עקבית וברורה משדרת לתלמידים כי אנחנו לא סובלים אלימות. זהו מסר ברור הן כלפי הפוגע והן כלפי התלמידים האחרים.

מורה תורן עשוי לברוח מן ההתמודדות עם הבעיה ולהישאר בחדר המורים, אך בכך הוא מפקיר את הקורבנות לחסדי התוקפים. אם הוא יוצא החוצה, אך אינו מתערב, הוא משדר בכך הסכמה שקטה לאלימות, ומעביר לתוקפנים מסר כי הם רשאים להמשיך בפעילותם זו.

בנוסף להתערבות באירועי ההתעללות, על המורה לדווח עליהם למחנך הכיתה הרלוונטית.

ב. השארת פרטי התקשרות בטלפון או במייל

רצוי כי תלמיד שהיה קורבן לאליומות ישוחח על כך עם הוריו ועם מוריו, אך לרוב התלמיד חושש להתלונן, וייתכן כי התלונן בעבר ותלונתו לא טופלה כראוי. לכן מומלץ להקצות טלפון להתקשרות עם אדם מבית הספר (יועץ, פסיכולוג) שיקדיש מספר שעות שבועיות לקבלת שיחות מתלמידים ומהורים הרוצים להתייעץ מבלי להיחשף.

המשימה העיקרית של איש הקשר היא הקשבה ותמיכה תוך ניסיון לעמוד על מהות המצב ולתווך את המצב למחנך הרלוונטי. חשוב מאוד שאיש הקשר לא ירפה מן העניין עד שיהיה ברור כי הנושא בא לידי פתרון. חשוב כמובן ליידע את הצוות החינוכי, את התלמידים ואת ההורים בדבר קיומו של איש קשר כזה, כדי שהוא יהיה אפקטיבי.

ג. "תיבת הצעות" שבה ילדים יכולים להשאיר פתק למורה גם באופן אנונימי - ניתן להפעיל תיבת פניות בית ספרית וכיתתית.

ד. צוות אקלים: חשוב כי פעילות נגד אלימות בבית הספר לא תהיה הצגה קצרת-מועד שתוחלף עד מהרה בנושא אחר. צריכה להיות נכונות מתמדת לפעול נגד נטיות אלימות.

קבוצה של 5-10 מורים ייפגשו בקביעות בתדירות של אחת לשבוע-שבועיים. הפגישות יהיו מיועדות לדיון בבעיות בית הספר, תוך שיתוף בהתנסויות ותוך למידת עמיתים והתבססות על נתוני המיצ"ב הפנימי ועל מעגלי השיח.

אמצעים ברמת השכבה

מעגלי שיח - נקודת פתיחה טובה למפגשי שיח היא מסירת התוצאות של המיצ"ב (ראמ"ה, פנימי). מומלץ לקבוע כללי ברזל לשיח. למשל, אין לציין שמות של תלמידים, אין להיכנס לדברי החבר, יש לאפשר לכל תלמיד/מורה להביע את תחושותיו ללא ביקורת וכיו"ב. במעגלי השיח ניתן ללמוד על תחושותיהם של התלמידים, על מידת האמפתיה שהתלמידים מגלים כלפי הקורבנות, ומה הם מוכנים לעשות על מנת לעזור להם.

חשוב לשוחח עם התלמידים על אחריותם החברתית, גם אם ההשתתפות שלהם באירוע האלימות הייתה פסיבית; יש לדבר איתם על הצורך לדווח על אירוע אלים ועל ההבדל בין דיווח להלשנה. המסר במפגשי שיח אלו חייב להיות ברור ונוקב: "אלימות איננה מתקבלת בבית ספרנו, ויש אצלנו אפס סובלנות לאירועי אלימות ובריונות". ניתן לחשוב יחד עם התלמידים על פעילויות שכבתיות המעודדות תחושת מוגנות ושייכות של התלמידים לבית הספר, לשכבה ולכיתה.

אמצעים ברמת הכיתה

גם ברמת הכיתה, נקודת פתיחה טובה לשיח היא מסירת תוצאות המיצ"ב. מומלץ לקבוע עם תלמידי הכיתה יעדים משותפים ודרכי פעולה לשימור ולשיפור.

הגברת המודעות - תיעשה על ידי מתן מידע אודות התפקידים השונים של המשתתפים בכל הקשור לאלימות ובריונות כמו נורמות של הקבוצה, לחץ קבוצתי וקונפורמיות. הצגת התפקידים השונים בפני התלמידים (הקורבן, הפוגע, העומד מן הצד, המגן, "המחמם" וכיו"ב) תחדד את הבנתם שיייתכן שהם תרמו לאליומות, גם אם לא התכוונו לכך. מידע לגבי מאפיינים ונורמות של הקבוצה יאפשר להם להבין מדוע פרטים מתנהגים לעיתים באופן שונה ממה שהיו בעצם רוצים, ושהם עושים זאת בלי להיות מודעים לכך. חשוב להדגיש לתלמידים שכל אחד בכיתה אחראי לקיומה או לאי-קיומה של אלימות בכיתה, וכל אחד ייפגע ממנה. אפשר להשתמש בדימוי הבא: כשיש גשם של עלבונות ובריונות בכיתה, בסופו של דבר כולם יירטבו.

אמנה כיתתית / כללי כיתה - כלי עזר חשוב לפעולה נגד בעיית פוגע/קורבן וליצירת אקלים כיתתי טוב הוא הסכמה בין המורה לתלמידיו על מספר כללים לקידום הנושא. חשוב כי התלמידים יהיו מעורבים בקביעת הכללים, כדי שיהיו מחויבים לשמירה עליהם. אפשר לקיים דיון בצוותים של תלמידים, בדומה לעבודה הצוותית של המורים.

פעילויות בכיתה:
נספח א - יחידת לימוד
ערכים, שיעור מס' 6

חמשת הכללים הבאים מהווים נקודת בסיס לאמנה:

1. לא ננהג באלימות כלפי תלמידים אחרים.
2. ננסה לעזור לקורבנות של אלימות.
3. נקדיש מאמץ מיוחד לשיתופם של תלמידים שמוצאים את עצמם מוחץ למעגל החברתי.
4. נסייע לתלמידים מתקשים בלימודים.
5. נקפיד על אווירה לימודית מכבדת בשיעורים.

פעילויות בכיתה:
נספח ב - יחידת לימוד
אחריות חברתית

שיחה על כללי כיתה מאפשרת השפעה על נורמות שליליות הקיימות בכיתה. חשוב להבהיר כי התנהגות פסיבית של תלמידים מאפשרת התחמקות מאחריות על ידי הצבעה על תלמידים אחרים כאחראים.

תלמידים חשים לעיתים תכופות כי אם הם מדווחים על עצמם או על אחרים כקורבנות אלימות, הם מבצעים פעולה של הלשנה. רצוי כי המורה ימתן גישה זו, וכללי הכיתה יכולים לסייע בכך. מומלץ להחתיים את התלמידים על האמנה הכיתתית שנקבעה ולתלות אותה בחדר הכיתה.

תשבחות - תשבחות והתנהגות ידידותית מצד מורים הם אמצעי חשוב בהשפעה על התנהגות תלמידים. המורה יכול לשבח תלמידים כפרטים, כחלק מקבוצה או ככיתה בשלמותה, על התנהגות השומרת על הכללים - השתתפות בפעילות המשתפת את כלל הבנים והבנות בכיתה ללא יוצא מן הכלל, יוזמה להביא את התלמידים הדחויים להשתלבות בפעילות חברתית וכיו"ב. במיוחד יש לשבח תלמידים בעלי נטיות תוקפניות על הצלחתם להימנע מאירועי אלימות במקרים של התגרות ופרובוקציה.

סנקציות - אין די בתשבחות כדי להביא לשינוי בהתנהגותם של תלמידים אגרסיביים. התוצאות הטובות ביותר מושגות בשילוב של נדיבות בדברי שבח על התנהגות רצויה, מצד אחד, ושל עקביות בסנקציות על התנהגות אלימה שאינה שומרת על הכללים, מן הצד האחר.

בדרך כלל רצוי להשתמש בסנקציות קלות ליישום (מתוך טווח הסנקציות הקיימות בתקנון בית הספר). חשוב להפריד בין התלמיד לבין התנהגותו. התוצאה השלילית אינה צריכה להיות מכאנת כלפי האדם אלא צריכה לאותת באופן ברור כי ההתנהגות שהוא הפגין במצב מסוים, אינה רצויה. הסנקציה צריכה להיות מותאמת לגיל ולאישיותו של התלמיד.

אמצעים ברמה האינדיבידואלית

שיחות רציניות עם הפוגע - מיד עם התעוררות חשד למעשי האלימות בכיתה על המורה ליזום שיחה ללא דיחוי. המטרה הראשונית היא לעצור את המשך הפגיעה. המסר חייב להיות ברור: אין מקבלים אלימות בבית ספרנו, ובכוונתנו לשים לזה סוף. השיחה קלה יותר למורה אם קיים בבית הספר תקנון בית ספרי הנאכף באופן עקבי ושיטתי. המורה יעשה שימוש בסנקציות מתאימות ויקיים שיחת כיתה כתוספת לשיחת המשמעת. אם לא יתרחש שינוי בהתנהגות הפוגע לאחר שיחות אלו, ייתכן שיהיה צורך לקיום שיחות עם המנהל בנוכחות ההורים כדי להדגיש את חומרת המצב.

מומלץ לשתף את היועץ החינוכי בנושא ולשקול בניית תוכנית התערבות טיפולית וחינוכית עבור הפוגע.

שיחות עם הקורבן - הקורבנות האופייניים הם תלמידים חרדתיים וחסרי ביטחון, שאינם מעוניינים להיות במוקד תשומת הלב. הם חוששים בדרך כלל "לסבך" את הפוגע על ידי הדיווח למבוגרים. לעיתים קרובות מאיימים עליהם בפגיעה נוספת אם יעזו להלשין. איומים כאלה מביאים לחשש שמא מצבם יורע אם ידווחו, ולכן הם מעדיפים לשתוק.

הקורבן צריך לדעת כי המבוגרים רוצים ואף מסוגלים לתת לו את העזרה הנחוצה. לעיתים, העלאת הנושא בפורום הכיתתי עלולה להחריף את המצב, בטרם נבטיח מוגנת סבירה לתלמיד. גם כאן מומלץ לשתף את היועץ החינוכי ולשקול בניית תוכנית התערבות טיפולית וחינוכית עבור הקורבן.

שיחות עם הפוגע ועם הקורבן הן חיוניות, אולם בנוסף חשוב לקיים שיחות גם עם הורי התלמידים המעורבים, שתוצאתן הסכמות לשיתוף פעולה.

מעגל שלישוני - התארגנות מערכתית לאחר אירוע חריג

אירוע חריג הוא אירוע חמור העלול לסחוף את המערכת לאי-שקט ואף למשבר חמור ארוך טווח.

באירוע אלימות חמור מעורבים באופן ישיר הקורבנות והתוקפים, אך באופן עקיף מעורבים בו גם ההורים, אנשי הצוות החינוכי, כלל התלמידים ולעיתים גם הקהילה כולה.

הטיפול באירוע חמור מחייב את הבנת הסיבות והתוצאות שלו, והוא מחייב את התגייסות המערכת כולה לפתרונו.

אירוע שמטופל נכון יכול לשמש מנוף לצמיחה ולשיפור. לעומת זאת התעלמות מאירוע או התייחסות שלילית אליו עלולות לגרום לנזקים למשתתפים בו ולכלל אוכלוסיית בית הספר.

עקרונות-על

- על בית הספר להקים צוות היגוי לטיפול בבעיות אלימות לצורך חשיבה, היערכות ופעולה. כאמור, צוות זה יפעל בתהליך בית ספרי מתמשך ברמת מניעה ראשונית, שניונית ושלישונית.
- בכל אירוע של אלימות חמורה חייב מנהל בית הספר ליידע בזמן אמת את מפקח בית הספר ואת נציגי הרשת והרשות.
- התערבות באירוע אליו מחייבת תגובה משמעתית כלפי הפוגעים, לצד ליווי ותמיכה שיאפשרו להם לקחת אחריות על מעשיהם.
- במהלך טיפול באירוע אלימות, על בית הספר לראות עצמו מחויב, הן כלפי הפוגעים והן כלפי הנפגעים, לפעול לזיהוי הצרכים שלהם ולמתן מענה מתאים.
- בתכנון ההתערבות בעקבות אירוע אליו יש להתייחס למספר אוכלוסיות בו-זמנית:
 - התלמיד הנפגע והוריו
 - התלמיד הפוגע והוריו
 - התלמידים המעורבים "פסיבית"
 - הצוות החינוכי בבית הספר
 - תלמידי הכיתה / השכבה / בית הספר
 - הורי הכיתה / השכבה / בית הספר
- קשר עם גורמי חוץ כמו רווחה, משטרה וגורמים מקצועיים. על ההתערבות להיות מתוכננת, מתמשכת, עקבית ומשתפת את כל הגורמים הרלוונטיים.
- לאחר כל טיפול באירוע אליו יש לקיים ישיבה של הפקת לקחים ברמה ארגונית-מערכתית, מן הבחינות הפדגוגית והרגשית.
- כדאי לראות אירוע משברי כהזדמנות לזהות תהליכים בית ספריים ודינמיקה חברתית וארגונית.

רשימת פעולות להתנהלות המערכת במקרה של אירוע אלימות:

מעובד מתוך תוכנית שפ"י, משרד החינוך

שלב	משך הטיפול	פעולות	באחריות
מייד	עד שעה מאז תחילת האירוע	הפסקה מיידית של האירוע	
		יידוע הורי התלמיד הנפגע	
		פינוי לבית חולים במידת הצורך, בליווי איש צוות מוכר	
		הצמדת מורה לילד הפוגע עד לקבלת החלטה בטווח הקרוב	
		דיווח למפקח, לרשות המקומית ולרשת	
		בדיקת הצורך בדיווח לפקיד סעד או למשטרה	
		כינוס ועדת היגוי בית ספרית לבירור עובדות ולקביעת דרכי פעולה	
		יידוע הורי הילד/ים הפוגע/ים (אלא אם כן יש הוראה אחרת מן המשטרה)	
טווח קצר	עד לתחילת יום הלימודים הבא	יידוע צוות המורים לגבי המידע הידוע לצוות ההיגוי	
		מתן הדרכה למורים לגבי אופן ניהול השיחה בכיתה	
		מסירת המידע לתלמידים וקיום פעילויות חינוכיות	
		התערבות חינוכית בקרב התלמידים העדים או הצופים - מתן ליווי ותמיכה	
		הענקת תמיכה וליווי רגשי לנפגעים, תוך שמירה על ניטרליות (בלי להשפיע על חקירת המשטרה, אם היא מתקיימת)	
		היערכות בית הספר לתגובה כלפי התלמידים הפוגעים וקבלת החלטות בנדון	
		קיום תקשורת עקבית עם הפוגעים ועם הוריהם לצורך ליווי ולצורך העברת המסרים של בית הספר	
		יידוע מעגלי ההתייחסות השונים אודות עמדת בית הספר כלפי האירוע ואודות אופי התגובה שננקטה.	
		יידוע הורי הקהילה בכתב או באמצעות פגישה ודיון ישיר (באירועים חמורים)	
טווח בינוני וארוך	ברמת הפרט	תוכנית אישית לילדים המעורבים	
		המשך יידוע הורי התלמידים המעורבים אודות תהליך הטיפול ושיתופם בבניית התוכנית האישית	
		ליווי, מעקב ותמיכה לכל המעורבים באירוע תוך שיתוף ההורים	
		הערכה של ביצוע התהליך, בקרה עליו ובדיקת יעילותו	
	ברמת המערכת	עריכת תהליך הפקת לקחים לאחר כל אירוע אלימות, הסקת מסקנות ברמה הארגונית והפדגוגית, פרסום והפצת הלקחים	
		בניית היערכות מערכתית מתמשכת למניעת אלימות הכוללת: חשיבה, ניתוח האירועים, גיבוש נורמות התמודדות ברמת הפרט והקבוצה ופעולות לשיפור האקלים הבית ספרי	
		הערכה של ביצוע התהליך, בקרה עליו ובדיקת יעילותו	

צעדים לטיפול באירוע של פגיעה מקוונת

(מתוך מסמך הנחיות לצוותי חינוך לטיפול באירוע של פגיעה מקוונת ברשת (שפ"י ומנהל מדע וטכנולוגיה, משרד החינוך).

על פי חוזר מנכ"ל, כל פגיעה בתלמידים, בהורים ובאנשי צוות באתר הבית ספרי, ברשת חינוכית וברשת חברתית, תטופל על ידי מנהל בית הספר או מי מטעמו על פי ההנחיות בסעיפים 3.3 (שימוש בטכנולוגיה) ו-5.3.3 (שימוש בטכנולוגיה והיבטים של פגיעה מקוונת).

על המנהל לפעול להפסקת הפגיעה ולהסרת התוכן הפוגעני ככל שביכולתו

- אם הפגיעה התקיימה באתר הבית ספרי - הנושא יטופל על ידי רכז תקשוב בית ספרי / מנהל האתר (באתר הבית ספרי יצוין בכל עת למי יש לפנות באירוע חריג).
- אם הפגיעה התקיימה באתרים חיצוניים, כגון רשתות חברתיות ושירותים שיתופיים, אפשר להיעזר בגורמים הבאים:
 - הקו הפתוח של איגוד האינטרנט הישראלי בין השעות 10:00-20:00 בטלפון 03-9700-911. לאחר שעות הפעילות אפשר ליצור קשר באמצעות שליחת **טופס דיווח**.
 - עמותת **כפתור אדום**, המציעה פתרון טכנולוגי להסרת תכנים אלימים ברשת. אפשר לפנות לעמותה באמצעות האתר: www.redbutton.org.il או בדוא"ל: contact@redbutton.org.il
 - הפניה קונקרטיית ל"דיווח על תוכן לא ראוי". אפשר למצוא הפניה כזו "בתנאי השירות" ו/או ב"על אודות" ו/או ב"עזרה" המצויים בדרך כלל בתחתית של כל דף.
 - משטרה: יחידה -105 היחידה למניעת אלימות ובריונות במרחב האינטרנטי.
- אם הפגיעה נעשתה באתרים שמשרד החינוך מפעיל - אפשר לפנות לאחראי מטעם מנהל תקשוב מערכות מידע בטלפון 02-5602599 או באמצעות דוא"ל shaulbe@education.gov.il
- אם לא נמצא פתרון, אפשר לפנות למנהלת אגף פניות ותלונות הציבור במשרד החינוך באמצעות פקס 02-5602390 ובאמצעות הדוא"ל בכתובת זו: tluna@education.gov.il

נספחים א-ג מציעים שיעורי חינוך בנושאים של ערכים, אחריות חברתית והתמודדות עם אלימות לסוגיה. מומלץ לקיים את הפעילויות כאשר התלמידים ישובים במעגל, ויש להם קשר עין זה עם זה. על מנת לחנך את התלמידים למוגנות, לכבוד הדדי ולאחריות חברתית, יש חשיבות רבה לתרבות השיח במהלך השיעורים. לצורך כך המורים והתלמידים יקפידו על כללי ברזל אלו במהלך הדיון בכיתה:

סובלנות - נאפשר לכל אחד לדבר ולסיים את דבריו.

שפה מכובדת - נביע את עצמנו בלשון נקייה ובצורה מכובדת, בלי לבטל את דעתם ואת דבריהם של אחרים.

חוסר שיפוטיות - בדברינו נתייחס לנושא ולעמדה שהובעה, ולא למי שהביע אותה.

כנות - נהיה פתוחים וכנים כדי שנוכל להכיר עמדות וסוגיות ולברר אותן באופן מעמיק.

שותפות של כולם - שותפות ואחריות של כלל התלמידים להתנהלות הדיון.

צנעת הפרט - דברים הנאמרים בדיון לא ישמשו כנגד איש מהמשתתפים במעגל, בכל הקשר שהוא.

הקפדה על הכללים הללו תיצור סביבת דיון בטוחה ומוגנת, שתאפשר ניהול דיונים משמעותיים, מעמיקים ופוריים. כך ניתן יהיה להיחשף למגוון רעיונות ודעות ולגבש את עמדותינו על בסיס מנומק ומוצק של היכרות, הבנה וידע.

יחידת לימוד - חינוך לערכים

שיעור מספר 1 - מהו ערך?

(מעובד מתוך ה"הפעלופדיה", כרך תרבות וערכים; כרך ד, חמד, 1996 ומתוך "תרבות - גוונים בעולם ובישראל", רמות, 1998)

א. מטרת ההפעלה

1. התלמידים יכירו את המושג "ערך".
2. התלמידים ידעו להגדיר את המושג "ערך".
3. התלמידים יזהו את הערכים הבאים לידי ביטוי בסיפור שיובא לפניהם.

ב. עזרים נדרשים

1. נספח מס' 1- סיפור המקרה
2. נספח מס' 2- הגדרת המושג ערך

ג. דרכי העברת ההפעלה

1. המורה יקרא סיפור לתלמידים ללא הקדמות (נספח מס' 1).
- המורה יציג את שאלות 1 ו-2 לדיון.
2. המורה יכתוב על הלוח את הרעיונות שיועלו על ידי התלמידים אשר יובילו להצגת המושג "ערך" (בשלב זה אין עדיין להתייחס ישירות להגדרת המושג).
3. המורה יוביל את התלמידים להעלאת המושג "ערך" תוך כדי הדיון במליאה ויציג בפניהם את שאלה מס' 3 מהשאלות המנחות לדיון (יש לכתוב את הגדרות התלמידים על הלוח).
4. המורה יגדיר את המושג "ערך" (נספח מס' 2).
5. המורה ישאל את התלמידים אלו ערכים התנגשו באירוע שסיפר. (יושר, תחרותיות/ הישגיות)

ד. סיכום השיעור (מסקנות ונקודות להדגשה)

ערכים הם אמות מידה המבוססות על השקפות עולם ביחס לשאלות של צדק, מוסר, אמת, אסתטיקה וסוגיות נוספות. הערכים קובעים מה נכון וראוי בחברה מסוימת. ערך הוא עיקרון כללי שקובע מה טוב ומה רע מה מותר ומה אסור. לכל אדם ולכל חברה יש ערכים שבהם הם מאמינים.

"ערכים בידי האדם הם כמין סרגל לבדיקת הישר" / ויקטור פרנקל.

סיפור מקרה

ברצוני לספר לכם סיפור על מקרה אקטואלי שאירע:

ביום ספורט בית ספרי, נערכו תחרויות בין הכיתות. כל כיתה הייתה צריכה לעבור מספר תחנות, כאשר על כל התלמידים היה להשתתף בכל התחנות. הכיתה שצברה את מירב הנקודות זכתה ביום כיף כיתתי.

באחת התחנות נדרשו התלמידים לרוץ, לטפס על סולם ולחזור בריצה בחזרה בזמן קצוב, כל תלמיד בתורו.

באחת הכיתות החליטה הקבוצה שיוני, ספורטאי מצטיין, ירוץ פעמיים: פעם אחת בתורו ופעם נוספת במקום ארז, שהיה איטי יותר. האחראי לתחנה לא שם לב לתרמית, ובסופו של דבר ניצחה כיתה זו והגיעה למקום הראשון בתחרות הכללית, על חודה של נקודה.

עמית, אחד התלמידים מהכיתה שזכתה, חש שלא בנוח עם התרמית, במיוחד כיוון שחש, שארז - התלמיד שהוחלף בריצה - נעלב משום שלא שיתפו אותו בתחרות הכיתתית.

עמית התלבט אם לספר לאחראים על התרמית ובכך להכשיל את כיתתו ולתת לקבוצה המנצחת באמת לזכות בפרס, או להישאר עם הידיעה שהכיתה זכתה שלא על פי כללי התחרות ואף גרמה לעוול לאחד מחבריה.

בסוף השיעור ניתן לציין שהאירוע אינו מציאותי, ואין קשר בין שמות התלמידים המוצגים בו, לבין אירוע מסוג זה.

שאלות מנחות לדין

1. מדוע עמית חש שלא בנוח?

2. מה ניתן ללמוד מהאירוע?

3. נסו להגדיר את המושג "ערך".

הגדרות המושג ערך

"ערכים" הם העקרונות, שעליהם מושתתת מערכת ההתנהגות של החברה. הערכים מעניקים משמעות אישית או חברתית לכל אשר עושה האדם או לכל אשר הוא מעורב בו.

הערכים קובעים מהו הטוב והרע, הנעלה והשפל, היפה והמכוער, האמת והכוזב.

הערכים מנחים את האדם והחברה בהתנהגותם. הם מספקים קריטריונים, שעל פיהם האדם נדרש לבחור באלטרנטיבה הרצויה לו בכל מצב.

1. "ערכים" הם מערכת השיפוט המוסרית שלנו.

2. "ערך" הוא אמת חברתית מעבר לזמן ומקום.

3. "ערך" הוא אמת מידה שעל-פיה אנו פועלים

שלום חופש צדק חירות מצויינות שיוויון

שיעור מספר 2 - סולם ערכים

(מעובד מתוך: תרבות - "גוונים בעולם ובישראל", רמות, 1998)

א. מטרות ההפעלה

1. התלמידים יבחנו את סל הערכים האישי שלהם.
2. התלמידים יבינו את משמעות יחסיותם של ערכים.

ב. עזרים נדרשים

1. נספח מס' 1 - דף דירוג ערכים אישי
2. נספח מס' 2 - סיפור אירוע למשחק התפקידים

ג. דרכי העברת ההפעלה

שלב א - אישי

1. כל תלמיד יקבל רשימת ערכים (נספח מס' 1) וידרג את הערכים לפי סדר חשיבותם בעיניו.
(חלק זה יארוך כ-3 דקות)

שלב ב - קבוצתי

1. חלוקת הכיתה לקבוצות.
2. כל קבוצה תדרג את הערכים באופן שכל חבריה יסכימו לדירוג. (כ-7 דקות).
3. במהלך עבודת התלמידים יבחר המורה שלושה תלמידים למשחק תפקידים, על פי האירוע שבנספח מס' 2.

שלב ג - במליאה

1. הצגת משחק התפקידים בפני הכיתה (נספח מס' 2)
2. המורה יקיים דיון על פי השאלות המנחות:
3. א. מה ניתן ללמוד מהאירוע שהוצג בפניכם? (קיימת התנגשות בין ערכים)
ב. האם כל הקבוצות הגיעו להסכמה מלאה על דירוג הערכים הקבוצתי? אם לא, מדוע?
(בגלל יחסיות הערכים).
4. שיעורי בית: הבא דוגמה למקרה של התנגשות בין ערכים. הסבר אילו ערכים מתנגשים.

ד. סיכום השיעור (מסקנות ונקודות להדגשה)

לכל אדם יש סולם ערכים משלו, אשר נבנה על סמך ניסיון חייו ועל פי הדרך שבה חונך. סולם הערכים שונה בין אדם לאדם, בין קבוצות שונות ואף בין תרבויות. בעקבות כך, יחסיות הערכים עלולה להוביל למצב של התנגשות ביניהם.

סולם ערכים

לפניכם רשימה של 15 ערכים, מסודרים על פי אלף-בית.

1. עליך לכתוב ליד כל ערך, על ידי סימון X, את מידת החשיבות של הערך, כעיקרון המנחה אותך בחייך (חשוב/י היטב וענה/י בכנות, אין כאן תשובות נכונות או לא נכונות).

2. לאחר שסימנת את מידת החשיבות של כל ערך בעיניך, עליך לדרג את הערכים, מ-1 עד 15. הערך החשוב ביותר בעיניך יסומן בספרה 1, והערך הכי פחות חשוב בעיניך יסומן בספרה 15.

מידת החשיבות הערך	1	2	3	4	5	דירוג
	חשוב מאד	חשוב	חשוב ולא חשוב באותה מידה	לא כל-כך חשוב	לא חשוב כלל	
כבוד האדם						
אהבת המולדת						
אחריות						
אמת						
הגינות						
הישגיות						
חברות						
חירות						
יושר						
כיבוד הורים						
סובלנות						
קדושת החיים						
עזרה לזולת						
נתינה / קבלה						
שוויון						

אירוע למשחק תפקידים

המורה: נכנסת לכיתה ומסבירה כיצד ייערך המבחן השכבתי בלשון ונותנת דוגמה לשאלה מטופס הבחינה. בצאתה מהכיתה, שוכחת המורה את טופס הבחינה על השולחן.
 רוני: הי, תראו, המורה שכחה את הטופס של המבחן בכיתה. תראו כמה המבחן קשה. בואו נצלם את הטופס לכל הכיתה וככה כולנו נצליח.
 רועי: מה פתאום! זה לא בסדר. צריך להחזיר את הטופס למורה.

שיעור מספר 3 - התנגשות בין ערכים: דיון בדילמה

(מעובד מתוך מאגר מנהל חברה ונוער: דילמות ערכיות)

א. מטרת ההפעלה

1. התלמידים יפתחו את כושר החשיבה המוסרית לקראת הבנת הטיפול בערכים.
2. התלמידים יפתחו מיומנויות בסיסיות בדיון כגון: הקשבה, התבטאות, נקיטת עמדה מנומקת.

ב. עזרים נדרשים

1. נספח מס' 1- סיפור הדילמה לתלמידים
2. דפים ועטים
3. כשישה בריסטולים + לורדים

ג. דרכי העברת ההפעלה

1. בדיקת שיעורי בית והעלאת דוגמאות מצד התלמידים להתנגשויות בין ערכים.
2. חלוקת הדילמה לתלמידים (נספח מס' 1)
3. ניהול דיון דילמה על פי "תהליך חמשת הצעדים לניהול דיוני דילמה" (נספח מס' 2)

ד. סיכום השיעור (מסקנות ונקודות להדגשה)

כפי שראינו בשיעורים האחרונים, ישנם ערכים העלולים להתנגש במצבים מסוימים, וההתנגשות מובילה לדילמה. הדילמה מציגה שני ערכים חיוביים המתנגשים זה בזה, ונשאלת השאלה על פי איזה ערך יש לנהוג. בגלל יחסיותם של הערכים אין לדילמה תשובה אחת נכונה, ואין תשובות שגויות. כל אחד פועל על פי סולם הערכים שלו.

הדילמה של דנה

רועי, אחד התלמידים המקובלים בכיתה, פתח קבוצת WhatsApp שנקראת "כולם שונאים את נועה". נועה כמובן לא צורפה לקבוצה, והיא לא מודעת לקיומה. דנה צורפה לקבוצה, והיא שכנתה של נועה, למרות שאינן חברות. רועי לועג לנועה וכותב עליה מילים לא יפות. חלק מהחברים משתפים איתו פעולה, וחלקם פשוט מתעלמים. רועי הציע לצלם את נועה בפוזות מביכות ולהפיץ את הסרטון. דנה מרגישה כעס וחוסר נעימות, אך היא חוששת לצאת נגד רועי שידוע בכיתה ובשכבה כנער בעל כוח השפעה רב. היא פוחדת שיתנקם בה...

מה היית מציע לדנה לעשות?

הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למורה:

תהליך חמשת הצעדים בדיוני דילמה

5 דקות	המורה קורא את הדילמה בקול ומברר באמצעות שאלות אם התלמידים הבינו את האירוע ואת הקונפליקט הערכי הטמון בו.	1. הצעד הראשון:
5 דקות	כל תלמיד מתבקש לנקוט עמדה בכתב ביחס לאירוע ולתת שני נימוקים שיתמכו בבחירתו. אין אפשרות להימנע.	2. הצעד השני:
10-15 דקות	מחלקים את הקבוצה לשניים (תומכים ומתנגדים). כל קבוצה מתחלקת לקבוצות קטנות, שבהן אוספים את הנימוקים שהועלו על ידי התלמידים בשלב השני. את הנימוקים האלה כותבים על בריסטול.	3. הצעד השלישי:
15-20 דקות	כל קבוצה תדווח על הנימוקים התומכים בעמדה שנקטה, כאשר המורה מחלק את הלוח לשניים, בעד ונגד, ורושם את נימוקי הקבוצות על הלוח. מתפתח דיון בהנחיית המורה באמצעות שאלות הבהרה בין התומכים למתנגדים, כאשר כל צד מנסה לשכנע בצדקת דבריו.	4. הצעד הרביעי:
5 דקות	התלמידים מתבקשים להעריך מחדש את עמדותיהם: "האם שמעת נימוק חדש, שלא חשבת עליו קודם?" "האם שינית את עמדתך?"	5. הצעד החמישי:

שיעור מספר 4 - נורמות חברתיות

(מעובד מתוך: תרבות - "גוונים בעולם ובישראל", רמות, 1998)

א. מטרות ההפעלה

1. התלמידים יסבירו את המושג "נורמה חברתית".
2. התלמידים יעמדו על הפערים העלולים להתקיים בין הערך המופשט לבין ההתנהגויות במציאות.

ב. עזרים נדרשים

1. נספח מס' 1- דף עבודה קבוצתי

ג. דרכי העברת ההפעלה

שיטת ההוראה בשיעור זה היא אינדוקטיבית: מהפרט אל הכלל. הכיתה תעבור על הדוגמאות שבתרגיל ותסיק מהן על המושגים "ערך" ו"נורמה".

1. הכיתה תחולק לקבוצות.
2. כל קבוצה תקבל דף עבודה שבו רשומים ארבעה ערכים ומספר היגדים. הקבוצות יתבקשו להתאים בין ההיגדים לערכים בצורה הטובה ביותר (נספח מס' 1).
3. המורה ירשום את התשובות על הלוח לפי נספח מס' 2.
4. דיון במליאה לפי שאלות מנחות:
 - א. מהו ההבדל בין הכותרת (ערך) לבין ההיגדים (נורמות)? (התשובה צריכה להוביל להגדרות של ערך ושל נורמות)
 - ב. האם קיימת התאמה מלאה בין ההיגדים השונים שצירפה קבוצתך לבין הערך?
 - ג. כיצד ייתכן שבחברה קטנה יחסית, כמו החברה הישראלית, יהיו התייחסויות שונות ומגוונות לאותו ערך? (הערה למורה: יש להדגיש שקיים פער בין הערך המוצהר לבין ההתנהגות בפועל)
 5. ריענון המושג "ערך" (מהשיעור הראשון) והגדרת המושג "נורמה חברתית".

ד. סיכום השיעור (מסקנות ונקודות להדגשה)

נורמות של חברה הן למעשה ביטוי של הערכים שלה. ערכים נבדלים מנורמות בכך שהם מופשטים ומהווים תפיסה כללית, ואילו נורמות הן קווי הנחיה ספציפיים לאנשים בסוגי מצבים שונים, כיצד לממש את הערכים. ערכיה של חברה חשובים כי הם קובעים את תוכן של הנורמות.

דף עבודה קבוצתי

עליכם להתאים בין ההיגדים הרשומים מטה לבין הערכים הבאים:

יושר שוויון אהבת המולדת עזרה לזולת

היגדים:

- מפעל התנדבות למען קשישים בודדים הוא בעל חשיבות עליונה.
- אישה וגבר הממלאים אותו תפקיד צריכים לקבל שכר זהה.
- מצאתי בחצר בית הספר תרמיל, ובו בגדי ספורט ונעלי התעמלות בדיוק במידתי. איזה מזל!
- סליחה, שילמתי בעד עשר מחברות, וקיבלתי חמש עשרה. הנה החמש המיותרות.
- הצופה מתחייב בדיברותיו לבצע מעשה טוב לזולתו בכל יום.
- כל ילדי ישראל נהנים מחוק חינוך חובה חנם.
- אני מדווח למס הכנסה על כל הכנסותיי, ללא יוצא מן הכלל.
- מדוע עליי לתרום לחריגים בחברה? זו אינה הבעיה שלי.
- כאשר אני נתקל בקשיים בבחינה, אני נוטה להיעזר בחבר לכיתה או בפתק.
- מעולם לא שיקרתי לחבר או להוריי.
- תלבושת אחידה היא חשובה כדי שילדי העשירים לא יגיעו עם מותגים והאחרים לא.
- האוכל היה ממש זועה, אבל לבעלת הבית אמרתי שהארוחה טעימה ביותר.
- זכותו של כל אדם לחיים, להגנה ולפרנסה.
- זו ארץ בה נולדנו, ארץ בה נחיה, יהיה מה שיהיה.
- שילמתי למוכר בשטר של 10 ש"ח וקיבלתי עודף מ-50 ש"ח - זו בעיה שלו!
- אדם שעובר על החוק, דינו להיענש, ולא משנה מהו מעמדו.

תשובות למורה

יושר

- מצאתי בחצר בית הספר תרמיל, ובו בגדי ספורט ונעלי התעמלות בדיוק במידתי! איזה מזל!
- סליחה, שילמתי בעד עשר מחברות וקיבלתי חמש עשרה. הנה החמש המיותרות.
- אני מדווח למס הכנסה על כל הכנסותיי, ללא יוצא מן הכלל.
- כאשר אני נתקל בקשיים בבחינה, אני נוטה להיעזר בחבר לכיתה או בפתק.
- מעולם לא שיקרתי לחבר או להורי.
- האוכל היה ממש זוועה, אבל לבעלת הבית אמרתי שהארוחה טעימה ביותר.
- שילמתי למוכר בשטר של 10 ש"ח וקיבלתי עודף מ-50 ש"ח - זו בעיה שלו!

שוויון

- אישה וגבר הממלאים אותו תפקיד צריכים לקבל שכר זהה.
- כל ילדי ישראל נהנים מחוק חינוך חובה חינם.
- האוכל היה ממש זוועה, אבל לבעלת הבית אמרתי שהארוחה טעימה ביותר.
- זכותו של כל אדם לחיים, להגנה ולפרנסה.
- תלבושת אחידה היא חשובה כדי שילדי העשירים לא יגיעו עם מותגים והאחרים לא.
- אדם שעובר על החוק, דינו להיענש, ולא משנה מהו מעמדו.

אהבת המולדת

- זו ארץ בה נולדנו, ארץ בה נחיה, יהיה מה שיהיה.

עזרה לזולת

- מפעל התנדבות למען קשישים בודדים הוא בעל חשיבות עליונה.
- הצופה מתחייב בדיברותיו לבצע מעשה טוב לזולתו בכל יום.
- מדוע עליי לתרום לחריגים בחברה? זו אינה הבעיה שלי.

שיעור מספר 5 - נורמות חברתיות וחוקים

(מעובד מתוך ה"הפעלופדיה", כרך תרבות וערכים, כרך ד, חמד, 1996)

א. מטרת ההפעלה

1. התלמידים יכירו את ההבדל בין חוק ובין נורמה חברתית.
2. התלמידים יבינו את חשיבותם של חוקים ונורמות לקיום חברה.

ב. עזרים נדרשים

נספח מס' 1- דפי השיר "ארנון והתקנון" לחלוקה לתלמידים.

ג. דרכי העברת ההפעלה

1. חלוקת השיר "ארנון והתקנון" (נספח מס' 1) והקראתו לתלמידים.
2. דיון במליאה:

א. מה הרגשתם כלפי ארנון? מדוע?

ב. האם חשוב למלא חוקים? מדוע?

ג. אם ארנון מציית לחוקים, מדוע אנו כועסים עליו?

ד. נסו לשער: אילו חוקים בלתי כתובים נוספים ארנון אינו מקיים?

ה. אילו חוקים (כתובים) רשמיים אתם מכירים מחיי היום-יום שלנו?

(חוקי תנועה, השלכת פסולת, לא תרצח, לא תגנוב וכו')

ו. אילו חוקים בלתי כתובים (נורמות חברתיות) אנו מקיימים יום-יום? (לברך איש את רעהו לשלום, לאכול בנימוס, לא לשקר, לא להתפרץ לדברי אחרים, נאמנות וכו'). האם חשוב למלא את החוקים הבלתי כתובים? מדוע?

ד. סיכום השיעור (מסקנות ונקודות להדגשה)

רבים בחברתנו מבלבלים בין חוקים ובין נורמות. יש החושבים שדי להיות אזרח שומר חוק, וכל דבר הנעשה במסגרת החוק - גם אם הוא פוגע באחרים - מותר.

למעשה, מעבר לחוקים הכתובים, קיימים בכל חברה חוקים לא כתובים, הלא הן הנורמות החברתיות. אלה הם כללי ההתנהגות הקבועים והמקובלים בין חברי הקבוצה (גם אם אינם מעוגנים בכתב), המבטאים את ערכיה ואת מטרותיה של החברה.

ארנון והתקנון

כתבו: תלמה אליגון-רוז ובינה טליתמן

תשמעו איזה מין טיפוס הוא ארנון:

הוא עושה רק מה שצריך לפי התקנון:

הוא מציית רק לחוק הכתוב,

רק מה שכתוב בעיניו הוא חשוב.

למשל: את האשפה הוא זורק לסל,

ולא דורך על דשא בכלל;

בקולנוע לא מפצח גרעינים,

ובין שתיים לארבע לא מפריע לשכנים.

אבל בחמש הוא מקיש במצלתיים,

עד שלכל השכנים מתפוצצות האוזניים,

כשמישהו מבקש ממנו לשתוק,

הוא עונה: "זה בסדר לפי החוק".

וכשאבא פונה אליו:

"לך לחנות ותביא בבקשה חלב",

הוא עונה: "אני לא חייב".

לבית ספר אף פעם אינו מאחר,

אבל לא מגיע בזמן לחבר.

ואם מישהו שואל אותו: "איפה רחוב פקיעין?"

הוא עונה: "אני לא מודיעין!!"

הוא עובר את הכביש רק במעבר חציה,

ומושיט את היד - סימן לפנייה.

הוא עוצר ברמזור אדום,

אבל אף פעם לא מברך שכן לשלום.

כן, ארנון באמת ממלא את כל החוקים,

הוא הילד הכי חוקי שאני בכלל מכיר,

אז למה אין לו אף חבר וידיד בכל העיר?

שיעור מספר 6 - אמנה כיתתית (שיעור כפול)

(מעובד מתוך מאגר מנהל חברה ונוער: "לקראת חברה הוגנת בבית הספר")

א. מטרת ההפעלה

1. התלמידים יפנימו שכחלק מהקבוצה הם מחויבים לחוקים ולכללי משחק מוסכמים ידועים מראש.
2. התלמידים יכירו בצורך בבניית מערכת חוקים וכללים מוגדרת.
3. התלמידים יבנו אמנה כיתתית בהסכמה עם כל תלמידי הכיתה.

ב. עזרים נדרשים

1. גיר צבעוני
2. ממתק
3. בריסטול + לורדים

ג. דרכי העברת ההפעלה

1. המחנך יסמן על הרצפה בגיר מלבן גדול, וישים במרכז המלבן ממתק.
2. משני צידי המלבן יוצבו 5 תלמידים בשורה. (סה"כ 10 תלמידים).
3. המחנך יבהיר שעם מתן הסימן צריכה כל קבוצה להשיג את הממתק. אין לאכול את הממתק! (במכוון אין להגדיר כללים וחוקים למשחק).
4. לאחר ביצוע המשימה, המחנך ישאל את התלמידים שהשתתפו במשחק מה היה הקושי בביצוע המשימה.
5. המחנך יבקש משאר התלמידים לתאר מה התרחש במהלך ביצוע המשימה.
6. המחנך ישאל את כלל התלמידים אילו דרכים לפתרון הקשיים הם מציעים. (למורה: יש להוביל את התשובה להגדרת חוקים ונהלים למשחק).
7. המחנך יבקש מהתלמידים לנסח כללים למשחק שהתרחש, ויכתוב אותם על הלוח.
8. התלמידים יחזרו על המשחק, והפעם על פי הכללים שהכיתה ניסחה.
9. המחנך יחזור על השאלות ששאל את התלמידים אחרי המשחק הראשון ויוביל למסקנה, שעל מנת למנוע קונפליקטים ומאבקים יש צורך בקביעת כללים וחוקים ברורים בקבוצה. חברה אנושית תתקשה להתנהל ללא נורמות התנהגות וללא כללי משחק קבועים וידועים מראש.
10. כל תלמיד יכתוב במחברתו שלושה כללי התנהגות (נורמות) החשובים ביותר בעיניו בכיתה.
11. הכיתה תתחלק לקבוצות. כל קבוצה תנהל דיון ותגיע להסכמה על חמשת כללי התנהגות החשובים ביותר שצריכים להתקיים במסגרת הכיתתית.
12. המורה יכתוב על הלוח את כל הכללים שיועלו על ידי הקבוצות, תוך סינון וניפוי כללים שחוזרים על עצמם.
13. המוצר הסופי יכתב על בריסטול, ייתלה בכיתה ויהווה את האמנה הכיתתית עד לסיום השנה.

ד. סיכום השיעור (מסקנות ונקודות להדגשה)

- האמנה הכיתתית תהווה את תעודת הזהות הכיתתית, והיא תלווה את התלמידים במהלך השנה. במהלך שנת הלימודים הבאה יבחנו את האמנה מחדש, ויבדקו אם עמדה במבחן המציאות.

יחידת לימוד - אחריות חברתית**אחריות ולקחת אחריות - משמעות המילה**

יש הרבה אנשים החיים את חייהם בלי לקחת אחריות, תוך הטלת אשמה באחר בכל דבר הקורה להם, או בציפייה שיקרה להם משהו בלי שיעשו אפילו צעד אחד לקראת המטרה.

המילה אֲחֵרִיּוּת היא מילה מיוחדת, הטומנת בחובה כמה רבדים:

ראשית היא מתחילה ב-א ומסתיימת ב-ת, והכוונה היא שכשמישהו לוקח אחריות, היא צריכה להיות כוללת, מההתחלה ועד הסוף.

שנית, המילה אחריות היא מילה שיש לה משמעות מצטברת, כלומר:

א - הכוונה היא ל"אני", כלומר קודם כל אני צריך לקחת אחריות על עצמי.

אח - לאחר שלקחתי אחריות על עצמי אני יכול לקחת אחריות על אחי, כלומר למעגל הקרוב אלי.

אחר - השלב הבא הוא לקחת אחריות על האחר, והכוונה היא לכל אדם.

אחרי - ברגע שלקחתי אחריות על שלשת המעגלים הראשונים, אני יכול להוביל אחרי.

אחרי - אמונה. יש כאלו שיגידו אלוהים, יש כאלו שיגידו הבריאה, אנרגיה קוסמית.

ולבסוף - אחריות.

מה שעוד לומדים מהמילה המדהימה הזו היא שיש חשיבות לסדר: אדם אינו יכול להיות אחראי על אחר לפני שהוא אחראי על עצמו.

אל תפגעו

אל תשתקו

אל תעמדו מהצד

א. מטרות

1. התלמידים יפתחו מודעות לתפקיד שהם ממלאים במצב של פגיעה.
2. התלמידים יזכו להרחיב מידע על תהליכים בקבוצה, כמו נורמות, לחץ חברתי וקונפורמיות.
3. התלמידים ירחיבו את תפקידי המגינים ושומרי הסף - אלו השוללים בגלוי התנהגויות אלימות בקבוצה ומשמשים מודל למנהיגות חיובית.
4. התלמידים יפתחו מיומנויות של ערבות הדדית גם ברשת ובסלולר.

ב. פעילות פתיחה

- מבקשים מהכיתה לחבר יחד סיפור מקרה קצר של בריונות.
- כותבים את הסיפור על הלוח בשלושה משפטים. מעודדים את התלמידים להוסיף פרטי עלילה (מי היה? איפה היה? איך נראה?). לחילופין ניתן להקרין סרטון (ניתן להשתמש בסדרה "ההפסקה הגדולה").
- אילו תפקידים ניתן לזהות באירוע שלפניכם?
 - אחרי שהתלמידים מנו את התפקידים ואפיינו אותם, נציג בפניהם את גישה של סאלימוואלי - "תפקיד המשתתפים באירועי בריונות":

גישה "תפקיד המשתתפים באירועי בריונות" מתייחסת לבריונות כאל תופעת אלימות בתוך הקשר חברתי, אלימות המתקיימת בתוך מערך היחסים שבקבוצת השווים. ההקשר החברתי של מצב הפגיעה מחדד כי פרט לנפגעים ולפוגעים משתתפים במצב עוד ילדים עדים. התנהגות העדים מבטאת למעשה את עמדתם כלפי אירועי בריונות ופגיעה, והיא משפיעה על התוצאה של אירוע הפגיעה.

חלק מבני הנוער והמתבגרים מצטרפים לבריונות כאשר מישהו אחר התחיל אותה, מתפקדים כמשתפי פעולה עם הפוגע ומסייעים לו. אחרים אומנם אינם תוקפים באופן אקטיבי את הנפגע אך מדרבנים את הפוגע לפגוע, בכך שהם נותנים משוב חיובי להתנהגותו. לדוגמה, הם באים לראות מה קורה, משמשים לו קהל, ומשסים אותו על ידי צחוק או על ידי מחוות עידוד.

מנגד יש תלמידים שהתנהגותם היא אנטי-בריונית. הם מנחמים את הנפגע, מזדהים עם הצד שלו ומנסים לגרום לאחרים להפסיק את הבריונות. הם מגינים על הנפגע, מגנים את הפגיעה ואף פועלים לעצירתה.

יש תלמידים שמתעלמים מן האירוע, עוצמים עין ומתרחקים; וישנו הנפגע, הקורבן, שמאופיין לרוב בהערכה עצמית נמוכה, בנסיגה והימנעות חברתית ולעיתים בתוקפנות.

על פי סלימוואלי, קורבן הוא מי שנתפס ככזה על ידי קבוצה רחבה של בני גילו.

תפקידים טיפוסיים של משתתפים באירועי בריונות:

- הפוגע** - יזם הצקה, פוגע שוב ושוב, מנצל כוח, מעודד נוספים להצטרף, מוצא דרכים נוספות / חדשות להציק לנפגע.
- המחמם** - תמיד שם... קורא לאחרים לצפות, אינו פוגע פיזית אך מלהיט את האווירה, לועג לנפגע, מעודד את הפוגע על ידי צעקות ומילות הסתה.
- משתף הפעולה** - מצטרף לפוגע ועוזר לו, למשל על ידי תפיסה או החזקה של הנפגע.
- המגן** - מדווח למבוגר או מזעיק מבוגר למקום הפגיעה, מנסה לגרום לאחרים להפסיק, מנסה לעודד את הנפגע, מזעיק אחרים לעזור, ונשאר שם בשביל הנפגע.

המתעלים - מעמיד פנים שלא הבחין במה שקרה, מתרחק, מעלים עין, לא עושה שום דבר ולא לוקח צד באירוע.

הנפגע...

באמצעות גישה של סלימוואלי ניתן לדון עם התלמידים על תופעות שונות של התנהגות פרטים בקבוצה כגון שייכות, גיבוי, לחץ, חיקוי, הימנעות, איום, תמיכה, ולהדגים יחד עמם את העובדה שכחלק מהדינמיקה הקבוצתית הפרט לא תמיד מזהה את כוח ההשפעה שלו - כוח שבכל מקרה בא לידי ביטוי, בין אם הפרט יעשה מעשה ובין אם לא יעשה מעשה; הן בחיי היומיום, הן בסלולר והן ברשת.

המסקנה המתבקשת מגישה "תפקיד המשתתפים באירועי בריונות" היא כי הצופים מן הצד ממלאים למעשה תפקיד מרכזי בסיטואציית הפגיעה. הגישה מבקשת לחדד בקרב התלמידים מודעות לאחריות המוטלת עליהם גם כצופים מן הצד. חשוב שהתלמידים יגיעו להבנה כי **כל תפקיד שבו יבחרו ישפיע על התפתחות האירוע, ובידם הבחירה.**

פעילות חווייתית:

המורה מפזרת על הרצפה כרטיסיות עם ההיגדים הבאים, כשההנחיה היא: בחרו שני משפטים **שונים או מנוגדים** אשר אופייניים למצבים שחוויתם בעבר. **(קלפי ההיגדים קיימים במטה דרכא)**

1. הנוכחות שלו מציקה, עם הפנים האלה של ה"ילד טוב ירושלים".

2. תמיד המורים נגדו, בגללו תמיד מענישים אותי.

3. למה מי הוא? נריץ קטעים עם החברה.

4. לא סובלת אותה, לא סובלת אותה.

5. כל היום עם היועצת, 'תשומי' כזאת.

6. משחק אותה צדיק אבל מטריף אותנו.

7. תמיד אני אשם? אין בעיה, אז אני באמת אהיה אשם.

8. חרא, הכול חרא, אני אראה לו לחרא הזה מה זה!

9. אני אפס? אראה לכם מי אפס!

10. אני כישלון? אראה לכם מי פה המנצחת!

11. לא רואים אותי? עכשיו תראו!

12. למה מי יעצור אותי? מי יכול עלי? למי אכפת ממני?

13. נמאס לי מהמסכנות שלה...

14. נמאס לי ממנו... למה אני חייב לסבול אותו?

15. יאללה בלאגן!

16. מעולה שיריבו, יהיה קצת אקשן.

17. אני אח שלו, אח שלו אני, מי בא עליו?

18. בואו, תראו קטעים!

19. לא נעים לי לא לעזור לו...

20. הוא תמיד לצידי, אני חייב להיות לצדו.

21. תראו את המניאק מתחנן.

22. איזו תינוקת, מגיע לה - בכיינית.

23. חחח... תבכה, תבכה גבר.

24. יששש! מכות

25. נו! לך על זה, אין אין עליך... תראה לו!

26. אתם חייבים לבוא, יש דם...
27. אני מחזיק אותך, תכניסי לו...
28. אני שומרת בדלת, תעשי את זה...
29. את מלכה את, מלכה! תראי לה מי שולט פה!
30. אני חייב לעזור לו. חייב לעשות את הדבר הנכון!
31. אני מתערב, לא רוצה שמישהו ייפגע.
32. אני לא יכול לראות שמתעללים במישהו.
33. לא מסוגלת לשתוק כשמתנהגים ככה לילדה אחרת.
34. אני עוזרת כי לא הייתי רוצה שיעשו את זה לי.
35. אני עוזר, כי אני לא רוצה לעמוד מהצד ולתת למישהו אחר לסבול.
36. אני מתערבת, כי לא מגיע למישהו שיתנהגו אליו ככה.
37. אם אני אעזור, יש סיכוי שחברים שלי יעזרו גם.
38. אני לא שותק כשפוגעים במישהו חלש.
39. זאת התעללות!
40. הן עוברות על החוק!
41. אני לא שותקת!
42. הם לא בני אדם, אבל אני כן.
43. נראה להם? אין מצב! אני עוצרת את זה עכשיו.
44. מילה אחת של מישהו וזה ייפסק! למה לא המילה שלי?
45. כולם השתגעו פה! אני חייבת לעצור את ההתחממות הזאת.
46. אם אני שותקת, אני אחת מהם.
47. אם אני לא מתערב, אני בדיוק כמוהם.
48. הם לא רואים מה קורה פה? תראו...
49. זה ייגמר באסון, אני חייבת לעשות משהו...
50. הייתי קורא למישהו מבוגר ומזעיק עזרה.
51. למורה או למבוגר יש יותר כוח לעצור את האירוע.
52. לא הייתי עוזר כי אני פוחד להיפגע אם אתערב.
53. אם אני אתערב, כולם "יצאו" עלי.
54. עדיף ככה: לא לראות, לא לשמוע... יותר בטוח בשבילי.
55. אני לא מתערב - לא פראייר!
56. אני לא מתערבת - לא שטינקרית.
57. לא מתערבת ולא מערבת מורים - בסוף אני אסבול.
58. מסכן, ממילא אין לו סיכוי, הכול דפוק אתו, שום דבר לא יעזור.
59. הוא חזק ומשוגע - לא מסתבך איתו.

60. היא שולטת ואין לה אלוהים - לא מסתבכת אתה.

61. לתלמידים השקטים אין כוח.

62. לא רואה... לא רואה... לא רואה...

63. הם שונאים אותי!

64. אני אפס.

65. כולם נגדי.

66. אפסים כולכם, מגעילים, אלימים.

67. הן לא רוצות אותי.

68. הן תמיד מרכלות עליי.

69. הן מגעילות, לא רוצה קשר איתן.

70. הם מסתכלים עליי כל הזמן.

71. לאף אחד לא אכפת.

72. אף אחד לא יכול לעזור.

73. אם אתלונן הם רק יציקו לי עוד יותר אחר כך...

74. עדיף לשתוק.

75. לא רואים אותי?

במליאה - המורה מכינה מראש שש כותרות של התפקידים, במעגל - בתווך לכתוב שורה "**לו היה הדבר בידי**"... כל אחד בתורו מוזמן לעמוד מאחורי כותרת התפקיד שמתאים למשפט אחד שלו ולהקריא את המשפט בקול, ללא תגובות. כשמסיימים סבב וכולם עומדים במעגל מאחורי שש הכותרות, ניתן לדבר על המשמעות של המעגל, ומה הוא מסמל. (כולם במרחק שווה מהמרכז - פיזור אחריות; כולם רואים את כולם -תפקוד קבוצתי)

איך אני מרגיש בתפקיד הנוכחי? עד כמה הוא אופייני לי? מה הנסיבות שהובילו אותי אליו? לו יכולתי לבחור, האם הייתי בדיעבד בוחר תפקיד אחר? האם במהלך התרגיל הרגשתי שאני יכול לבחור תפקיד אחר?

סבב שני - כל אחד קורא משפט ועובר לקבוצה אחרת.

מה קרה כאן? נשאלו אותם תפקידים ואותו מעגל, ובכל זאת השינוי התרחש בכל אחד כפרט. איך הרגשתם עם השינוי? האם במציאות אפשר לעשות שינוי בתפקידים? מכל תפקיד? איך עושים שינוי?

איך אתה תוכל לעשות את השינוי בתפקיד? מה יעזור לך?

בקשת תמיכה - מודעות רגשית. בירור רציונלי - מודעות קוגניטיבית. בירור ערכי - מודעות עצמית. אומץ -אסרטיביות.

מה התפקיד השכיח שלך? האם אתה מרוצה ממנו? מה התפקיד האידיאלי עבורך? האם תוכל לנוע לכיוונו?

ניתן להקרין בפני התלמידים את התמונה של שלושת הקופים החכמים.

מה הם מסמלים? במה זה קשור לשיחתנו? כשאנחנו מעלימים עין מעוולות, אנחנו בוחרים להיות עיוורים, חירשים ואילמים...

מטרות השיעור

1. התלמידים יכירו את התקנון ואת נהליו
2. התלמידים יבחינו בקשר שבין חובות לזכויות
3. התלמידים יבחינו בקשר שבין זכויות יתר לתלמידים ובין אקלים בית הספר.

שלב א - הפעלת פתיחה: אירוע

- בבית הספר "לחופש נולד" במרכז הארץ, לתלמידים יש חופש מלא. אין מגבלות על ההופעה החיצונית: מותר לבוא בחולצות בטן, פירסינג, שיער בצבעי הקשת. מותר להיעדר מ-60% מהשיעורים, והתלמידים אינם מחויבים לגשת לבחינות. כל אחד יכול לצאת מהשיעורים בכל זמן. למורים אסור להעניש תלמידים. כל בעיות המשמעת (גם אם הן קשות, כמו אלימות) נדונות בוועדת המשמעת, המתכנסת אחת לשבועיים בשיתוף מורים ותלמידים.
- האם לדעתכם, יש בבית הספר "לחופש נולד" כבוד הדדי רב יותר בין התלמידים לבין עצמם ובין התלמידים למורים מאשר בבתי ספר רגילים?
- האם לדעתכם, ההישגים הלימודיים בבית הספר "לחופש נולד" טובים יותר?
- האם הייתם רוצים ללמוד בבית הספר "לחופש נולד"?

שלב ב - פרשה

- בשנת 2003 התכנסה ועדת המשנה לחינוך בכנסת כדי לבחון מחדש את מעמד התלמיד בישראל. על פי המלצותיה של הוועדה, בראשה של השופטת סביונה רוטלוי (ההמלצות הוגשו גם לשר המשפטים), בית הספר אמור להיות מוסד דמוקרטי. תלמידים יוכלו להתלונן על מנהלים ועל מורים בפני "נציב תלונות התלמיד"; למורים אסור לתת עונשים כמו הרחקה בלי שידונו על כך בוועדה בהשתתפות התלמיד עצמו; הנהלת בית הספר תיתן הסברים לתלמידים על החלטותיה, ואסור יהיה לערוך חיפוש בחפצי התלמיד.
- (על פי אסף זלינגר, "נותנים את הכוח לתלמיד", מעריב, 18.9.2003)
- האם אתם תומכים בהמלצת הוועדה?
 - אם יגדילו את כוחם של התלמידים, האם הם יהפכו לאלימים יותר ולחצופים יותר?

שלב ג - מובאה

- לפניכם קטע מדבריו של תלמיד, שהביע את דעתו על מסקנות הוועדה באתר האינטרנט של מעריב: "בתור תלמיד בן 14 מהצפון, אני רוצה להגיד שהוועדה הזאת עשתה עבודה גרועה ביותר! אסור לתת לילדים יותר כוח בבית הספר, המורים צריכים לשלוט ולהעניש בחומרה רבה מתי שהם חושבים ובכלל להעניש איך שהם חושבים! יש שיעורים שהמורה יוצאת בוכה מהכיתה בגלל שילדים הפריעו! יש מורות שאומרות לילדים ללכת החוצה בגלל שהפריעו והם בכלל לא הקשיבו לה! הילדים עושים מה שהם רוצים כל השיעור! צריך לשים גבולות! לתת יותר כוח למורים ולא לתלמידים!"
- האם אתם מסכימים עם דבריו? נמקו.
 - יש לדון בנקודות הבאות:
 1. מהו גבול, ומדוע יש להציבו?
 2. מהי שגרה, ומדוע יש צורך בקיומה?
 3. במה תורמות הצבת הגבולות והשגרה לנוהל תקין של בית הספר ולמימוש מטרותיו?

שלב ד - אירוע

- בבית הספר "יד ברזל" במרכז הארץ יש משמעת ברזל! התלמידים מגיעים בתלבושת אחידה, נקייה ומגוהצת, ללא איפור וללא תכשיטים. המאחרים, גם אם איחרו דקה אחת בלבד, לא נכנסים לשיעור. מי שצובר שלושה איחורים מורחק מבית הספר לשלושה ימים. התלמידים קמים מייד עם כניסת המורים ופונים אליהם רק בתואר "המורה". לתלמידים אסור לדבר ללא הצבעה. החורגים מכללים אלה מוצאים מן השיעור ונדרשים להביא פתק מההורים. כמו כן, לתלמידים אסור להביע את דעתם על הכללים ועל העונשים בבית הספר.
- האם לדעתכם בבית הספר "יד ברזל" ישנן בעיות אלימות?
 - האם לדעתכם בבית הספר "יד ברזל" ההישגים הלימודיים גבוהים מאלה שבבתי ספר אחרים?
 - האם לדעתכם בבית הספר "יד ברזל" ישנה פגיעה בזכויות התלמידים? אם כן, אילו זכויות נפגעות?

חלק ב

הכרת תקנון בית הספר ונהליו

הבהרת משמעות המושגים:

זכות - משהו שמגיע לי

חובה - משהו שאני מחויב בו

המורה יחלק לתלמידים את דף העבודה (ראה נספח מס' 1) המציג את הנהלים המופיעים בתקנון בית הספר. על התלמידים לקבוע אם הנוהל הוא בבחינת זכות או חובה.

לאחר השלב האישי יתנהל בכיתה דיון, כשמטרת המורה היא להביא את התלמידים להבנה שגם נהלים שהם בגדר חובה, תורמים לתלמידים; הם נקבעים על מנת שהתלמידים יוכלו להתקדם בהיבטים הפדגוגיים והחינוכיים בבית הספר.

המורה יכתוב על גבי הלוח את שלוש המילים - מעורבות, שותפות ואחריות

יש לבנות עם התלמידים שמש אסוציאציות, שיסבירו את משמעות המילים עבורם.

1. מתוך דיון בתקנון בית הספר, התלמידים יסבירו מי הם השותפים.
2. מהי השותפות המתבקשת על פי התקנון?
3. מהי האחריות המתבקשת מתוקף התקנון?
4. מהו אקלים בית ספרי?
5. האם ניתן לוותר על אחד משלושת המרכיבים ועדיין ליצור אקלים בית ספרי?
6. כיצד מאפשר התקנון את מימוש הערכים של כבוד האדם, אחריות אישית ומצוינות?

לפניכם חלק מהנהלים המופיעים בתקנון. קראו אותם וסמנו במקום המתאים אם הנהל הוא בבחינת זכות או חובה.

זכות	חובה	הנהל
		התנהגות התלמידים בבית הספר ומחוצה לו תהא מתוך כבוד ומתוך התחשבות בזולת.
		התלמידים חייבים להגיע באופן סדיר לכל השיעורים ולכל הפעילויות המתקיימים בבית הספר.
		יש לשמור על רכוש בית הספר, על שלמות השולחנות והכיסאות ועל ניקיונם.
		האחריות לניקיון הכיתה ולסביבתה הקרובה (המסדרונות) מוטלת על כל תלמידי הכיתה ובראשם תורני הכיתה, שימונו על ידי המחנכים ויתחלפו מדי שבוע.
		חל איסור מוחלט על עישון סיגריות בעת פעילות חינוכית. העישון אסור בכל רחבי בית הספר. אין לצאת מבית הספר בזמן קיום לימודים על מנת לעשן.
		ניתן לצלם או להקליט תלמידים, מורים ועובדים אך ורק אם יתנו לכך את הסכמתם.
		על התלמידים להישמע להוראות הצוות החינוכי גם אם ההוראות ניתנות על ידי מורה שאינו מלמד אותם באופן ישיר, כולל מורה תורן, מורה ממלא מקום, מדריך חברתי או עובד מנהלה.
		חל איסור מוחלט על שימוש בטלפונים ניידים בזמן השיעורים.
		מבחן יוחזר לתלמידים עד שבועיים מיום קיומו.
		תלמיד שייתפס מעתיק בשעת מבחן, ייפסל מבחנו, והוא לא יהיה זכאי להיבחן במועד נוסף.
		תלמיד רשאי לערער על ציון מבחן – בתנאי שהמבחן נכתב בעט וללא שימוש במחיקון (טיפקס).
		התלמידים יגיעו לבית הספר בתלבושת אחידה: חולצה בצבע אחיד עם סמל בית הספר המוטבע עליה.
		חל איסור מוחלט על שתיית אלכוהול, לרבות משקאות אנרגיה, בתחומי בית הספר ובפעילויות בית ספריות המתקיימות מחוצה לו.

שיעור מספר 9 - אלימות, כוחה של מילה

(מתוך החוברת "אני נגד אלימות" / מנהל חברה ונוער)

מטרות השיעור

1. התלמידים יבינו כי פגיעה מילולית בזולת עלולה להתפרש על ידו כאלימות.
2. התלמידים יזהו גורמים שונים לפגיעה המילולית ויעמדו על גורמים המשפיעים על עוצמת הפגיעה.
3. התלמידים יבינו כי על פגיעה מילולית ניתן להגיב בדרכים שישפרו את התקשורת בין הדוברים וימנעו את הסלמת האלימות.
4. התלמידים יבינו כי האחריות לפגיעה ולתיקונה היא של הפוגע, גם כאשר הפגיעה הייתה שלא בכוונה תחילה.

מסרים

1. "חיים ומוות ביד הלשון".
2. פגיעה שלא בכוונה תחילה אינה משחררת מאחריות לתוצאות המעשה.
3. תגובה לא אלימה על פגיעה מילולית עשויה לשפר את התקשורת עם הזולת.

שיטה: משחק תפקידים, אירועים מחיי המשתתפים, עיבוד ודיון.

משך המפגש: שעה וחצי.

עזרים: כרטיסי משימה.

תיאור הפעילות

- א. המנחה יכין לפני השיעור ארבעה תלמידים שיציגו בתחילת השיעור מצב שבו הם פוגעים/נפגעים מאלימות מילולית (לא להתמקד בקללות). מטרת ההצגה - ליצור גירוי שיביא לידי עיסוק באלימות מילולית.
- ב. עיבוד - המנחה יעצור את מהלך האירוע ויסביר כי הוא תוכנן מראש.

שאלות מנחות לעיבוד האירוע

לנפגע: מה הרגשת? ממה נפגעת? אילו מחשבות עלו בדעתך?

לפוגע: איך הרגשת בתפקיד שהוטל עליך? על מה חשבת? האם הופתעת מתגובת הנפגע? המנחה יפנה לחברי הקבוצה ויזמין אותם להתייחס לאירוע ולהפנות שאלות לדמויות.

ג. אנחנו כנפגעים ...

המנחה יבקש מהמשתתפים להתחלק לזוגות. אחד מבני הזוג יקבל "כרטיס משימה לְמִסְפָּר" והשני יקבל "כרטיס משימה למקשיב".

פעילות בזוגות

כרטיס משימה למספר

ספר לחברך על אירוע שבמהלכו חווית פגיעה מילולית (איומים, השפלות, קללות).

- ספר מה קרה.
- מה נאמר לך?
- מה חשבת, מה הרגשת?
- כיצד הגבת?

פעילות בזוגות

כרטיס משימה למקשיב

חברך יספר לך על אירוע שבו הוא נפגע מאלימות מילולית. עליך להקשיב לסיפור ולנסות להבין ממה נפגע המספר, ומה קרה בהמשך.

לאחר שהמספר יסיים לתאר את האירוע, שאל אותו שאלות הבהרה, כגון:

- מה פגע בך?
- מה חשבת? מה הרגשת?
- האם היית נפגע באותה מידה גם ממישהו אחר?
- כיצד הגיב הפוגע על התגובה שלך?
- האם היום היית פועל אחרת? נמק.

ד. במליאה - שאלות לדין:

1. ממה אנחנו נפגעים בדרך כלל? אילו מילים פוגעות במיוחד בכל אחד מאיתנו?
2. ממי אנחנו נפגעים (חברים, זרים, מבוגרים: הורים, מורים, מדריכים)?
3. מה משפיע על עוצמת הפגיעה (סף רגישות, מצב אישי, הקשר עם הפוגע - האם הוא דמות משמעותית עבורנו, הזירה - בפני אנשים נוספים, ההכללה שבאמירה "דריכה על יבלות...")?
4. כיצד תוכלו לצמצם הסלמת אלימות בעקבות פגיעה מילולית בכם?

ה. סבב מסכם - כל משתתף יציין פעולה מתקנת שהוא מוכן לאמץ ולהשתמש בה בחיי היום-יום בקבוצה.

שיעור מספר 10 - אלימות, זה רק בצחוק

(מתוך מאגר ההפעלות, מנהל חברה ונוער)

מטרות ההפעלה

1. התלמידים יבינו את ההשלכות האפשריות של מעשה קונדס.
2. התלמידים יבינו כי אלימות היא לא רק מכות.
3. התלמידים יבינו כי החברה קובעת מהי אלימות לפי חוק ונורמה.

עזרים נדרשים

1. צילומי הציור כמספר המשתתפים (מצ"ב)
2. צילום השאלות לדיון בקבוצה (כמספר הקבוצות)

הקדמה

שובבות ומעשי קונדס מאפיינים, לא פעם, תהליכי התבגרות של בני נוער. צריך להביא למודעות בני הנוער והוריהם שגם במעשה שובבות יש לחשוב על הסכנות הצפויות ועל לקיחת האחריות לגבי התוצאות. יש ליצור יחד נורמות התנהגות המגדירות כל התנהגות פוגעת כלא לגיטימית!

מהלך ההפעלה

שלב א - קבוצתי (ניתן להעביר את הפעילות גם במליאת הכיתה)

המורה יחלק את התלמידים לקבוצות.

כל משתתף יקבל עותק של הציור המצ"ב, יתבקש לתת לו כותרת ולשתף את חברי הקבוצה.

לחילופין, ניתן לבקש מהמשתתפים לספר על מעשי קונדס שהיו מעורבים בהם בעברם.

שאלות לדיון

1. מה לדעתכם המניעים והכוונות של הילד המופיע בציור? האם אתם יכולים להבין אותו?
2. האם ניתן לדעתכם לצפות תוצאות של מעשה קונדס כזה מראש?
3. עד כמה רלוונטיים, לדעתכם, המניעים והכוונה בבואנו לשפוט את חומרת המעשה ותוצאותיו? האם העובדה שכוונתו של הילד הייתה להצחיק משנה את חומרת המעשה? איך לדעתכם הרגיש ילד שנפגע? האם גם אותו המעשה הצחיק?
4. האם מעשים אלה יכולים להשפיע על דימויו העצמי של הילד הנפגע?
5. האם אתם חושבים שלמעשה זה תהיה השפעה על תדמיתו של הילד בבית הספר? (כאן המקום להתייחס לנושא הסטריאוטיפים - תיוג ילדים...)
6. על פי אילו קריטריונים נשפוט, ככלל, חומרה של מעשה? (על פי הכוונות/המניעים/ התוצאות).
7. האם הייתם מגדירים מעשה זה כמעשה אלים?
8. נסו להגיע להגדרה משותפת של מעשה אלימות, תוך שאתם מתייחסים לכוונה בזדון, בשוגג, או כמעשה קונדס. הכיתה תפתח דיון, תוך התייחסות להגדרות השונות.

המורה יקריא לתלמידים את ההגדרה של אלימות: **התנהגות אלימה היא התנהגות שיש בה פגיעה (פיזית ו/או נפשית) בזולת ו/או ברכושו, והיא מוערכת על ידי החברה כלא מקובלת ולא רצויה על פי חוק או על פי נורמה חברתית.**

9. האם הגדרה זו מקובלת עליכם?

10. מה הייתם רוצים להוסיף לה או לשנות בה?

מסר למורה - אם התלמידים לא יסכימו להגדרה, ויאמרו שמעשה קונדס לא נחשב לאלימות, יש לפתח את הדין ולשאול מהם לדעתם הגבולות?

11. האם לדעתכם יש מקום לחזק את האכיפה של החוק? (אכיפה בכלל, ובבית הספר בפרט)

12. עם איזו מחשבה או שאלה כל אחד מכם יוצא מן המפגש? **חשוב לקיים סבב שבו כל תלמיד יציין במשפט אחד מה הוא לקח**

מהמפגש. לחילופין - כל משתתף יציין פעולה מתקנת שהוא מוכן לאמץ ולהשתמש בה בחיי היום-יום בקבוצה.

שיעור מס' 11 - גלישה בטוחה: נפגעת, לא נפגעת

(שפ"י, אגף תוכניות סיוע ומניעה)

רציונל למורה

הרשת החברתית כיום היא זירה בלתי נפרדת מחייהם של הילדים ושל בני הנוער. למעשה זירה זו מהווה את ההמשך הישיר של המגעים החברתיים המתקיימים פנים אל פנים. במרחב זה מתנסים הילדים ובני הנוער באפשרויות מרתקות ומגוונות ללמידה, בשיתוף מידע ובניהול ושימור קשרי חברות, שאינם מוגבלים בזמן או במקום.

לצד הזדמנויות אלה, המתבגרים עלולים להיתקל במצבים מורכבים, שידרשו מהם להפעיל שיקול דעת ולקחת אחריות על מעשיהם. אחד המצבים שהם עלולים להיתקל בו הוא בריונות ברשת, הבאה לידי ביטוי ב"פגיעה מקוונת". פגיעה מקוונת היא פעילות תוקפנית מכוונת וגלויה שמטרתה לפגוע באדם אחר באמצעות האינטרנט או באמצעות כלי דיגיטלי אחר.

בהיבט זה חשוב להדגיש כי:

- כל אחד מאתנו עלול להיות חשוף לפגיעה באמצעות הרשת.
- לפעמים קשה לנו לראות את עצמנו כפוגעים, אבל חשוב להיות מודעים לכך שאנחנו יכולים להיות הצד הפוגע ולא רק הצד הנפגע.
- מה מוביל לפגיעה באמצעות הרשת? אנחנו יכולים לפגוע בלי לשים לב ומבלי להתכוון לכך, מחוסר מודעות לזווית הראייה של הנפגע ורגשותיו; מתוך רצון לסיים ריבים שהתחילו פנים אל פנים ומתוך רצון לחוש פופולריים.
- על מנת לצמצם את ממדי הפגיעה: עצרו וחשבו לפני ה-LIKE/POST - כיצד ירגיש הצד השני? מה אתם הייתם מרגישים עם פרסום כזה עליכם?
- אם נפגעתם: שמרו על קור רוח - תגובת נגד עלולה להביא להסלמת המצב. כמו כן, אל תישארו לבד! שתפו אדם שאתם סומכים עליו, התייעצו וזכרו שיש מה לעשות כנגד פגיעה - ניתן לעזור לכם.

מטרה

התלמידים ידונו בקשר שבין כתיבת מסר פוגעני ברשת לבין עוצמת ההפצה של המסר, כדי לחדד את ההבנה בנוגע להיקף החשיפה והנראות של הפגיעה ברשת.

מהלך השיעור

חלק א - משימה ודין במליאה

א. המורה תפתח קובץ word חדש, ותיצור את הטבלה הבאה ותקרין אותה על הלוח. (אם אין בכיתה מקרן, ניתן לערוך את הטבלה על הלוח).

תגובות חיוביות (comments) שנחשפתי אליהן ברשת

תגובות שליליות (comments) שנחשפתי אליהן ברשת

ב. המורה תזמין את התלמידים להקליד בטבלה בקובץ ה Word המוקרן על הלוח (או לכתוב על גבי הלוח) תגובות חיוביות ושליליות שהם, או אחרים, קיבלו במהלך גלישה ברשת.

ג. המורה תזמין את התלמידים להסתכל באוסף התגובות שנכתבו:

- באיזו עמודה הצטברו יותר תגובות: השליליות או החיוביות?
- מה ניתן לומר על אופי התגובות החיוביות?

- מה ניתן לומר על אופי התגובות השליליות?
- מה חשבתם והרגשתם כשהתבקשתם לכתוב את התגובות על הלוח, כשהן חשופות לעיני כל תלמידי הכיתה?
- התלמידים יוזמנו לספר את הסיפורים העומדים מאחורי התגובות השליליות שציינו, תוך הקפדה על שמירת חיסיון שמות ופרטים.
- התלמידים יוזמנו לספר על מקרים שבהם הם היו אלה שכתבו תגובה שלילית או פוגענית לאדם אחר (חשוב להדגיש כי כולנו יכולים למצוא את עצמנו בצד הפוגע - גם ללא כוונה תחילה - ולא רק בצד הנפגע).

חלק ב - המשך דיון במליאה

ד. המורה תתייחס לעובדה כי הפרגון באמצעות "אהבתי" (like) הפך להיות חלק מההתנהלות שלנו ברשת וחלק ממערכת היחסים בין אנשים.

ה. יתקיים דיון בנוגע לנושאים הבאים:

- עוצמת ההפצה ברשת, מהירות הפרסום, החשיפה האישית - מה כל אלו מעוררים בנו?
 - תגובות like - מה הן גורמות לנו להרגיש? אוהבים את זה? נחמד לנו? חסר משמעות? מיותר?
 - איך הייתם מתארים את ההשפעה של ה-like על חיינו?
- ו. המורה תבחר את אחת התגובות השליליות שציינו התלמידים בטבלה לעיל ותרשום אותה באופן בולט על הלוח. לאחר מכן תשאל:

- מה אתם מרגישים כשאתם רואים את התגובה השלילית?
 - האם בעיניכם התגובה השלילית מהווה פגיעה באמצעות הרשת?
 - מהי פגיעה ברשת? מהי התנהגות בריונית ברשת? תנו דוגמאות לפגיעה שנחשפתם אליה ברשת.
- בתוך מגוון הדוגמאות שיעלו התלמידים, חשוב לשים לב ולבקש מהתלמידים לתאר גם אירועים של פגיעה מינית ברשת- הפצת תמונות וסרטונים המתמקדים במיניות הפרט, בנסיבות שבהן הפרסום עלול להשפיל או לבזות אותו ולא ניתנה הסכמתו לפרסום, הפצת שמועות בעלות גוון מיני, כינויים מיניים, הטרדה תכופה בעלת גוון מיני, מסרונים בעלי גוון מיני ועוד).
- מה מוביל בני נוער לפגוע באמצעות הרשת?
 - מה ההשלכות של פגיעה ברשת בעיניכם? מה ההשלכות של פגיעה מינית ברשת?

חלק ג - ניסוח מסרים במליאה

- איזו אחריות אישית ואיזו אחריות חברתית יש לנו בנוגע לצמצום ממדי הפגיעה ברשת?
- איזה מסר הייתם מעבירים לבני נוער בנושא זה?
- מה ניתן לעשות במקרה של פגיעה? (לא לעשות like, לעשות unlike, להביע מסר מתנגד, ליצור קשר תומך עם מי שנפגע, לדבר ישירות עם הפוגע, לדבר עם חברים שעשו like)
- למי ניתן לפנות? (אדם מבוגר שסומכים עליו, כמו הורים, בני משפחה, מורים, יועצת, מנהלת, חברים. המסר החשוב בהקשר זה הוא לא להישאר לבד עם הפגיעה).

שיעור מס' 12 - גלישה בטוחה: מתי זה מפסיק להצחיק

(שפ"י, אגף תוכניות סיוע ומניעה)

רציונל למורה

פעמים רבות, כאשר מתבצע בירור בעקבות מקרה של אלימות ברשת, הצד התוקף טוען ש"זה היה רק בצחוק" ושלא הייתה לו כוונה לפגוע.

רשת האינטרנט מלאה למכביר בתכנים, בסרטונים מצחיקים והיתוליים ובמעשי קונדס שיוצרים ומעלים תלמידים. אולם מדי פעם, תוך כדי התלהבות, ולעיתים קרובות גם בתום לב, התוכן שעולה לרשת עלול לפגוע במישהו אחר.

הפעילות מתמקדת בשלושה מסרים עיקריים:

1. הפרשנות האישית והתרבותית המתקשרת לקטעי הומור יכולה ליצור מצב שבו דברים הנחשבים מצחיקים בעיני האחד, עלולים לפגוע באחר.

2. גם להומור ישנם גבולות ברורים ו"קווים אדומים" שאין לחצות. עלינו להיות מודעים לכך שלא כל דבר יכול להוות נושא לבדיחה.

3. ישנה משמעות מיוחדת לבדיחה פוגענית העולה לרשת האינטרנט - בשל ההפצה המהירה לקהלים גדולים, אובדן שליטה על מי שנחשף לתוכן וחוסר היכולת להסיר את התכנים מרגע שפורסמו.

מהלך השיעור

חלק א - פתיחה: דיון במליאה

א. המורה יציג מקרים של בדיחות ברשת:

בדיחה על תיק רפואי שהפכה להרשעה בתיק פלילי: alemo.net/edoar/0099/0005.html

סערה ברשת: יאיר לפיד כאדולף היטלר

ב. שאלות מנחות לדיון בכיתה בעקבות הצגת הבדיחות ברשת

- מהו הומור? האם כל נושא ראוי להוות תוכן לבדיחה?
- למה בדיחה שמצחיקה את האחד, לא תמיד מצחיקה את האחר?
- האם קרה שעשיתם משהו שחשבתם שהוא מצחיק, אבל מישהו נפגע מכך?
- מה הניע אתכם למעשה? מה חשבתם והרגשתם כשהבנתם שהצד השני נפגע?
- האם מישהו עשה דבר שהוא חשב שיצחיק אתכם, אבל אתם נפגעתם מכך?מה חשבתם? כיצד הרגשתם?
- מהו ההבדל בין מצב שבו אנו מתבדחים פנים אל פנים, לבין מצב שבו אנו עושים זאת ברשת החברתית? (הפצה מהירה, אובדן שליטה, לא ניתן להסיר לאחר הפרסום)

חלק ב - צפייה בסרטון ועבודה קבוצתית בכיתה

המורה יציג בפני הכיתה מקרה של תוכן פוגעני אשר הועלה לרשת בתור בדיחה:

<http://www.youtube.com/watch?v=Sul7UFUajQM>

לאחר הצפייה בסרטון המורה יציג על גבי מסך / לוח את השאלה - **האם זה מצחיק?** ויערוך הצבעה בכיתה.

התלמידים יתבקשו לבחור באחת משלוש האפשרויות לגבי הסרטון שצפו בו.

- מצחיק מאוד

- אני מתלבט/ת

- כלל לא מצחיק

***הערה:** בכיתה שבה יש מחשב לכל תלמיד, ניתן להשתמש בכלי מקוון לעריכת הצבעות ולהציג על המסך את התוצאות שהתקבלו.

בכיתות ללא מחשבים אישיים, יש לקיים הצבעה רגילה ולהציג את התוצאות על הלוח.

לאחר ההצבעה יתכנסו התלמידים בשלוש קבוצות, לפי אופן הצבעתם. חברי כל קבוצה ינסחו נימוקים המצדדים בבחירתם. בסוף

הדיון הם יבחרו נציג להצגת הנימוקים בפני כלל הכיתה.

חלק ג - התאספות ודיון במליאה

הכיתה תתכנס שוב למליאה ונציג מכל קבוצה ינסה בתורו לשכנע בעמדתו, בעזרת הנימוקים שניסחה קבוצתו.

בתום הדיון יקיים המורה הצבעה חוזרת לבדיקת שינוי בעמדות.

שאלות לתלמידים לאחר ההצבעה החוזרת:

- מה גרם / לא גרם לכם לשנות את עמדתכם?

- האם הושפעתם מלחץ חברתי? באיזה אופן?

- האם ראיתם משהו שלא חשבתם עליו קודם?

- האם הצלחתם לראות את הבדיחה מנקודת מבטו של הנפגע? מה עזר לכם לראות את הדברים מנקודת מבטו של האחר? **ומה**

קורה כשהבדיחה היא על חשבוני??

המורה יזמין את התלמידים לתת דוגמאות מחייהם הקשורות לרצף שבין בדיחה לפגיעה כשמפרסמים תכנים ברשת.

- מה מבחינתך הפך את הפרסום מבדיחה לפגיעה?

- אילו רגשות עלו בך כשצפית בפרסום? כיצד נהגת כשנחשפת אליו?

- מה לדעתך הניע את הצד השני לפעול כפי שפעל?

- אילו הייתה לך אפשרות, איזה talkback / סטטוס היית מפרסם בעקבות ההתנסות שלך? איזה מסר היית רוצה להעביר

דרכו?

[רצינול למורה](#)

"העומדים מן הצד" הינו מושג המתייחס לילדים ובני נוער אשר עדים לפגיעה המתרחשת פנים אל פנים או במרחבי חיים אחרים, כגון הרשת. בהקשר זה אנו מצפים מהם להציג אחריות חברתית וערבות הדדית: לא לקחת חלק בפעילות הפוגעת, לשמש כ"שומרי סף" (מגינים על חבריהם) ולדווח על הפגיעה. חשוב לזכור כי מושג זה מקבל משמעות גדולה יותר בזיקה לרשת, זירה שבה מעשי הפגיעה יכולים להתבצע ביתר קלות וחויית הפגיעה עלולה להתעצם בשל תפוצה רחבה ומהירה של תכנים.

[מטרות:](#)

- 1. ההד של העד:** התלמידים ידונו בקשר שבין "לצפות" לבין "להיות" כדי לחדד את הנוכחות הפסיבית שלנו כעדים ברשת.
- 2. רגע, אני על MUTE?** התלמידים יבינו שחוסר תגובה לאירועי פגיעה ברשת הוא בעצם מתן אישור לאירוע הפגיעה.

מהלך השיעור

חלק א - הקראת סיפורי מקרה ודין במליאה

א. המורה תקריא לתלמידים את שני הסיפורים הבאים (לחילופין, ניתן לבקש מתלמידים שיקראו בקול):

סיפור ראשון

את נכנסת לחנות, מעיפה מבט סביב. משהו בחלון שפונה לכביש תופס לך את העין... שתי נערות בערך בגילך, את לא רואה פנים אבל את רואה שהן מדברות על משהו, צוחקות... מתחבקות לרגע והנמוכה שביניהן רצה לכיוון הכביש, כנראה לכיוון האוטובוס שמתקרב בצידו השני של הכביש... אז היא יורדת בריצה מהמדרכה למעבר החצייה כשמהפינה מגיחה מכונת אדומה ופונה ימינה בדיוק כשהיא במעבר החצייה. את רצה לפתח החנות, צועקת לה "היזהרי!" אבל לא יוצא לך קול מהפה. כאילו שאת עומדת מול קיר זכוכית סגור ורחוק. את רצה לעברה, **צורחת**, אך ללא הועיל. ברחוב מסביבה אנשים הולכים ובאים, ואת משתגעת וצורחת - **מה, חוץ ממני אף אחד לא רואה? ולמה, למה לא שומעים אותי? רגע... אני על MUTE?** את קופאת על מקומך ומתעוררת בבעתה מהחלום. איזה סיוט. את אומרת לעצמך בשקט את כל מה שניסית לצרוח: "היזהרי, הסתכלי, עצרי!" רק כדי לוודא שאת לא באמת על MUTE.

סיפור שני

אתה יושב בבית מול המחשב, נע בין הפייסבוק ל- youtube, בודק מה חדש בפורום של ברצלונה, חוזר לפייסבוק ורואה שהוא עוד פעם שם תמונה שלו בשחור עם המבט המוזר, והפעם הוא הוסיף סטטוס "ממחר תראו רק צבעוני", וכולם כרגיל מגיבים ויורדים עליו - "העיקר שלא נראה אותך מחר!" ו"קריפ דפוק תסתום כבר, את מי אתה חושב שאתה מעניין!" ואז מישהו מגיב - "הוא יותר קריפ מפריק או יותר פריק מקריפ?" וישר מקבל עשרה לייקים. וזה די דומה למה שכתבו לו בשבוע שעבר, אתמול ולפני שעה. אבל היום, כשישבתם יחד במעבדה במדעים, הוא כל כך עזר לך ופרגן לך מול המורה, ולפני עשר דקות הוא שלח לך בפייס את דוח המעבדה שהכנתם יחד ושהוא ארגן בבית, ואתה יודע שהוא מחובר לרשת ורואה הכול ופתאום נמאס לך לשתוק. וכשמעלים תמונה של הפנים שלו מחוברת לגוף עירום ושמן במיוחד, אתה מחליט שלשם שינוי אתה רוצה להגיב ולכתוב לאחריים שיפסיקו עם השטויות שלהם... אבל המקלדת שלך לא מגיבה, היא כאילו מנותקת... והתמונה כבר קיבלה 123 לייקים. אז אתה תופס את האייפון, מנסה לשלוח WhatsApp והמסך לא מגיב למגע שלך, והלייקים לתמונה כבר עברו את ה-228 ואתה מנסה להתקשר מהטלפון הקווי, אבל גם שם נשמעת רק דממה, וכבר יש 291 לייקים, אז אתה מנסה לצרוח לאחריך הגדול שיבוא רגע- ולא יוצא לך

קול מהפה.

ואתה משתגע - **למה לא שומעים אותי? למה אני לא מצליח להגיב?**

רגע... אני על MUTE?

אתה קופא על מקומך. מתעורר בבעתה מהחלום. איזה סיוט... ואתה אומר לעצמך בשקט את מה שהיית אומר להם אם היה לך

קול - "מספיק, תפסיקו! מאיפה מגיעה כל האכזריות הזאת!?" רק כדי לוודא שאתה לא באמת על MUTE.

ב. המורה תנהל שיחה בכיתה בעקבות הקראת הסיפורים:

- אילו מחשבות ורגשות עוררו בכם הסיפורים?

- הדוברים בסיפור מספרים על חוויית השתיקה. האם חוויה זו מוכרת לכם? מי ומה משתיק אתכם?

חלק ב- עבודה בזוגות ודין במליאה

ג. המורה תבקש מהתלמידים להתחלק לזוגות. הם יתבקשו לספר על אירוע שבו שתקו למרות שלא רצו לשתוק, או שבדיעבד התחרטו ששתקו.

ד. המורה תזמין את התלמידים להציג במליאה את הסיפורים שעלו בשיחה הזוגית.

בהמשך לסיפורים, יתנהל דיון בנוגע לשאלות הבאות:

- מה זה "להיות עדים" ברשת האינטרנט ובטלפונים הניידים?

- המורה תיתן הסבר באשר למושג ה"עומדים מן הצד": מושג זה מתייחס לילדים ובני נוער אשר **עדים לפגיעה** המתרחשת פנים אל פנים או במרחבי חיים אחרים, כגון הרשת.

מספר הצופים ברשת לעיתים קרובות הוא בלתי ידוע ועשוי להשתנות מיחידים ועד לאלפים; הצפייה אינה סינכרונית (כלומר אינה מתרחשת בהכרח בזמן הפגיעה).

המעבר מתפקיד של צופה בלתי מעורב לשותף לפגיעה מתרחש ביתר קלות ברשת לעומת בריונות המתרחשת פנים אל פנים. ילדים ובני נוער הופכים ביתר קלות לשותפים לפגיעה כאשר הם מביעים תמיכה - like, משתפים share - או כותבים פוסט על דבר שמישהו אחר יזם.

- לאחר מתן ההסבר, המורה תשאל: כיצד משפיע אפקט "העומד מן הצד" על ההתנהלות ברשת ובטלפונים הניידים?

- מה פירוש "לעשות מעשה" כשאנו עדים לפגיעה באמצעות הרשת והטלפונים הניידים?

- כולנו עדים להתנהלות פוגענית המתקיימת לעיתים באמצעות הרשת והטלפונים הניידים.

כשנחשפתם לאדם שנפגע בדרך זו - מה עשיתם? מה לא עשיתם? מה הנחה אתכם? בדיעבד, לו הייתם נקלעים שוב לאירוע דומה, מה הייתם עושים?

חלק ג - במליאה

ניסוח מסרים ללקיחת אחריות חברתית

בסיום הדיון, חשוב לגבש עם התלמידים מספר מסרים וכללים ללקיחת אחריות חברתית:

- לא ניקח חלק בפעילות הפוגעת!

- חשוב לדווח על פגיעה ולעמוד לצד מי שנפגע, לתמוך, לסייע ולפנות/להפנות לעזרה.

- גם הפוגע זקוק לעזרה - למישהו שיעצור אותו לפני שהוא יעבור על החוק וישלם מחיר.

- לקבוצה יש כוח עמידה מול פוגע אחד או מול מספר פוגעים - אפשר וחשוב לשתף חברים ולגייס אותם שיעזרו גם הם.

- כשאנחנו מצייתים לכללים שהפוגעים ברשת קובעים, אנו הופכים אותם למעשה לכללים שלנו. לקבוצה יש כוח משותף לקבוע כללים חיוביים.
- חשוב לפנות למבוגרים בחיינו- הורים, מורים, יועצת, מנהלת - ולעדכן אותם על פעילות שלילית המתקיימת ברשת. התנהגות זו אינה מהווה הלשנה, אלא דיווח היכול לסייע הן לצד הנפגע והן לצד הפוגע.

חלק ד - משימה מתוקשבת מסכמת

בעקבות הפעילות הכיתתית יבנו התלמידים (ביחידים או בקבוצות) תוצר מתוקשב לבחירתם, אשר יביא לידי ביטוי את התובנות שעלו בכיתה בנושא השיעור.

תוצרים אפשריים:

- סרטון (עד דקה וחצי)
- מצגת
- פוסטר
- עלון הסבר
- ציור
- לוגו וסלוגן
- דף Web

סדנה 1- הכרות עם הנתונים המרכזים שבשאלון האקלים ושיח על משמעותם

מטרות הסדנה:

- הכרות של כלל המורים עם נתונים מרכזים בשאלוני האקלים המתייחסים לביה"ס
 - אפשרות למורים לבטא את רגשותיהם ומחשבותיהם ביחס לנתונים
 - חשיבה על הסיבות לפערים בין הציפיות שלנו מהנתונים לנתונים שהתקבלו
 - חשיבה על הנושאים אותם רצוי לקדם באופן יותר אינטנסיבי במהלך השנה
1. המנהל מבקש מכל מורה לכתוב על דף מה הן לדעתו שלוש נקודות החוזק ושלוש נקודות החולשה של ביה"ס.
 2. המנהל מציג את הנתונים המרכזים שהתקבלו בשאלוני האקלים. (כדאי להציג רק נתונים המתייחסים לכלל ביה"ס ולחטיבות)
 3. כל מורה יבדוק עם עצמו כמה הופתע מהנתונים (מידת העיוורון) ובאיזה מידה הנתונים קרובים למה שחשב שיהיו.
 4. תליית בריסטולים ברחבי החדר עם הכותרות: מה ציפיתי לראות בנתונים? מה אני מרגיש כשאני רואה את הנתונים? מה אני חושב על הנתונים? מה הנושאים שהכי חשוב לטפל בהם בשנת הלימודים?
 5. עבודה אישית ללא דיבור - נותנים למורים פתקיות ומבקשים מכל מורה לכתוב על פתק התייחסות לנושאים שכתובים על הבריסטול ולאחר מכן להדביק את הפתק על הבריסטול
 6. מבקשים ממספר מורים להקריא את הפתקיות ומנהלים שיח עליהן

הערה- החשיבות של המפגש, הינו בעצם השיח המשותף של כלל המורים על הנתונים. ישנם מורים שכלל לא מודעים לנתונים וישנם מורים רבים שכאשר הם נחשפים לנתונים הם חשים אכזבה ותסכול ותחושה שאין מה לעשות. מטרת הסדנה היא לתת מקום לתחושות הללו ולתת את התחושות לחשיבה משותפת על הסיבות לפער בין הציפיות שלנו לנתונים. (חלק מהסיבות לפער מופיעות במאמרה של חלי ברק שטיין הנמצא בנספח ו). כדאי לדבר על הסיבות הללו כמו גם על הסיבות הרלוונטיות והקשורות לבית הספר שלנו ובעיקר להעניק למורים את התחושה שבעשייה משותפת יהיה ניתן ליצור את השינוי המיוחל.

סדנה 2 חשיבה על דרכים לקידום נושאי האקלים

מטרות הסדנה:

- למידה לעומק של נתוני השאלונים
- חשיבה על דרכים לקידום נושאי הליבה ורתימת כלל המורים לכך
- ההצעות יהוו תשתית לעבודת וועדת האקלים

שלב 1 - מחלקים את חדר המורים ל-7 קבוצות כשכל קבוצה עוסקת באחד מנושאי הליבה של האקלים.

הנושאים הם:

- יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
- יחסים חיוביים בין התלמידים לחבריהם בכיתה
- מאמצי ביה"ס לעידוד תחושת המוגנות
- מעורבות באירועי אלימות
- התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
- מאמצי ביה"ס לעידוד למעורבות חברתית אזרחית
- מאמצי ביה"ס לקידום סובלנות כלפי האחר

שלב 2 - כל קבוצה מקבלת פירוט של כל נתוני הסקרים המתייחסים לנושא (נתוני כלל הכיתות ביחס לכל היגד)

כל אחד מחברי הקבוצה מקבל את הכרטיס הבא:

- מה ראיתי - במשך 7 ד' עושים סבב בקבוצה וכל משתתף מספר לחברי הקבוצה מה בלט לו בנתונים
- מה אני חושב - במשך 7 ד' עושים סבב בקבוצה וכל משתתף נותן פרשנות / הסבר לנתונים
- מה אני מציע - במשך 7 ד' עושים סבב בקבוצה וכל משתתף מספר לחברי הקבוצה מה הוא מציע לעשות כדי לקדם את הנושא

הקבוצה תחליט במשותף מה הם הדברים שהם יציגו בפני המליאה

שלב 3 - כל קבוצה תציג במשך 5 ד' את עקרי עבודתה בפני המליאה. שאר המורים יוכלו רק להוסיף הצעות, אך לא לשלול הצעות

שהועלו ע"י הקבוצה.

שלב 4 - כל ההצעות שנאמרו ע"י הקבוצות יכתבו במסמך שיופץ לאחר הישיבה לכל המורים כדי שלכולם יהיה ארגז כלים עם

רעיונות לקידום נושאי האקלים.

שלב 5 - ועדת האקלים תחליט בישיבה נפרדת אלו מבין ההצעות שהועלו ישמשו לה כבסיס לכתיבת תכנית עבודה.

תחום: שביעות רצון מביה"ס

מדד מסכם: תחושה כללית חיובית כלפי ביה"ס

ההיגדים:

- א. אני אוהב להיות בביה"ס
- ב. גם אלו הייתי יכול, לא הייתי עובר לבי"ס אחר
- ג. טוב לי ביה"ס

מדד מסכם: שביעות הרצון של המורים מבית הספר

ההיגדים:

- א. אתה שבע רצון מעבודתך כמורה.
- ב. אתה לא חש שהתעייפת מעבודת ההוראה
- ג. אתה לא חש שמוטל עלייך עומס עבודה כבד מדי
- ד. אתה שבע רצון מהתנהלות בית-הספר
- ה. בבית-הספר עושים פעולות רבות כדי שלתלמידים יהיה נעים לשהות בו
- ו. בבית-הספר עושים פעולות רבות כדי שלמורים יהיה נעים לשהות בו
- ז. בבית-הספר משתדלים ליצור תנאים שיאפשרו לי להצליח בעבודתי

תחום- יחסים בין באי ביה"ס

מדד מסכם: יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים

ההיגדים:

- א. יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי
- ב. כשעצוב לי או כשרע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם מישהו מהמורים שלי
- ג. לרוב המורים אכפת ממני וממה שקורה לי, ולא רק בקשר ללימודים
- ד. לרוב המורים חשוב מאוד לדעת איך אני מרגיש בבית-הספר ובכלל

מדד מסכם: יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם בכיתה

ההיגדים:

- א. הכיתה שלי מלוכדת ומגובשת
- ב. לרוב התלמידים בכיתה שלי יש עם מי להיות בהפסקות
- ג. לרוב התלמידים בכיתה שלי חשוב לעזור אחד לשני
- ד. לתלמידים בכיתה אכפת זה מזה
- ה. בכיתה שלי יש אווירה טובה בין התלמידים

מדד מסכם: שותפות הורים בביה"ס

ההיגדים:

- א. בית הספר מיידע את ההורים באופן שוטף על הנעשה בו
- ב. להורים יש אוזן קשבת בביה"ס בכל שאלה, בעיה או תלונה שעולה
- ג. הורי התלמידים נמצאים בקשר קבוע טלפוני, מייל, סמס וכדומה כדי להתעדכן במצבו של הילד שלהם
- ד. המורים בביה"ס מתייעצים עם ההורים כיצד כדאי לשפר את ההתקדמות הלימודית של הילד שלהם

תחום : הוראה, למידה והערכה

מדד מסכם: פרקטיקות הוראה-למידה-הערכה

ההיגדים:

- א. המורים בבית הספר מכוונים אותנו ללמוד בדרכים שונות, כגון עבודות חקר, תצפיות ופרויקטים
- ב. המורים בבית הספר מעריכים את העבודה שלנו לא רק על פי מבחנים אלא גם על פי מידע אחר
- ג. המורים בבית הספר מעודדים אותנו להיות פעילים במהלך הלמידה, למשל לשאול שאלות ולהציג עבודות
- ד. במהלך השיעורים המורים מקשרים את החומר הנלמד לנושאים נוספים (למשל למקצועות אחרים)
- ה. רוב המורים מטילים עלינו משימות של עבודה משותפת עם תלמידים אחרים
- ו. התלמידים בכיתתי עובדים על משימות שונות באופן עצמאי במסגרת השיעורים

מדד מסכם: מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה

ההיגדים:

- א. אני מרגיש סקרנות ועניין כלפי הדברים שאני לומד בביה"ס
- ב. הדברים שמלמדים בביה"ס מקנים לי ידע רב וחשוב
- ג. אני בטוח שאוכל להצליח בלימודים גם אם המשימות יהיו קשות
- ד. הדברים שאני לומד בביה"ס עוזרים לי גם מחוץ לשעות הלימודים
- ה. אני נהנה מהדברים שאני לומד בביה"ס

מדד מסכם: תפיסת ההוראה כמעניינת וברורה

ההיגדים:

- א. רוב המורים מסבירים באופן ברור את החומר שהם מלמדים
- ב. רוב המורים שלי מלמדים באופן שגורם לי להבין את החומר
- ג. רוב המורים שלי יודעים ללמד היטב
- ד. רוב המורים מלמדים באופן מעניין המעורר חשק להקשיב להם וללמוד
- ה. רוב המורים מלמדים באופן שמעודד אותי לחשוב על החומר ולהתעמק בו

מדד מסכם: ניהול פיתוח הצוות החינוכי

ההיגדים:

- א. מאז תחילת השנה הוצבו לך יעדי שיפור אישיים הנוגעים לתהליכי ההוראה
- ב. מאז תחילת השנה נערכה תצפית על שיעור שהעברת, על ידי אחד (או יותר) מאנשי צוות בית-הספר, לצורך שיפור ההוראה
- ג. המנהל היה שותף בבניית תכנית ההתפתחות המקצועית שלך לשנה זו

מדד מסכם: מאמצי בית-הספר לקידום סובלנות כלפי האחר והשונה

ההיגדים:

בבית-הספר מעודדים אותנו לגלות סובלנות כלפי האחר והשונה (למשל: דוברי שפה אחרת, בעלי מוגבלויות, משתייכים לדת אחרת וכו')

- א. התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד כלפי האחר והשונה
- ב. המורים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד כלפי האחר והשונה
- ג. צוות בית-הספר עושה מאמצים כדי לשתף את כל התלמידים בפעילויות, ללא הבדלי מוצא, דת, מוגבלות וכו' (למשל מוודאים שכולם יוזמנו לאירועים חברתיים)
- ד. כל התלמידים בביה"ס שלנו משתלבים בחברה באופן מלא ללא הבדלי מוצא, דת, מוגבלויות וכו'

מדד מסכם: מאמצי בית-הספר לעידוד למעורבות חברתית ואזרחית

ההיגדים:

- א. בבית-הספר מעודדים תלמידים לגלות מנהיגות (למשל: להתנדב למועצת תלמידים ליזום פרויקטים של שיפור בית-ספר ועוד)
- ב. בבית-הספר מעודדים את התלמידים להיות חברים בתנועות נוער
- ג. בית-הספר מעודד אותי לקחת חלק פעיל בחיים האזרחיים (כמו להתעניין בנושאים אקטואליים שעל סדר היום הציבורי בקהילה ובמדינה וכו')
- ד. בית-הספר מעודד אותי לעזור בפעילות התנדבותית למען הקהילה
- ה. בית-הספר מעודד אותי לקחת חלק במסגרות למעורבות חברתית (כמו מועצת תלמידים, חונכות וכד')

תחום: מאגנת והתנהגות נאותה

התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה

ההיגדים:

- א. לעיתים רחוקות התלמידים עושים רעש ובלגן בכיתה ומפריעים ללמוד
- ב. בכיתה שלי אין תלמידים שמתחצפים למורים
- ג. התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד למורים
- ד. המורים לא צריכים לחכות הרבה זמן בתחילת השיעור עד שהתלמידים יפסיקו להרעיש

מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות

ההיגדים:

- א. כשיש מקרי אלימות בבית הספר, המורים יודעים על כך
- ב. בבית הספר עושים פעולות רבות כדי למנוע אלימות וכדי לטפל בה
- ג. בהפסקות יש תמיד מורה או כמה מורים בחצר, שתפקידם להשגיח שלא תהיה אלימות

היעדר תחושת מוגנות של התלמידים

ההיגדים:

- א. לפעמים אני פוחד ללכת לבית הספר, כי יש בו תלמידים שמתנהגים באלימות
- ב. לפעמים אני מעדיף להישאר בהפסקות בכיתה כי אני חושש שיפגעו בי
- ג. יש בבית הספר מקומות שאני פוחד להסתובב בהם

מעורבות באירועי אלימות

ההיגדים:

- א. בחודש האחרון מישהו מהתלמידים דחף אותי
- ב. בחודש האחרון קיבלתי מכה או בעיטה או אגרוף מאחד התלמידים שרצה לפגוע בי

אלימות חמורה

ההיגדים:

- א. בחודש האחרון אחד התלמידים השתמש במקל, באבן, בכיסא או בחפץ אחר, כדי לפגוע בי
- ג. בחודש האחרון מישהו מהתלמידים נתן לי מכות חזקות
- ד. בחודש האחרון אחד התלמידים איים שיפגע בי בבית הספר או אחרי הלימודים
- ה. בחודש האחרון מישהו מהתלמידים סחט ממני באיומים כסף, אוכל או דברי ערך

אלימות עקיפה

ההיגדים:

- א. בחודש האחרון אחד התלמידים ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר איתי או לא להיות חברים שלי
- ב. בחודש האחרון אחד התלמידים הפיץ עליי שמועות לא נכונות כדי לפגוע בי (למשל באינטרנט או ברכילות מאחורי הגב)
- ג. בחודש האחרון הטילו עלי 'חרם': קבוצת תלמידים לא רצתה לדבר או לשחק איתי

אלימות מילולית

ההיגדים:

- א. בחודש האחרון מישהו מהתלמידים הפיץ תמונה שלי ברשתות החברתיות באינטרנט או בסלולר/ סמארטפון (כגון וואטסאפ, פייסבוק וכו') במטרה לפגוע בי
- ב. בחודש האחרון מישהו מהתלמידים לעג לי בגלל צבע העור, המוצא או הדת שלי

אלימות דיגיטלית ברשתות החברתיות ובאינטרנט

ההיגדים:

- א. בחודש האחרון מישהו מהתלמידים הפיץ תמונה שלי ברשתות החברתיות באינטרנט או בסלולר/ סמארטפון (כגון וואטסאפ, פייסבוק וכו') במטרה לפגוע בי
- ב. בחודש האחרון ספגתי קללות או עלבונות ברשתות החברתיות באינטרנט או בסלולר/ סמארטפון (כגון וואטסאפ, פייסבוק וכו')
- ג. בחודש האחרון מישהו הפיץ עליי שמועות ברשתות החברתיות באינטרנט או בסלולר/ סמארטפון (כגון וואטסאפ, פייסבוק וכו') במטרה לפגוע בי
- ד. בחודש האחרון מישהו הפיץ ברשתות החברתיות באינטרנט או בסלולר/ סמארטפון (כגון וואטסאפ, פייסבוק וכו') קריאה להחרים אותי או לא להיות חבר שלי

דיווחי התלמידים על פגיעה של מורים בתלמידים

ההיגדים:

- א. בחודש האחרון מישהו מהמורים לעג לי, העליב אותי או השפיל אותי במילים
- ב. בחודש האחרון מישהו מהמורים תפס אותי ודחף אותי או הכה אותי בכוונה

שאלון אקלים מקוצר - כללי

5 מאד מסכים	4 מסכים	3 קצת מסכים	2 לא כ"כ מסכים	1 מאד לא מסכים	
					טוב לי בביה"ס
					יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי
					לתלמידים בכיתה אכפת זה מזה
					לרוב המורים אכפת ממני וממה שקורה לי, ולא רק בקשר ללימודים
					בכיתה שלי יש אווירה טובה בין התלמידים
					לעיתים רחוקות התלמידים עושים רעש ובלאגן בכיתה
					המורים לא צריכים לחכות הרבה זמן בתחילת השיעור עד שתלמידים מפסיקים להפריע
					כשיש מקרי אלימות בביה"ס המורים יודעים על כך
					ביה"ס עושים פעולות רבות כדי למנוע אלימות וכדי לטפל בה
					בחודש האחרון תלמיד נתן לי מכות חזקות
					בחודש האחרון תלמיד איים שיפגע בי בביה"ס או אחרי הלימודים
					בחודש האחרון הטילו עליי חרם: קבוצת תלמידים לא רצתה לדבר או לשחק איתי
					בבית-הספר מעודדים אותנו לגלות סובלנות כלפי האחר והשונה (למשל: דוברי שפה אחרת, בעלי מוגבלויות, בני דת אחרת וכו')
					התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד כלפי האחר והשונה (למשל: דוברי שפה אחרת, בעלי מוגבלויות, בני דת אחרת וכו')
					בבית-הספר מעודדים את התלמידים להיות חברים בתנועות נוער
					בית-הספר מעודד אותי לעזור בפעילות התנדבותית למען הקהילה
					ביה"ס מעודד אותי לקחת חלק במסגרות למעורבות חברתית כמו מועצת תלמידים, חונכות וכולי

שאלון בנושא יחסי קרבה בין מורים לתלמידים

5 מאד מסכים	4 מסכים	3 קצת מסכים	2 לא כ"כ מסכים	1 מאד לא מסכים	
					יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי
					כשעצוב לי או כשרע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם מישהו מהמורים שלי
					לרוב המורים אכפת ממני וממה שקורה לי, ולא רק בקשר ללימודים
					לרוב המורים חשוב מאד לדעת איך אני מרגיש בביה"ס ובכלל

שאלון בנושא יחסים חברתיים בין התלמידים

5 מאד מסכים	4 מסכים	3 קצת מסכים	2 לא כ"כ מסכים	1 מאד לא מסכים	
					הכיתה שלי מלוכדת ומגובשת
					לרוב התלמידים בכיתה יש עם מי להיות בהפסקות
					לתלמידים בכיתה אכפת זה מזה
					לרוב התלמידים בכיתה חשוב לעזור אחד לשני
					בכיתה שלי יש אווירה טובה בין התלמידים

שאלון בנושא חינוך חברתי-ערכי

5 מאד מסכים	4 מסכים	3 קצת מסכים	2 לא כ"כ מסכים	1 מאד לא מסכים	
					בביה"ס מעודדים תלמידים לגלות מנהיגות
					ביה"ס מעודד אותי לקחת חלק פעיל בחיים האזרחיים (לדוג' להתעניין בנושאים אקטואליים)
					צוות ביה"ס עושה מאמצים כדי לשתף את כל התלמידים בפעילויות ללא הבדלי מוצא, דת, מוגבלויות וכו'
					בבית-הספר מעודדים אותנו לגלות סובלנות כלפי האחר והשונה (דוברי שפה אחרת, בעלי מוגבלויות, בני דת אחרת וכו')
					התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד כלפי האחר והשונה (למשל: דוברי שפה אחרת, בעלי מוגבלויות, בני דת אחרת וכו')
					בבית-הספר מעודדים את התלמידים להיות חברים בתנועות נוער
					בית-הספר מעודד אותי לעזור בפעילות התנדבותית למען הקהילה
					ביה"ס מעודד אותי לקחת חלק במסגרות למעורבות חברתית (כמו מועצת תלמידים, חונכות וכולי)
					כל התלמידים בביה"ס שלנו משתלבים בחברה באופן מלא ללא הבדלי מוצא, דת, מוגבלויות וכולי

שאלון בנושא מוגנות ואלימות

5 מאד מסכים	4 מסכים	3 קצת מסכים	2 לא כ"כ מסכים	1 מאד לא מסכים	
					כשיש מקרי אלימות בביה"ס המורים יודעים על כך
					בביה"ס עושים פעולות רבות כדי למנוע אלימות וכדי לטפל בה
					בהפסקות יש תמיד מורה או כמה מורים בחצר שתפקידם להשגיח שלא תהייה אלימות

באיזו שכחות התרחשו גילויי האלימות המתוארים בהיגדים

3 שלוש פעמים או יותר	2 פעם או פעמיים	1 אף פעם	ההיגד
			כשיש מקרי אלימות בביה"ס המורים יודעים על כך
			בחודש האחרון קבלתי מכה או בעיטה או אגרוף מאחד התלמידים שרצה לפגוע בי
			בחודש האחרון אחד התלמידים השתמש במקל, באבן, בכיסא או בחפץ אחר כדי לפגוע בי
			בחודש האחרון משהו מהתלמידים נתן לי מכות חזקות
			בחודש האחרון אחד התלמידים איים שיפגע בי בביה"ס או אחרי הלימודים
			בחודש האחרון משהו מהתלמידים סחט ממני באיומים כסף, אוכל או דברי ערך
			בחודש האחרון אחד התלמידים ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר איתי או לא להיות חברים שלי
			בחודש האחרון אחד התלמידים הפיץ עלי שמועות לא נכונות כדי לפגוע בי
			בחודש האחרון הטילו עליי חרם: קבוצת תלמידים לא רצתה לדבר או לשחק איתי

שאלון בנושא הלמידה והאווירה הלימודית בכיתה

5 מאד מסכים	4 מסכים	3 קצת מסכים	2 לא כ"כ מסכים	1 מאד לא מסכים	
					בכיתה שלי אין תלמידים שמתחצפים למורים
					התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד למורים
					לעיתים רחוקות התלמידים עושים רעש ובלאגן בכיתה ומפריעים ללמוד
					המורים לא צריכים לחכות הרבה זמן בתחילת השיעור עד שתלמידים מפסיקים להפריע

שאלון למורים מקצועיים

5 מאד מסכים	4 מסכים	3 קצת מסכים	2 לא כ"כ מסכים	1 מאד לא מסכים	
					בכיתה שלי אין תלמידים שמתחצפים למורים
					התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד למורים
					לעיתים רחוקות התלמידים עושים רעש ובלאגן בכיתה ומפריעים ללמוד
					המורים לא צריכים לחכות הרבה זמן בתחילת השיעור עד שתלמידים מפסיקים להפריע
					יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי
					לרוב המורים אנפת ממני וממה שקורה לי, ולא רק בקשר ללימודים

בשנת הלימודים תשפ"ב, המרכז למדידה והערכה (ראמ"ה), שינו את פורמט השאלות.

שאלון תשפ"ב מופיע בנספח ח בעמודים 103-104.

השאלון מופיע גם בפורמט של גוגל-פורמס, ניתן להיכנס אליו באמצעות סריקת הברקוד ולייצר עותק משלכם (להשמיט שאלות או להוסיף דגשים) כדי שתוכלו להעבירו לתלמידים.

פערים במיצב - אכפת לך ממני? מדוע תלמידים אינם מרגישים אכפתיות וקרבה ממוריהם?

חלי ברק שטיין פסיכולוגית חינוכית מומחית

במאמר יש הסברים לפערים בתוצאות המיצב בין מורים לתלמידים בנושא תקשורת - המורים חווים את התקשורת בינם לבין התלמידים חיובית מכפי שחווים אותה התלמידים.

תוכן

בתי ספר רבים מדווחים על פער מדאיג במיצב בין חווית המורים המרגישים שאכפת להם, והם קרובים בפועל לתלמידים, לבין חווית התלמידים שטוענים שהמורים לא קרובים, לא אכפתיים ולעיתים גם משפילים.

במאמר שלפניכם ארצה להעלות מספר השערות לפער הנחשף במיצב"ם רבים בין חווית המורים המדווחים על רמה גבוהה של אכפתיות וקרבה לתלמידים, ובין הדיווח של התלמידים הנותנים ציונים נמוכים לאכפתיות ולקרבה של המורים, ואף טוענים שבחודש האחרון קרה שמורה השפיל אותם.

הפער מטריד את הנהלות בתי הספר ואת מורים בתחושה של תסכול וחוסר אונים.

יש מורים האומרים: "אחרי כל המאמץ האדיר המושקע בתלמידים, אחרי כל האכפתיות וההתחשבות בתלמידים זו תחושה של 'סטירה בפנים' לשמוע שהם לא מרוצים, ואף מתלוננים על דחיה".

יש מורים המטילים את האשמה במצב על התלמידים והוריהם "אנחנו בסדר, אלו התלמידים- הם כה מפונקים ורגילים שהכל מרוכז בהם, גם בבית, שברור שהם לא מרוצים בבית הספר, בו הם צריכים להתחלק במורה, להתאפק, לעמוד בתסכולים"

אך מעבר להתגוננות וכעס, יש חוסר אונים ותהיה אמתית- מה הסיבה לפער ומה עוד ניתן לעשות?

יש רצון להבין את הסיבות לפער, ולעשות פעולה חינוכית שתביא לשיפור בתקשורת בין המורים לתלמידים, במציאות ובחוויה של המורים והתלמידים

לפניכם מספר השערות לפער, והצעות לשיפור התקשורת בין המורים לתלמידים:**הסבר ראשון לחוויה החיובית של המורים, שבפער מול תלונות התלמידים:**

המורים אינם מודעים למצבים בהם הם כן מתנהגים בצורה שמשדרת חוסר אכפתיות וריחוק, לפעמים הם אכן פוגעים ומעליבים תלמידים. כמובן שהמורים אינם רואים את עוצמת התגובה שלהם, ובוודאי שאינם מודעים לעוצמת ההשפעה של מילותיהם, והתנהגותם על הילדים

למשל, מורה ממהרת במסדרון לשיעור, תלמיד עוצר ורוצה להגיד לה משהו, או לשאול. היא לחוצה להספיק להגיע לשיעור, משהו הכעיס אותה בשיעור קודם, היא עייפה. המורה אינה במיטבה, למרות שאינה מודעת לכך באותו רגע. מורים הלא הם בני אדם עם עולם לגיטימי של רגשות משלהם, ולא כל מועד בבית הספר הוא זמן רגוע עם תנאים מיטביים להקשבה ותמיכה באחרים. לכן המורה תענה כנראה לילד בקוצר רוח: אני עסוקה עכשיו!!! מה קרה?! תדבר איתי אחר כך! טון הדיבור שלה יהיה מעט תוקפני, לפחות לאוזנו הרגישה של ילד צעיר, שהיה כנראה במצוקה וחיפש באותו רגע עזרה. הוא מרגיש דחוי, פגוע. מבחינת הילד הפגיעה יותר גדולה מאשר החוויה של המורה שלא היתה מודעת שהשאירה אחריה במסדרון ילד פגוע בעודה ממהרת לעשות נאמנה את עבודתה בכתה.

שני מאפיינים של טבע האדם (ילדים ומבוגרים) מסבירים את המפגש הלא מוצלח בין המורה לתלמיד במסדרון:

האחד: המודעות שלנו לעצמנו חלקית - יש דברים שאנחנו עושים ואומרים שאיננו מודעים להם. אף אדם לא רואה את עצמו בצורה מדויקת כפי שרואים אותו אחרים. על פי 'החלון הגוהר' לכולנו יש חלק בתקשורת שהוא סמוי מעיננו. אנחנו לא יודעים

כיצד אנחנו נתפסים על ידי אחרים. לכן המורה חושבת שהייתה נחמדה, וסמוי מעיניה עד כמה שפת גופה היתה תוקפנית ודוחה כפי שחוהו אותה התלמיד. המורה הייתה 'עיוורת' להשפעת התנהגותה על התלמיד, ולכן נשארה בתחושה שהיא 'בסדר' והתלמיד נשאר פגוע. אין כאן מצב של 'מי צודק' אלא פערי תפיסה וחוויה שהם בטבע האדם- הילד חווה את המפגש אחרת מאיך שהמורה חוותה אותו.

השני: הזכרון שלנו סובייקטיבי - איננו זוכרים דברים באופן אובייקטיבי כפי שהתרחשו אלא לפי הצורך הרגשי שלנו. הזיכרון שלנו מושפע מגורמים רגשיים- אנחנו זוכרים יותר מצבים שליליים ופוגעים, ולכן כשיגיע אותו ילד למיצ"ב יש סיכוי שיזכור את הדחיה במסדרון. בנוסף, אנחנו גם זוכרים טוב יותר מצבים שמתאימים לתפיסת הערך שלנו, ולכן המורה תזכור שהייתה טובה לתלמיד וענתה לו במרוצתה, כי הזיכרון הזה תומך בתפיסה שלה את עצמה כמורה טובה, ולא תזכור את טון הדיבור הבוטה, וחוסר האמפטיה כי זיכרון כזה עלול לפגוע בתפיסת הערך שלה.

אז מה עושים? הצעות להתמודדות -

א. המורים צריכים להגביר את המודעות שלהם לתגובות שלהם, ולהשפעת תגובות אלו על הילדים

המורה צריך לזהות מצבים שמעוררים בו לחץ, 'ושודדים' את התגובות הנבונות שלו. מה גורם לו להגיב 'בתגובות בטן' לא הולמות. לדעת לעצור בזמן, לשלב בתגובה גם אמפטיה ותמיכה. למזער את הנזקים של הלחץ, ולהגיב בצורה יעילה ומקצועית יותר.

מדובר בזיהוי תגובות שמגיעות מהאמיגדלה, החלק במוח הלימבי, שמזהה סכנה, ומגיב במהירות, בתקיפה, בריחה או קפיאה. הסכנות שהאמיגדלה מזהה בחיי היומיום היא סכנה של פגיעה בערך (כל גירוי שגורם לנו להרגיש נחותים, טיפשים, רעים) וסכנה של איבוד שליטה (כל גירוי שגורם לנו להרגיש חסרי אונים, לא יודעים מה להגיב, חוששים מקטסטרופה והתדרדרות). האמיגדלה לא עוצרת לבחון את המצב בצורה ריאלי ופרופורציונלית, היא מיד 'מגיבה', מה שגורם לנזקים.

גירויים נפוצים בכתה המפעילים את האמיגדלה אצל מורים הם למשל-

המורה בלחץ זמן, בלחץ הספק, התלמיד מפריע לו להתקדם. התלמיד מערער את הסדר בכתה בהפרעות או בחוצפה, המורה חושש שכל הכתה תיסחף אחרי ההפרעה, המורה מרגיש חסר אונים, מאבד שליטה ומגיב בהתאם

התלמיד מעורר במורה דחיה בגלל התנהגותו השלילית, או בגלל חוסר יכולת לעזור לו, והמורה מרגיש רע עם עצמו על עצם הדחיה, ולכן גם מגיב אליו בקיצוניות שלילית.

תגובות האמיגדלה הן רגשיות, מוקצנות, תגובות יתר לא יעילות, יש בהן כעס, ולחץ, ונוקשות וצמצום. הפתרונות הבאים מהאמיגדלה אינם 'חכמים'. כי האמיגדלה עוזרת להישרדות מיידית, ולא מיועדת לחשוב לעומק.

היעד של המורה הוא לזהות את תגובות הלחץ, לעצור ולשאוף להגיב מהקורטקס, אותו חלק של קליפת המוח בו התבונה- השפה, החשיבה המופשטת, שיקול הדעת, הפרופורציה, הרפלקציה, היכולת להתאפק. מיטב התגובות שלנו הן בקורטקס, רק שפעמים רבות אנחנו לא מגיעים להגיב ממנו, כי תגובות האמיגדלה מהירות יותר. הקורטקס דורש זמן כדי לפעול, אבל כשהוא נכנס לפעולה הוא יכול לתת הבנה רחבה ומדויקת של מצבים, ומכאן להציע פתרונות טובים יתר למצבים מורכבים. ולכן יש לפעול

זוכרים את 'עצות הסבתא' על 'לנשום עמוק', 'לספור עד עשר', אלו למעשה עצות נויורולוגיות חכמות, לעצור את אוטומטיות התגובות של האמיגדלה ולתת צ'אנס לקורטקס לפעול.

מודעות דורשת זמן למחשבה. זמן לעצור ולבחון את הדברים - במרוצת חיי היומיום של בית הספר המורה לא יקבל את הזמן לחשיבה ולמודעות 'על מגש של כסף'. תמיד יש עומס, ואין סוף משימות ואתגרים, והזמן מועט. אבל! מודעות לצורך בזמן ובחשיבה תאפשר למורה לעצור, אפילו למספר שניות, כדי להגיב מהקורטקס ובשיקול הדעת. כל מורה יכול להכין לו 'סימן אישי', לחיצה בכף היד, או מילה שאומר לעצמו 'עכשיו לעצור!', 'רגע, לאט יותר', וכך יאט את קצב הלחץ. המודעות דורשת תרגול, אבל מניסיוני היא אפשרית ומביאה לשיפור.

מודעות היא כמובן תהליך הדרגתי. היא משתפרת גם מהדרכה, ויעוץ, שעוזר לזהות 'מה מקפיץ אותך', להיות מדוע יותר לדיבור הפנימי ולפרשנויות הסובייקטיביות שלך. שהרי ידוע שלא כל האנשים מגיבים באותו אופן לאותם גירויים. יש תלמיד שמערער מורה מסוים, ומהאחר הוא מוציא תגובה יותר סובלנית ויעילה. הפרשנות האישית היא קריטית לחיזוק המודעות.

אני ממליצה למורים להקשיב לדיבור הפנימי, ולפרשנויות הסובייקטיביות שלהם את התקשורת עם התלמידים. חשוב, שהמורים יזהו איך הם מפרשים מצבים של בקשת עזרה של התלמידים. עד כמה הם מרגישים לחוצים, כעוסים, מותקפים, ומהמקום הזה מגיבים באופן לא הולם. דיבור פנימי בטוח יותר, סבלני ומציאותי ישפר את התגובות. מודעות מאפשרת למורים לפעול ממקום של שליטה עצמית, מיקוד שליטה פנימי, להשפיע על המצב, ולא להיות מופעלים על ידי התובענות של הילדים

הרחבה בנושא הדיבור הפנימי במאמר שבו סיכמתי את התאוריה של אליס על 'האמונות הלא רציונליות', תאוריה הנותנת כלי מעשי לחיזוק המודעות. הפניה למאמר בסוף מאמר זה.

אמשיך להתייחס למודעות גם בהמשך המאמר.

ב. הקשבה מודעת לחוויה של התלמיד בעת המפגש איתו -

כשהמורה פחות בלחץ הישרדות של עצמו מול האיזמים על הערך ואובדן השליטה שלו, כפי שפורט קודם, הוא יכול להתפנות להקשיב לילד.

המורה צריך לחשוב על תחושות הילד, ולא רק על שלו.

לשאל לרגע את עצמו- מה הילד רוצה ממני? איך הוא מרגיש עכשיו? מה הוא יכול להבין מהתגובה שלי? מה יכול לפגוע בו כפי שאני מכירה אותו?

הבנה אמפטית כזו תאפשר למורה לשלב בדבריו לילד אמפטיה, שאף אם תהיה קצרה, יהיה בה חום, תמיכה ועידוד, שהם הדברים החשובים ביותר בדיאלוג. כך הילד יצא בתחושה שהקשיבו והתייחסו אליו, גם אם המורה לא נענה בפועל לבקשה שלו.

למשל, בעת השיעור ילד מפריע והמורה מעיר לו להפסיק. הילד מתווכח, והמורה ממשיך לומר לו שהוא צריך להפסיק. שההתנהגות לא מקובלת. בו בזמן המורה יכול לחשוב לרגע- מה מרגיש הילד, מה הוא חושב/ רוצה. ואז לומר לו במשפט קצר- " אני משערת שיש סיבה שאתה מפריע, אתה רוצה לבקש ממני משהו, אני יכולה לעזור?...". או להגיד 'אני רואה שמשהו מפריע לך. אתה צריך אולי הפסקה קצרה?...".

אפשר לומר את המשפט לא לפני הכתה אלא באופן אישי כשניגשים אליו. צריך לתת לתלמיד וגם למורה הזדמנות 'לרדת מהעץ', לעצור את מאבק הכוחות והלחץ של האמיגדלות, גם של המורה וגם של התלמיד. העצירה, האמפטיה הקצרה, והעידוד החיובי מובילים בדרך כלל לשיפור. כמובן שבהמשך אפשר לדבר עם הילד אחרי השיעור, ולהבין טוב יותר מה קורה אתו, ואיך אפשר לעזור. לא כל הבעיות נפתרות באותו רגע. אבל הקשבה אמפטית לילד, ודיבור חיובי תמיד משפרים את המצב ונותנים הרגשה טובה.

ג. חשוב שמורים יפחיתו משמעותית שימוש במשפטים או התנהגויות מעליבות, או שעלולות להיתפס מעליבות, הערות ציניות, התבדחות, הערות אישיות לתלמיד בפני הכתה עלולות להעליב גם אם לא היתה כוונה בכך. פעמים רבות כן הייתה כוונה, גם אם לא מודעת. כי אם כאמור המורה מרגיש מותקף, בסכנה לערך ולשליטה שלו סביר שיתקוף חזרה גם דרך עלבון. כך לכאורה הוא מחזיר לעצמו את השליטה 'מנצח את האיום' התלמיד במקרה הזה.

דוגמאות לא חסרות, ורבות מהן צרובות בזיכרון של תלמידים גם כשהם מתבגרים. זוכרים את המורה שאמר 'ממך לא יצא כלום', או 'ממך אי אפשר לצפות מכלום', או 'כמה עוד גרוע אתה יכול להתנהג', או 'תפסיק להיות בכיין, ילדותי כזה'. גם הערות

ציניות עלולות לפגוע מאוד. כך למשל 'מה עוד תעשה היום כדי להפריע, אני מחכה להפתעה הבאה שלך...' או 'סוף סוף אתה שקט היום, מה קרה? נמאס לך להפריע'.

גם אם למורה זה לא נשמע נורא, בעיני התלמיד זו כוונה צורבת, במיוחד אם ההערה נאמרה בפומבי.

לכן חשוב, לתת לתלמידים הערות הקשורות להתנהגות, ברמת משמעת- להפסיק התנהגות כזו או אחרת. אבל להמנע מהערות אישיות- לא להתייחס לאופי, לא להתבדח על התנהגויות, לא לתת ניבויים שליליים.

להישאר ברובד ההתנהגותי, ולהימנע לחלוטין מירידה לרובד האישי של ביקורת וניתוח אישיות!

הסבר שני לפער במיצ"ב בין חווית המורים לתלונות התלמידים

בעידן המודרני יש תובענות תרבותית כלפי המבוגרים לספק את צרכיהם של ילדים, בו בזמן יש חולשה של הילדים בעמידה בתסכולים ובקשיים. התובענות ממלכדת מורים רבים.

התובענות לספק את הילדים, לעשות אותם מאושרים מגיעה מההורים, שנמצאים בעצמם תחת התקפת אותה תובענות. התובענות באה מתאוריות חינוכיות ופסיכולוגיות השמות את הילדים במרכז, ואת מימוש הפוטנציאל והאושר האישי שלהם כערך מרכזי. גם החלשות הסמכות ההורית, הכניעה ליצרים של הילדים המנסים כמו תמיד להשיג את הטוב ביותר עבורם מגבירה את המצוקה. המדיה היא גורם מרכזי המשדר מסרים חד משמעיים המהללים את ההנאה, את הסיפוק, את ההצלחה המהירה כערכים החשובים בחיים. מכאן משתמע שאיפוק, שליטה עצמית, חריצות, כבוד למבוגרים, אינם ערכים המקבלים עידוד מהמדיה.

גם הילדים, גם ההורים וגם המורים ממולכדים תחת התובענות והחולשה התפקודית של כל הצדדים. מנסה לרצות את הילדים, עבדים כמעט לאהבה והסיפוק שלהם. הילדים מתחזקים לכאורה אך מפסידים כי הם צריכים למעשה מבוגרים חזקים ומקבלים מבוגרים חלשים, מתוסכלים וכועסים. שני הצדדים מפסידים.

מורים נמצאים בלחץ כפול- גם הם עצמם מושפעים מהתרבות ורוצים להיות פופולריים, שהילדים יהיו מרוצים. הלא גם מודדים אותם במבחני המצב ובודקים עד כמה הילדים מרוצים מהם. הלחץ הנוסף בא מההורים, שתובעים מהמורים לעשות את מה שבעצמם אינם מצליחים בבית- לעשות את הילדים שלהם מצליחים ומרוצים. ההורים משליכים על המורים את התיסכול וחוסר האונים שלהם, והמורים מתמלכדים במצוקה גוברת.

מאמר שלי בנושא 'בפח הכוונות הטובות', מדבר בהרחבה בנושא.

המורים מנסים לספק את כולם, את הילדים, ההורים, המערכת, אבל גם מתוסכלים וכועסים, ו'מורדים' בלחץ עליהם. מגיבים בתוקפנות ודחיה של התובענות מהם, בהתנהגויות שליליות.

מורים גם לא מודעים עד כמה יש עליהם לחץ לפתור בעיות של ילדים, עד כמה קשה להם כשאינם יכולים לעזור. עד כמה הם ממורמרים ופגועים כשלא מעריכים את עבודתם הקשה, ועוד באים אליהם בטענות.

ממקום זה של חוסר אונים ועלבון הם מגיבים לתלמידים בדחיה ותוקפנות, ולא משיקול דעת.

מה לעשות? הצעות להתמודדות -

א. חשוב שמורים יגבירו את המודעות שלהם לתובענות והלחץ התרבותי עליהם. לא רק יזהו אותו ויקטרו עליו כפי שרבים עושים אלא ימצאו דרכים יעילות לתפקד בתוכו. להגדיר את התפקיד האפשרי שלהם בתרבות שכזו.

בהמשך לדגש שלי על חשיבות המודעות, גם בהקשר התרבותי חשוב שמורים יזהו את הקושי הבלתי נמנע להיות אותו מבוגר שנדרש כל הזמן לספק תובענות מתמדת צרכים של ילדים. לדאוג שיהיו מרוצים, ומצליחים. שלא יהיו מתוסכלים ושלא יעלבו. לתלמידים יש קשיים והמורים אמורים לעזור ולפתור להם את הבעיות. זו לעיתים משימה בלתי אפשרית, המעוררת תגובות שליליות ולא מקצועיות של המורים

הכוונות הטובות של המורים לפתור את הבעיות מובילות פעמים רבות לתגובה שלילית ולא יעילה שלהם. מציעים עוד ועוד פתרונות, לחצים על הילד להשתפר. כועסים עליו כשהוא שלא משתף פעולה, ולא משתפר ולא מרוצה.

מרגישים כישלון וחוסר אונים כשהבעיה לא נפתרת, כשהילד לא מרוצה. המורים 'מתערבבים ונדבקים' ברגשות השליליים של הילדים המתוסכלים והופכים מתוסכלים בעצמם. זה רצף שצריך להיעצר, על ידי המורה.

מודעות לכך יכולה לאפשר למורים לחפש דרך אחרת, יעילה יותר.

אפשר לומר לילד: "אני רואה שאתה לא מרוצה, והייתי מאוד רוצה לעזור... ובסבלנות לא להמשיך לנאום ולהסביר לילד מה לעשות, או למה הוא אמור כן להיות מרוצה. במקום זאת המורה יכול לומר לעצמו בדיבור פנימי: "זה הקושי של הילד, אני מנסה לעזור, אבל יש דברים שלוקחים זמן... לחץ בוודאות לא יעזור... יש לי סבלנות... אני בסדר... מה שאני עושה הוא טוב...אמשיך להקשיב לילד, נמשיך לדבר ולחפש פתרונות גם מחר, והדברים ישתפרו...ואם לא- יש לי במי להעזר..." דיבור מרגיע וריאלי- של המורה לעצמו, וגם לילד. זה יכול לשפר את המצב, וגם לתת לילד תחושה של קירבה ואכפתיות, במקום לחץ, ביקורת, ותוקפנות בתקשורת עם המורה.

פירוט בפרק 'דיאלוג לפתרון בעיות' בספרי 'בגובה העיניים- לדבר עם ילדים'.

ב. לא מנסים לספק את הילדים עוד ועוד, כי זה 'בור ללא תחתית'.

לא לנסות כמורים להיות כל הזמן פופולריים 'בסדר' בעיני הילדים. לא יעזור לנסות לספק את הילדים ולנסות לגרום להם להיות 'מאושרים'. זה מגביר תסכול ותוקפנות של המורים כשהילדים לא מרוצים, ולא מספק את הילדים שזקוקים למעשה לגבולות ולמיומנויות עמידה בתסכול.

לא מתנצלים, ומשתדלים להיות מודעים לתסכול הבלתי נמנע כשמישהו רוצה ממך משהו, ואתה לא יכול לספק אותו. לדוגמא: לא לפחד לומר לילד בלי כעס אך בהירות: "אני לא יכולה לדחות את המבחן..." או "אני לא יכולה להעביר אותך" להעמיד גבולות תמיד עוזר, ואחר כך אפשר לדבר. לחפש פתרונות, לתמוך בתסכול, לעודד.

ג. מחזקים את המיומנויות לעמוד בתיסכול, גם של המורים וגם של הילדים.

המורים כאנשי מקצוע צריכים להרחיב את המיומנויות שלהם לעמוד בתובענות ומול מצבי קושי.

דיבור פנימי מרגיע, שאומר: "אני יכולה להסתדר עם זה שמישהו מבקש ממני, ואני צריכה להגיד 'לא'... זה לא נעים אבל זה אפשרי..." קול פנימי שמעודד אותך "זה לטובתי ולטובת הילד, שלא אסחף עכשיו לפתרונות, וגם לא לכעס..." "יש לי כלים להירגע..." "יש לי עוד פתרונות"

אותו דיבור ריאלי ומרגיע אפשר לומר באמפטיה ועידוד לילד "אני רואה שזה מעצבן אותך, שאני עסוקה... אבל אתה יודע להסתדר עם זה...אתה זוכר פעם קודמת שכעסת... ואז הלכת לשטוף פנים, וזה עזר, ואחר כך דיברנו...בוא תנסי". זוהי הנחיה ברורה לילד לתרגל כלים לשלוט בתסכול ובכעס. תסכולים תמיד יהיו כאמור, והיכולת לשלוט בהם הם מיומנות הכרחית, ומחזקת מאוד את הדימוי העצמי. את הידיעה שאני ילד/מורה שיודעים לשלוט בעצמנו...

ד. מומלץ למורים להכין מראש משפטים חמים ומכילים כלפי הילדים, כך שכשבמצבי תובענות ותסכול יוכלו להשתמש במשפטים ולהפחית מהמתח הבלתי נמנע שבמצב. למשל, כשמורה צריך לסרב לילד הוא עדיין יכול לתת למפגש גוון חיובי יותר, להשאיר את הילד בהרגשה טובה יותר, למרות שלא נענית לבקשתו, והוא נשאר מתוסכל.

למשל: "אני יודעת שאני לא עושה מה שאתה רוצה, ואתה כועס...זה הגיוני שתכעס...אני גם יודעת שאתה מרגיש שאכפת לי גם כשאני לא מסכימה אתך, ואנחנו נמצא יחד פתרון...אני סומכת עליך..."

או - " אני רואה שאתה צריך אותי, ואני רוצה לעזור...אני לא יכולה עכשיו, ניפגש אחרי ההפסקה..."

"אני רואה שאתה כועס, ואני רוצה לעזור. אני לא יכולה לעזור לך ממש עכשיו, ואני סומכת עליך שתוכל לחכות, ונדבר בסוף השיעור"

המורה צריך להקפיד לתת לילד הרגשה שהוא ראה אותה, שאכפת לו מהילד גם כשהוא לא נענה לו מיידית ובאופן מלא. מקפידים לקבוע מפגש המשך, למעקב. מקפידים לזכור ולתת לילד 'ליטוף של תשומת לב' אפילו לכמה שניות גם בהמשך

לחזור לילד שאתמול היה מצוברח ולומר: "ראיתי שאתמול היה לך מצב רוח לא טוב, מה שלומך היום...אתה צריך עוד את עזרתי..."

או- אני שמחה לראות שהיום אתה במצב רוח יותר טוב..."

או לגשת לילד שראיתי שהוא כועס ולשאול מיוזמתי: "מה קורה, אני רואה שאתה כועס.. אני יכולה לעזור..."

זה תרגול חשוב גם לילד וגם למורה.

כל ביטוי חיובי, שמעודד את הילד, שמאמין בו, שנותן סוגסטיה חיובית, נבואה חיובית, במקום כעס, האשמה, ונבואות שליליות- יעזור לסיטואציה להיות חיובית יותר. כך הילד ירגיש שאכפת ממנו, שמתחשבים בו, גם אם בפועל לא קיבל את מה שרצה. וזה הרי העיקר- החוויה החיובית בתקשורת עם הילד.

עליה, על החוויה מדווח הילד במיצב, והחוויה מתעצבת מהדיאלוג והמסרים החיוביים שאמורים להיות בו.

הסבר שלישי לפער במיצב בין חווית התלמידים השלילית יחסית לזו של המורים-

יש אי בהירות בהגדרה של המושגים 'אכפתיות', 'קרבה', 'ועלבון', ולכן קורה שמצבים תקינים מקבלים פרשנות מוטעית כאילו הייתה בהם חוסר אכפתיות, חוסר קרבה, ועלבון.

לילדים וגם למבוגרים יש ציפיות לא ריאליות מאחרים, שתמיד יהיו קרובים ואכפתיים כלפיהם, בדיוק כפי שהם רוצים וצריכים. גם מבוגרים נופלים באותו פח נעלבים ונפגעים לעיתים ללא צורך מבני זוגם, ילדיהם וחבריהם. מרגישים שלא נותנים להם מספיק תשומת לב. מרגישים, שאם מסרבים להם אז לא אכפת מהם, שאם מעבירים עליהם ביקורת זה מעליב. שאם מישהו לא פנוי אליהם כל הזמן אז הוא לא קרוב אליהם, שאם לא חייכו אליהם מספיק, לא נתנו להם מספיק מחמאות אז לא מפרגנים. כפי שאמרתי קודם, כולנו במידה מסוימת קורבנות של תרבות שמעלה על נס את הסיפוקים הנרקיסטיים, והצורך של כולנו להרגיש טוב עם עצמנו, והתובענות מאחרים לספק לנו את התחושה הטובה הזו. ואם לא- אנחנו מרגישים דחויים ונעלבים. ככל שהדימוי העצמי של האדם נמוך יותר, כך הפגיעות לדחייה היא גדולה יותר.

הסכנה היא, שבחיי יומיום גם אלו שאכפת להם מאתנו, וגם אלו שקרובים לנו אינם מתנהגים כך במאה אחוז מהזמן, ואינם יכולים לעמוד בציפיות הפרפקציוניסטיות שלנו. כך נוצר פער כרוני, שגם אם רמת הקרבה והאכפתיות היא תקינה, החוויה של הצד השני היא לא טובה. כך למשל, ילדים יכולים לכתוב במיצב שלמורה 'לא אכפת' כשבפועל אכפת לה, רק שלעיתים היא לא פנויה, ולעיתים היא נזפה בהם או לא נענתה לבקשה שלהם.

אז מה עושים? הצעות להתמודדות

א. מקיימים תהליך חינוכי- ייעוצי של הבהרת המושגים- אכפתיות, קרבה, תמיכה ועלבון ביחסים בינאישיים.

עבודה חינוכית כזו תעזור גם לילדים, שיוכלו לבנות להם ציפיות ריאליות ולהיות מסופקים יותר

וגם יש בכך יתרון למורים שיבינו גם הם מציאותית את המושגים ויוכלו לכוון את התנהגותם 'למקום והמידה האפשרית' בחיי בית ספר.

מתוך הנחה, שיש פער כרוני ובלתי נמנע בין הציפיות של אנשים לקרבה, תמיכה ופרגון בדרך המסוימת שצריך ורוצים אותה, ובין מה שהאחרים בחיינו נותנים, יש טעם לדון בנושא. גם ילדים וגם מבוגרים סובלים מכך, ומודעות, ודיאלוג נכון בנושא יכול לשפר את המצב.

השיחות צריכות להיות בגישה ייעוצית של מניעה. שיחות המשלבות המשגה קוגניטיבית של המושגים, עיבוד של הרגשות הנלווים לקשר הבינאישי, ולמידת טכניקות דיאלוג מועילות בתחום.

שלב ראשון- הבהרת מושגים ריאלית יותר:

- להבין מה זאת אכפתיות? מה זה פרגון? קרבה, עלבון?

לשאל את עצמנו ואחר כך את הילדים- איך יודעים שאכפת למישהו ממני? לפי מה מחליטים שמישהו לא מפרגן לנו? מה הדברים שגורמים לנו להיעלב? מתי אנחנו מפרגנים? איך אנחנו מתנהגים כשאכפת לנו?

שלב שני- ברור הרגשות שקשורים לקשר הבינאישי

שואלים- מתי מרגישים שלמישהו לא אכפת? איך מגיבים כשמישהו לא מפרגן, או מעליב

מה אנחנו נוטים להגיב כשמרגישים שלא אכפת מאתנו- נעלבים, תוקפים, מוותרים, מבקשים שוב

חשוב להזמין מהילדים דוגמאות, תיאור של מצבים ותחושות.

שלב שלישי- להמשיג לילדים ריאלית את יישום המושגים בחיי היומיום.

המורה תמשיג לילדים מהו זה פרגון- כשמישהו רוצה בטובתך. אכפתיות- כשמישהו שם לב אליך, ורוצה לעזור. קרבה- כשמישהו נמצא שם בשבילך, ועלבון- כשמישהו פוגע בך, נותן לך להרגיש רע עם עצמך

חשוב מאוד להמשיג לילדים, איך המושגים 'חיים ביומיום', באילוצי המציאות- שגם אדם שמפרגן ואכפתי יכול לפעמים להגיד לא, לפעמים לא לעשות מה שאתה רוצה, לפעמים יעביר עליך ביקורת ולא יהיה נעים, לפעמים יהיה עסוק, או לא יוכל להתפנות אליך- ועדיין אכפת לו. חשוב להסביר לילדים את מושג 'המידתיות', את ההשפעה של הפרשנויות שלהם- שלפעמים ביקורת לא מיועדת להעליב, אבל אתה נעלב.

להדגיש שההרגשה שמפרגנים לך, וקרובים אליך היא סובייקטיבית, ולכל אדם יש את המדדים שלו, שלומד במשפחה שלו, וגם שקשורים לאופי שלו, יש שצריכים יותר תמיכה, ויש שפחות, יש שיותר בטוחים בעצמם ויש שפחות.

שלב רביעי- לשלוח את הילדים להתבונן 'באור חדש' על תגובות המורים והחברים

להמשיך את הדיאלוג סביב אותו רצף- לזהות מצבים שהרגשתי שפרגנו לי, ושלא. שהיה אכפת ממני, ושלא. לזהות מה היה, מה הרגשתי, איך אפשר להבין אולי את המצב אחרת. הדיאלוג ההמשכי הוא הכרחי ויפנים את הפנמת המושגים הריאלית בחיי היומיום.

ב. מתרגלים מיומנויות דיאלוג הקשורות לפרגון, תמיכה ועלבון

כחלק מהתהליך החינוכי- ייעוצי בנושאי הפרגון/ תמיכה/ עלבון צריך ללמד ולתרגל את הילדים במיומנויות דיאלוג הקשורות למרכיב הזה ביחסים הבינאישיים.

לעזור להם להפוך להיות מקורבנות חסרי אונים, ומתוסכלים, לילדים שלוקחים חלק בתהליך, ומשפיעים עליו.

למשל, ללמד ילדים לבקש את התמיכה והפרגון- להגיד 'אני צריך עזרה', במקום לתקוף או לבכות

ללמד את הילדים להגיד כשהם מרגישים שלא קיבלו את העזרה, לבקש שוב

ללמד ולתרגל את המורים והתלמידים לדבר במצבי תסכול, שתמיד יהיו. שהילד יסביר למה כועס, והמורה תבין, ותעזור לו להתגבר על התסכול, להאמין שאכפת לה ממנו גם עכשיו כשהם בעימות. עצם הדיבור על העניין, בלי כעס והאשמות, הוא הדיאלוג הרגשי והקרוב שאליו שואפים

למשל, לבקש מהילדים להביא מצבים שהרגישו שלמורה לא אכפת. לבחון את המצב לפי המדדים שהביאו את הילד להחליט שלמורה לא אכפת, לבדוק איך המורה והילד יכולים היו לדבר אחרת במצב הזה. שהמורה תסביר (לא תתנצל) שמיהרה, או שהייתה כעושה, שתתנצל אם יש צורך, והילד יבין שזה שתקף את המורה, או הסתגר ולא אמר מה מרגיש תרם גם כן לסיום הלא מוצלח של המפגש ביניהם

המטרה בדיאלוג בנושאים הללו היא להפוך אותם חלק מהדיאלוג הנורמאלי והיומיומי בבית ספר, ולשפר את ההתמודדות עם המצבים הבלתי נמנעים של חוויות חוסר פרגון, קרבה, ועלבון.

התרגול יהיה יעיל גם בכתה, גם בחדר המורים, וכרווח משני למורים גם במשפחה, שאותם נושאים עולים בה.

מניסיוני פעילות כזאת מאוד עוזרת לשיפור הדיאלוג, ובהמשך גם לתוצאות המיצ"ב. הילדים וגם המורים ידעו טוב יותר מה המשמעות היומיומית של המושגים אותם הם מדרגים במיצב. יוכלו לזהות יותר מצבי פרגון וקרבה מצד מורים, ידעו להגיב אסרטיבית יותר מול עלבון, אם יהיה. הילדים יוכלו לדווח לדעתי על רמת אכפתיות וקרבה גבוהות יותר, כי עצם הדיאלוג בנושא, מעיד כמה למורה אכפת, וכמה חשוב לו להיות קרוב, ולעזור לילד.

מאמרים ופרקים מספריה של חלי ברק שטיין ניתן למצוא באתר שלה:

WWW.HEBPSY.NET/BARAK

פסיכופדגוגיה

(התייחסות לתחומים: למידה רגשית, אקלים לימודי ומענה דיפרנציאלי)

”אנשים ישכחו מה **שאמרת**,

אנשים ישכחו מה **שעשית**,

אך הם לעולם לא ישכחו מה **גרמת להם להרגיש**”

מהי למידה רגשית?

תלמידים ומורים מגיעים כל בוקר לבית הספר עם עולם פנימי עשיר: רגשות, מחשבות, צרכים. מפגש בין עולמות, אשר כל אחד מהם הוא עולם ומלואו. מה משפיע על המפגש בין איש החינוך לתלמיד? מה מקדם תהליך למידה הכרוך בהנאה? מה מעצב תחושת הצלחה ומסוגלות? התשובה לשאלות אלה, נמצאת באימוץ תפיסה פסיכופדגוגית לצורך קידום הלמידה והרווחה הנפשית של התלמיד והמורה.

סביר להניח שתהליך ההוראה והלמידה אינו כרוך רק ברגשות חיוביים. רגשות שליליים עלולים להתעורר בתהליך כתוצאה מיחסי גומלין מורכבים בין מורה- תלמיד, תלמיד- תלמיד ולעיתים גם עם חומר הלימוד. רגשות אלה עלולים להתערב בתהליך הלמידה ולבלום התקדמות. לא ניתן למנוע רגשות שליליים, אולם יש דרכים לסייע לתלמיד וגם לאיש החינוך להתמודד עם תחושת לחץ, חרדה או דכדוך.

הפסיכופדגוגיה המשלבת פדגוגיה ופסיכולוגיה היא תחום מחקר חדש במהות הבית ספרית העוסקת בקשר שבין עולם הרגש לעולם ההוראה והלמידה.

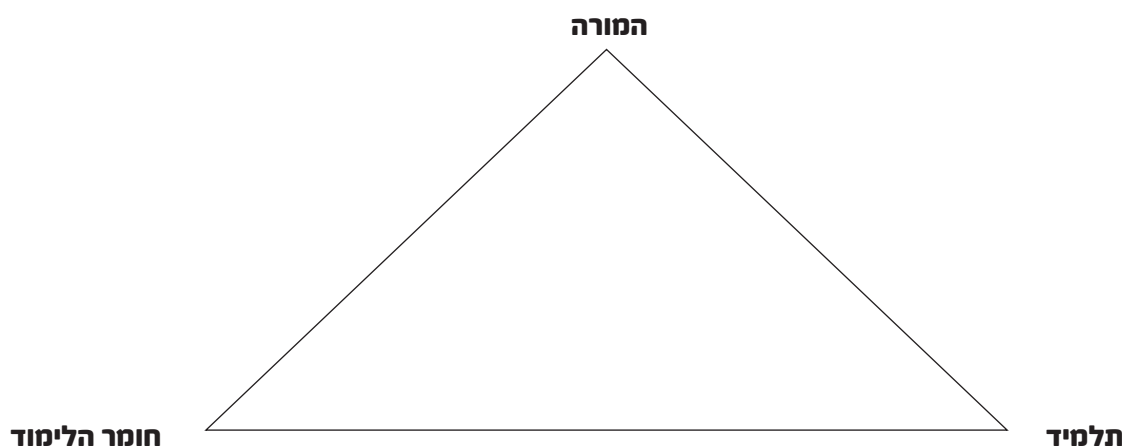
מהי פסיכופדגוגיה?

פסיכופדגוגיה היא תפיסה המיישמת את המודעות לרגשות המתעוררים ולעמדות המתעצבות ביחסי הגומלין של תהליכי ההוראה והלמידה.

”למידה משמעותית” מתרחשת בנקודה שבה התהליך הרגשי והתהליך הפדגוגי מתגבשים לידיעה שלמה.

אורינטציה “פסיכופדגוגית” מחדדת את הצורך להעביר זרקור גם אל המורה, ל”האיר את המורה” ולעזור לו לזהות מהו “הקסם (הידע) הפסיכופדגוגי שלו” שבאמצעותו הוא מקדם למידה בקרב תלמידיו. לפיכך, תרגום הידע הפסיכופדגוגי ויישומו צריך להיות אותנטי ומחובר למוטיבציה ההתפתחותית - מקצועית של איש החינוך וההוראה.

ניתן להציג את התפיסה הפסיכופדגוגית באופן סכמטי ע”י משולש המתאר את היחסים בין המורה-התלמיד-חומר הלימוד.

הדבר שקושר ומדביק ידע בין אנשים והופך את הידע למידע קשור במערכת היחסים המתקיימת במשולש הנ"ל. מידת ההדבקה תלויה באופן ישיר לעומק מערכת היחסים.

בסיס המשולש מבטא את התוצאה הרצויה. יצירת מערכת יחסים עמוקה בין התלמיד לבין החומר הנלמד. שתי הצלעות האחרות מבטאות את התנאים ליצירת התוצאה הזו.

אבני היסוד בפיתוח ידע פסיכופדגוגי:

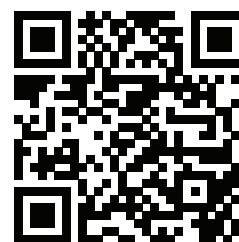
1. פיתוח תחושת מסוגלות אצל המורים והתלמידים
2. פיתוח מוטיבציה
3. בניית יחסים משמעותיים בין מורים ותלמידים
4. התמודדות עם אתגרים בלמידה
5. שימוש במשוב והערכה

אז איך עושים את זה על קצה המזלג:

- ✓ לקיים הוראה מתוכננת, ממוקדת מטרה ושיטתית.
- ✓ להציב מטרות שניתנות ליישום- המורה חייב לדעת מה התלמיד יודע ומסוגל על מנת להציב את המטרות.
- ✓ טכניקה מתוך "מורים אלופים": לסיים שיעור בתרגול של "כרטיס יציאה" הקובע רף ציפיה ונותן מידע על הידע של התלמידים.
- ✓ להרחיב את הידע של התלמיד אודות עצמו ואודות המטלה-ככל שהילד יהיה בעל ידע רב יותר אודות עצמו ואודות המשימה, כך הוא יוכל לפתח אופטימיות גדולה יותר.
- ✓ להיחשף למגוון אסטרטגיות - המורה צריך להכיר לתלמיד מגוון של אסטרטגיות להתמודדות עם מטלות.
- ✓ להימנע משיפוטיות- להתייחס להתנהגות הספציפית של מקבל המשוב ולא לאישיותו.
- ✓ להפוך את התלמיד ללומד פעיל - להימנע ככל האפשר מלהקל על התלמיד במקום שאין בכך צורך.
- ✓ לייצר סביבה עתירת הצלחות כמו קיומם של מבחני ביניים, הערכה חלופית וכיו"ב.
- ✓ לבנות אווירה של גישה חיובית - טכניקות מתוך "מורים אלופים": להתרכז בהווה - לדבר עם התלמיד על מה שביכולתו לעשות כדי להצליח מכאן ואילך.
- ✓ לדבר על ציפיות ושאיפות.
- ✓ שימוש במשוב אפקטיבי מקדם למידה

הפניות לספרות מקצועית נרחבת בתחום הפסיכופדגוגיה ניתן למצוא בקובץ פסיפס.

<http://meyda.education.gov.il/files/Shefi/psipas.pdf>

ההיגדים שבכל תחום ליבה בסקרי האקלים והסביבה החינוכית, תשפ"ב

מיומנויות רגשיות חברתיות (23 שאלות)		
א.	"אני יודע איך להתחבר עם תלמידים אחרים".	מיומנויות רגשיות חברתיות
ב.	"אני מצליח לפתור ויכוחים עם חברים".	
ג.	"אני מצליח להסתדר עם תלמידים גם אם הם חושבים אחרת ממני".	
ד.	"לא קשה לי לקבל דעות שונות משלי".*	
ה.	"גם אם אני כועס אני מצליח לא להתפרץ".	
ו.	"אני יודע מה אני צריך לעשות כדי להירגע".	
ז.	"אני יודע להסביר איך אני מרגיש (למשל כשאני כועס, עצוב או שמח)".	
א.	"לא קשה לי להתמודד עם לחץ בלימודים".*	חוסן נפשי
ב.	"לא קשה לי להתמודד עם טעויות או כישלונות".*	
ג.	"כשיש שינויים בשגרת היום-יום שלי אני לא נלחץ".*	
ד.	"אני מצליח להתרכז בלימודים גם כשיש הפרעות, רעשים או הסחות דעת".	
א.	"בית הספר מעודד את התלמידים להשתתף בפעילויות לפיתוח מנהיגות כמו וועדות בית ספריות, מנהיגות צעירה, מועצת התלמידים, תנועות וארגוני נוער".	מאמצי בית הספר לקידום מעורבות חברתית של תלמידים
ב.	"אני יכול להשפיע על קבלת החלטות בנושאים לימודיים (כמו לבחור מה ללמוד, איך ללמוד וכיצד להיבחן)".	
ג.	"אני יכול להשפיע על קבלת החלטות בנושאים חברתיים (כמו פעילות בהפסקות, טקסים וטיולים בית ספריים ונושאים לדיון בשיעורי חינוך)".	
ד.	"בית הספר מעודד תלמידים ליזום פעילויות לטובת בית הספר או הקהילה".	
ה.	"בבית הספר יש הרבה פעילויות של תלמידים למען הקהילה והחברה (כמו טיפוח ושמירה על הסביבה, עזרה לאזרחים ותיקים ולילדים עם צרכים מיוחדים)".	
א.	"אני מתכנן את הזמן שלי כך שאספיק להכין את כל המטלות שיש לי".	מיומנויות לומד עצמאי
ב.	"כשאני טועה במבחן או במשימה אני בודק איך אני יכול ללמוד מהטעויות שלי לפעם הבאה".	
ג.	"אני יודע במה אני טוב ובמה אני צריך להשתפר בלימודים".	
ד.	"אני מאמין ביכולות שלי להצליח בלימודים".	
ה.	"אני מוכן להשקיע מאמצים רבים כדי להצליח בלימודים".	
ו.	"מעט פעמים אני מתחיל משימות ולא מסיים אותן".*	
ז.	"אני מצליח לבצע מטלות בקבוצה (כמו לחלק באופן הוגן את המטלות, לקבל ביחד החלטות, לפתור חילוקי דעות ולהתחשב באחרים)".*	

אקלים חינוכי (25 שאלות)		
א. "טוב לי בבית הספר".	א.	תחושת שייכות
ב. "בית הספר שלי הוא מקום שנעים לי להיות בו".	ב.	
ג. "אני מרגיש חלק מבית הספר".	ג.	
א. "אני תמיד יכול לפנות לאחד המורים שלי אם אני רוצה לשוחח על משהו שחשוב לי".	א.	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
ב. "כשהמורים מבטיחים שהם יטפלו במשהו הם מקיימים".	ב.	
ג. "אני מרגיש שהמורים בבית הספר מקשיבים למה שיש לי לומר, גם אם זה לא קשור ללימודים".	ג.	
ד. "למורים שלי אכפת ממני וממה שקורה לי, ולא רק בנוגע ללימודים".	ד.	
ה. "המורים בבית הספר מתייחסים לכל התלמידים באופן שווה ולא מפלים בין תלמיד לתלמיד".	ה.	
א. "בכיתה שלי יש אווירה טובה בקרב התלמידים".	א.	יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם
ב. "לתלמידים בכיתה שלי אכפת זה מזה".	ב.	
ג. "יש לי עם מי להיות בהפסקות".	ג.	
ד. "בבית הספר יש לי חבר שאני יכול לסמוך עליו בעת הצורך".	ד.	
א. "לעיתים קרובות התלמידים עושים רעש ובלגן בכיתה ומפריעים ללמוד".*	א.	התנהגות לא נאותה של תלמידים בכיתה
ב. "בכיתה שלי יש תלמידים שמתחצפים למורים".*	ב.	
ג. "פעמים רבות תלמידים בכיתה שלי מאחרים או לא מגיעים לשיעורים".*	ג.	
א. "בבית הספר עושים פעולות רבות כדי למנוע אלימות וכדי לטפל בה".	א.	מניעת אלימות וסכנות ופגיעה ברשת
ב. "בבית הספר מדברים איתנו על גלישה בטוחה ועל סכנות ופגיעות באינטרנט וברשתות החברתיות".	ב.	
ג. "אני יודע כיצד להימנע מסכנות באינטרנט וברשתות החברתיות" (למשל פגיעה בפרטיות שלי, חשיפה לתכנים פוגעניים ומידע מזויף)".	ג.	
א. "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים העליב אותי או קילל אותי או צחק עליי כדי לפגוע בי".	א.	מעורבות באירועי אלימות
ב. "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים נתן לי מכות או סטירות או בעיטות במטרה לפגוע בי".	ב.	
ג. "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים הפיץ עליי שמועות או שקרים כדי לפגוע בי".	ג.	
ד. "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים השתמש ברשתות החברתיות כדי לפגוע בי (לדוגמה: העליב, חסם אותי, הפיץ עליי שמועות או הפיץ תמונה מעליבה שלי)".	ד.	
ה. "בחודש האחרון הטילו עליי 'חרם'".	ה.	
ו. "בחודש האחרון אחד התלמידים איים שיפגע בי בבית הספר או אחרי הלימודים".	ו.	
ז. "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים דחף אותי".	ז.	

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdz26nmE5GarzbWEgtfKifqZjKmOU64O5QaK5V9nCzZ9_mgvQ/viewform

רשימה ביבליוגרפית

ארהרד רחל, "אקלים חינוכי מיטבי", משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי החינוכי, 2001.

אבידן דוד, ספר האפשרויות, שירים וכו', הוצאת כתר, 1985

גולדברגר דב, "הפעלופדיה, תרבות וערכים", כרך ד, חמד, 1996

הריסון ג'ואן, "תרבות : גוונים בעולם ובישראל" - מקראה בסוציולוגיה לחטיבה העליונה, רמות, 1998

לוק עינב, זכריה מיכל, ברג אורית, "פיתוח אחריות אישית וחברתית והתמודדות עם בריונות",

משרד החינוך, שירות פסיכולוגי חינוכי, 2015

קמיר אורית, "ישראל בורחת מכבוד האדם", המרכז הישראלי לכבוד האדם, 2019.

מן המרשתת:

אלישע רבקה / אלימות וכבוד - הילכו שניהם יחדיו...?

<http://www.dignity.org.il>/אלימות-וכבוד-הילכו-שניהם-יחדיו-רבק

מנהל חברה ונוער- מאגר הפעלות

[/#https://apps.education.gov.il/101net/default.html](https://apps.education.gov.il/101net/default.html)

שפ"י- אגף תכניות סיוע ומניעה, גלישה בטוחה ברשת

file:///C:/Users/Mali%20Elias/Downloads/normot_hitnaagut%20bareshet.pdf

דרכא

DARCA SCHOOLS